

Cultuur voor stad, land en regio

De rol van
stedelijke regio's
in het cultuurbestel

Samenvatting	3
Adviesprogramma	3
Verantwoordelijkheden	4
Regionale culturele infrastructuur	5
1. Inleiding	7
Adviesaanvraag en verantwoording	8
Relatie Rijk en decentrale overheden: lonkend perspectief en knelpunten	8
Opbouw advies	11
2. Doelstellingen cultuurbeleid	13
Huidige situatie: Wet op het specifiek cultuurbeleid	13
Cultuur van waarde	14
Doelstellingen	15
In steen gebeiteld of dynamisch?	17
Aanbevelingen	17
3. Nieuw elan in stedelijke cultuurregio's	19
Stedelijke cultuurregio's als culturele ecosystemen	19
Nederland in stedelijke cultuurregio's	21
Kenmerken van stedelijke cultuurregio's	23
Aanbevelingen	26
4. Cultuurbeleid voor stad, land en regio	28
Veranderende verhoudingen in het cultuurbestel	28
Herziening bestel	29
Raamwerk cultuurbestel	31
Systematiek cultuurbeleid	32
Financieel kader en invoering	35
Tot slot	36
Aanbevelingen	37
Bijlagen	39
Adviesaanvraag	40
Cultuurbeleid van Rijk en regio: een geschiedenis in vogelvlucht	51
Initiatieven stedelijke cultuurregio's	58
Enquête verkenning stedelijke cultuurregio	60
Literatuur	68
 Colofon	 71

Samenvatting

Cultuur beweegt. Het maken, verspreiden en beleven van cultuur is voortdurend aan verandering onderhevig. Dat laat zich niet meer vangen in vakjes of genres. Oude scheidslijnen vervagen; mainstream en subcultuur, hoge of lage cultuur – zij beïnvloeden elkaar en vloeien in elkaar over. Makers en kunstenaars tonen hun werk steeds vaker buiten traditionele podia en presentatieplekken: in de wijken, scholen, buurthuizen en leegstaande (fabrieks)panden of via digitale (super)platforms. Publiekspatronen veranderen ook. Bezoekers laten zich minder binden en leiden door het gezag van kenners en instituties. Zij zoeken hun weg via gemeenschappen van gelijkgestemden op internet of de sociale media. De trend van onderdompeling en beleving, die bijvoorbeeld te zien is aan de populariteit van festivals, zet nog steeds door. En de samenstelling van het publiek kan flink verschillen, afhankelijk van stad of regio is het jonger of ouder, kleurrijk of juist homogeen van karakter.

Het zijn ontwikkelingen die het cultuurbeleid voor uitdagingen stelt. Hoe zorgen we dat nieuwe genres en stijlen ruimte krijgen in ons cultuurbestel? Welke verdienmodellen werken nog als de distributie van cultuur steeds meer via digitale kanalen verloopt? Hoe bereiken we een breed en divers publiek? Wat moeten we doen om onze kinderen toe te rusten met creatieve vaardigheden en mediawijsheid? Hoe koesteren we topkwaliteit, maar geven we ook ruimte aan nieuwe talenten, experiment en ontwikkeling?

Het Rijkscultuurbestel bestaat in zijn huidige vorm bijna 25 jaar. Door de oogharen heen bezien, heeft dit cultuurbeleid er in vele opzichten voor gezorgd dat Nederland een land is met een levendige kunstpraktijk. Maar nu het stof is neergedaald van weer een volgende beoordelingsronde voor de basisinfrastructuur en de meerjarige subsidies bij de fondsen, moeten we constateren dat het cultuurbestel steeds minder doet waarvoor het bedoeld is: randvoorwaarden creëren voor een bloeiend cultureel leven. De BIS en de Rijksfondsen zijn door opeenvolgende ingrepen uitgedeed, gejuridiseerd en geamendeerd. Maar belangrijker nog dan dat, trends en ontwikkelingen in en rond het culturele leven stellen nieuwe eisen aan het cultuurbestel. Het is in meerdere opzichten niet meer bij de tijd.

Adviesprogramma

De raad heeft in samenspraak met de minister een adviesprogramma opgezet dat de discussie over de toekomst van het cultuurbestel van analyses en voorstellen voorziet. Dit programma bestaat uit twee onderdelen. Het eerste onderdeel is een benadering vanuit de cultuurpraktijk zelf. Wat gebeurt er in uiteenlopende sectoren in het cultuurveld, hoe ontwikkelen genres zich, hoe wordt publiek bereikt, voor welke voorzieningen zijn publieke investeringen nodig en voor welke juist niet? De raad adviseert tussen november 2017 en april 2018 over de audiovisuele sector, beeldende kunst, dans, muziek, theater, muziektheater, letteren, ontwerpdisciplines, monumenten en archeologie, en musea.

Het tweede onderdeel is opgenomen in deze verkenning en gaat over nieuwe verhoudingen tussen het Rijk en stedelijke cultuurregio's. Welke mogelijkheden zijn er om tot een betere samenwerking te komen tussen de verschillende overheden onderling en tussen overheden en de cultuursector?

Stedelijke cultuurregio's kunnen volgens de raad een sleutelrol in ons cultuurbestel vervullen. Daar zijn in essentie twee redenen voor. In de eerste plaats vormt zo'n regio een cultureel ecosysteem waarin makers, culturele instellingen en overheden in nauwe samenwerking met elkaar kunnen inspelen op de samenstelling en behoefte van de bevolking, op de identiteit en verhalen uit de regio, op de daar aanwezige infrastructuur en onderscheidende kenmerken. En dat is niet alleen vanuit artistiek oogpunt van belang. Culturele voorzieningen zijn ook bepalend voor de identiteit en eigenheid van gemeenten en provincies; zij dragen bij aan de leefbaarheid van en saamhorigheid in wijken en kleinere gemeenten, en aan het vestigingsklimaat voor bedrijven. Iedere stedelijke cultuurregio kan zich bovendien onderscheiden met zijn eigen culturele aanbod. Het maakt een streek tot een geliefde bestemming voor toeristen, tot een broedplaats van creatief talent of tot een schatkamer voor liefhebbers van geschiedenis. Binnen de stedelijke cultuurregio ziet de raad veel mogelijkheden tot samenwerking en afstemming; tussen verschillende culturele instellingen, maar ook tussen culturele instellingen en andere maatschappelijke sectoren.

De tweede reden waarom de raad voor het perspectief van de stedelijke cultuurregio pleit, ligt besloten in de oplossing die dit kan bieden voor een aantal hardnekkige knelpunten in het huidige beleid. Het cultuurbeleid is sterk nationaal georiënteerd en is vooral gericht op individuele instellingen en niet op de samenhang van culturele voorzieningen. Beleid en geldstromen versterken elkaar in de praktijk nog onvoldoende. De huidige convenanten hebben dit probleem niet kunnen oplossen. Maar als regionale keuzes belangrijke overwegingen worden in het landelijke beleid, dan kan er lokaal een discussie op gang komen over de betekenis en invulling van het culturele aanbod die er echt toe doet.

Verantwoordelijkheden

De aanbevelingen in deze verkenning richten zich op de vraag hoe het Rijk, gemeenten, provincies en fondsen gezamenlijk goede randvoorwaarden kunnen creëren voor de culturele sector. Het vraagstuk rond de verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheden begint wat de raad betreft met heldere beleidsdoelen. Zulke doelen geven houvast als het gaat om de vraag waarop cultuurbeleid zich moet richten en wie waarvoor verantwoordelijk is. Zeker op terreinen waarbij veel partijen betrokken en van elkaar afhankelijk zijn. In de cultuursector, zo bleek ons in vele gesprekken, bestaat over het antwoord op deze vraag niet zonder meer overeenstemming. Weliswaar worden in de Wet op het specifiek cultuurbeleid doelstellingen aangegeven, maar de formulering is abstract en geeft weinig richting. De raad adviseert de minister dan ook om heldere doelstellingen voor cultuurbeleid te formuleren en deze bij voorkeur wettelijk vast te leggen. In deze verkenning doen wij daarvoor een eerste worp. Wij bevelen aan dat de overheid zich ten doel stelt:

- ... dat creatieve en kunstzinnige talenten kansen en mogelijkheden krijgen om zich artistiek te ontplooiën
- ... dat iedereen, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen en woonplaats, toegang heeft tot cultuur
- ... dat er een pluriform aanbod van cultuur is gegarandeerd, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd
- ... dat er een veilige haven is voor cultuur om te kunnen reflecteren op de samenleving – ook als dat in kritische zin gebeurt.

Wanneer overheden elkaar nodig hebben om doelstellingen te halen, is er sprake van gedeelde verantwoordelijkheden. Die vindt de raad op dit moment te weinig terug in de praktijk van het cultuurbeleid. Op basis van de Wet op het specifiek cultuurbeleid zijn beleid en financiering van cultuur vormgegeven in twee componenten: rechtstreeks door het Rijk gefinancierde instellingen (de culturele basisinfrastructuur, BIS) en de fondsen. De BIS vertegenwoordigt functies op nationaal niveau: instellingen die deze functies goed vervullen, kunnen rekenen op rechtstreekse financiering door het Rijk. De zes Rijkscultuurfondsen richten zich op dynamiek en innovatie in

verschillende disciplines. Deze fondsen stimuleren productie, presentatie en distributie van cultuuruitingen in de vorm van financiering van programma's, projecten, stipendia en beurzen.

Regionale culturele infrastructuur

Hoewel het onderscheid tussen de functie van BIS en fondsen in de praktijk niet zo eenvoudig meer te maken is, spreekt het oorspronkelijke idee van deze twee componenten wat de raad betreft nog steeds tot de verbeelding. Deze financieringsinstrumenten doen recht aan de (inter)nationale betekenis en rol van een groot aantal culturele voorzieningen. Het Rijk neemt daarvoor de directe verantwoordelijkheid op zich. Echter, om regionale en lokale overwegingen een grotere rol te laten spelen adviseren wij om, naast BIS en de fondsen, een derde component te onderscheiden in het cultuurbeleid: de regionale culturele infrastructuur (RIS). Deze infrastructuur bestaat uit het geheel aan culturele voorzieningen dat nodig is voor een bloeiend cultureel ecosysteem in een stedelijke cultuurregio. Decentrale overheden en maatschappelijke, culturele en private partners zijn samen verantwoordelijk voor het samenstellen en financieren van deze voorzieningen. De raad stelt voor dat het Rijk medefinanciering (of 'matching') verleent aan stedelijke cultuurregio's als zij bijgedragen aan de landelijk overeengekomen doelstellingen van cultuurbeleid.

Met de opname van de RIS in het landelijke cultuurbestel willen wij bewerkstelligen dat er meer erkenning en financiering is voor het culturele aanbod in de regio. Erkenning voor de kwaliteit en betekenis van dat aanbod; medefinanciering om de ambities van makers en overheden in stedelijke cultuurregio's te honoreren.

Om de RIS een plek te geven in het bestel zijn er veranderingen nodig in de architectuur en systematiek van het cultuurbeleid. In deze verkenning doen wij voorstellen voor de beschrijving van de functie van de BIS, de fondsen en de RIS. Ook gaan wij in op de wijze en volgorde waarin besluiten over de financiering van cultuur genomen worden. De belangrijkste aanbevelingen die wij daaraan verbinden zijn:

Aan de minister van OCW

Maak in de Wet op het specifiek cultuurbeleid onderscheid tussen drie onderling aanvullende en met elkaar samenhangende instrumenten: (1) culturele basisinfrastructuur (BIS), (2) fondsen en (3) regionale culturele infrastructuur (RIS). In deze verkenning is een voorstel voor de beschrijving daarvan opgenomen.

Aan de minister van OCW

Nodig stedelijke cultuurregio's uit om met een overtuigend en inspirerend plan te komen voor hun lokale culturele ecosysteem. Een plan waarmee een regio op zijn eigen manier invulling geeft aan de doelstellingen van het cultuurbeleid met een beleidshorizon van zes jaar. Stel op korte termijn stimuleringsgelden beschikbaar om de samenwerking binnen stedelijke cultuurregio's te bevorderen.

Aan gemeenten en provincies

Ga door met de ontwikkeling van cultuurplannen voor regionale culturele ecosystemen. Zoek samenwerking met omliggende gemeenten en provincies. Betrek culturele instellingen, makers, maatschappelijke partners en bedrijven bij de invulling van deze plannen.

Aan de minister van OCW, gemeenten en provincies, fondsen

Ga beleidsinhoudelijk in gesprek over de plannen van stedelijke cultuurregio's. Onderzoek de mogelijkheden om bindende afspraken te maken over:

- Matching/medefinanciering door decentrale overheden van BIS-instellingen en fondsgesubsidieerde instellingen
- (Programmatische) bijdragen of medefinanciering van het Rijk aan regionale plannen (RIS) met daaraan verbonden resultaatafspraken.

Aan fondsen

Bij de cultuurfondsen zijn verschillende regelingen, waarin de positie van een aanvrager in de lokale of regionale infrastructuur wordt meegewogen – bijvoorbeeld in de vorm van matching. De raad moedigt deze vormen van financiering aan en nodigt de fondsen uit om de toepassing daarvan verder te onderzoeken.

Aan alle beoordelende instanties (inclusief de raad zelf)

Voer de beoordeling van meerjarige subsidieaanvragen integraal uit (in één periode). Werk samen om dubbele beoordelingenlasten en aanvraagprocedures te vermijden.

Aan de minister van OCW, gemeenten, provincies

Onderzoek de mogelijkheid om de beleidscyclus te verlengen van vier naar zes jaar. Een langere planperiode brengt meer rust in de gehele cyclus, verlaagt de plan- en verantwoordingslasten en geeft de mogelijkheid om beleid en besluiten over subsidies te baseren op voldoende meerjarige informatie en kengetallen.

De veranderingen die we hier bepleiten, presenteren we in dit stadium niet als sluitstuk maar als denkstuk. Aan de minister en de decentrale overheden, aan de sector zelf en aan de fondsen. Wij roepen hen op om met elkaar en met ons in gesprek te blijven over het culturele hart, dat klopt in de wijken, streken en steden van ons land.

Inleiding

Het Rijkscultuurbestel bestaat bijna 25 jaar. In 1993 is de Wet op het specifiek cultuurbeleid ingevoerd, een wet die aan de basis ligt van een bestel dat op het eerste gezicht overzichtelijk en logisch oogt. Er is een basisinfrastructuur met instellingen die voorzien in wezenlijk geachte culturele functies. Zes cultuurfondsen bieden ondersteuning aan een waaier aan kunstenaars, culturele instellingen en initiatieven die de dynamiek in de Nederlandse cultuursector vertegenwoordigen. Aanvullend is er een aantal rechtstreeks door het Rijk (mee)gefinancierde programma's en maatregelen die zijn gericht op specifieke beleidsdoelen, zoals de Geefwet, het Nationaal Aankoopfonds en Meer Muziek in de Klas.

Landelijk gezien minder in het oog springend, maar minstens zo belangrijk, is het cultuurbeleid van gemeenten en provincies.^[1] Zij zorgen voor essentiële voorzieningen op het gebied van cultuureducatie en -participatie en monumentenbeheer. Zij investeren in vrijwel alle grote culturele instellingen en zijn een belangrijke financier van het midden- en kleinbedrijf in de culturele sector. Theaters, muziekpodia, musea: zij worden medegefinancierd door lokale en regionale overheden.

Het cultuurbestel heeft er in vele opzichten voor gezorgd dat Nederland een land is met een levendige cultuurpraktijk. Maar de in 2013 doorgevoerde bezuinigingen hebben gaten geslagen in het culturele aanbod en de economische positie van makers en instellingen verzwakt. Nu het stof van een volgende beoordelingsronde voor de basisinfrastructuur en de meerjarige subsidies bij de fondsen en gemeenten is neergedaald, constateert de raad dat het bestel onder druk staat.

De grote maatschappelijke trends van deze tijd trekken hun sporen in de culturele wereld. De manier waarop cultuur wordt gemaakt, gedistribueerd en geconsumeerd verandert onder onze ogen. In 'De Cultuurverkenning'^[2] schetsen we hoe door verstedelijking, regionalisering, mondialisering en digitalisering nieuwe cultuuruitingen opkomen, andere patronen in cultuurbezoek en vrijetijdsbesteding ontstaan, en nieuwe organisatievormen en onderstromen verschijnen. Het zijn ontwikkelingen die het cultuurbeleid voor grote uitdagingen stellen.

De raad constateert in 'Agenda Cultuur'^[3] dat het huidige bestel onvoldoende is toegesneden om op deze uitdagingen in te spelen. Het is sterk nationaal georiënteerd en vooral gericht op individuele instellingen. Samenwerking en taakverdeling tussen culturele instellingen zijn niet vanzelfsprekend. Dat geldt ook voor overheden onderling. De voorwaarden voor subsidieverstrekking worden vaak ervaren als star en inflexibel; ze verhinderen artistieke en maatschappelijke ontwikkeling. Maar bovenal, zo concludeert de raad, vertegenwoordigt het publiek gefinancierde, culturele aanbod een te beperkt deel van de cultuur in Nederland door zijn nadruk op gevestigde stromingen en genres. De verhalen en ideeën van nieuwe generaties en Nederlanders met een migratieachtergrond krijgen moeilijk toegang tot financiële ondersteuning.

Is er een ander beleidsrepertoire vereist dan tot nu toe is gebruikt? De raad denkt van wel. Hoewel na de bezuinigingen van 2012 de sector zich weerbaar heeft getoond, is het tijd om het bestel als geheel tegen het licht te houden. Het is tijd om zijn zwakke en sterke kanten te inventariseren en na te gaan hoe een andere inrichting ruimte kan bieden aan een nieuwe werkwijze in de cultuursector, veranderende publiekspatronen en andere manieren van distributie. Het ministerie van OCW heeft de raad gevraagd daarvoor bouwstenen aan te leveren.

Adviesaanvraag en verantwoording

In overleg met het ministerie van OCW is er een adviesprogramma opgezet dat de discussie over de toekomst van het cultuurbestel van analyses en voorstellen voorziet. Dit heeft geleid tot een ‘adviesaanvraag’ die op 30 januari 2017 is gepubliceerd. ^[4] De adviesaanvraag bestaat uit twee onderdelen.

Het eerste onderdeel is een benadering vanuit de cultuurpraktijk zelf. Wat gebeurt er in uiteenlopende sectoren in het cultuurveld, hoe ontwikkelen genres zich, hoe wordt publiek bereikt, voor welke voorzieningen zijn publieke investeringen nodig en voor welke juist niet? De raad adviseert tussen november 2017 en april 2018 over de audiovisuele sector, beeldende kunst, dans, muziek, theater, muziektheater, letteren, ontwerpdisciplines, monumenten en archeologie, en musea.

Het tweede onderdeel van de adviesaanvraag behelst een verkenning naar nieuwe verhoudingen tussen het Rijk en stedelijke cultuurregio's. In navolging van voorstellen van de raad om het cultuurbeleid van het Rijk, gemeenten en provincies beter op elkaar af te stemmen, vraagt het ministerie aan de raad om te verkennen welke mogelijkheden er zijn om tot een betere samenwerking te komen tussen de verschillende overheden onderling, en tussen overheden en de cultuursector. Deze vraag staat centraal in dit advies.

Bij de voorbereiding van de verkenning heeft de raad zijn oor te luisteren gelegd in Nederland. Tijdens onze werkbezoeken en ‘residenties’ hebben wij ons beeld van het culturele leven in de gemeenten, streken en provincies verder verdiept. We hebben met veel belangstelling kennisgenomen van de onderzoeken en verkenningen die inmiddels door diverse stedelijke cultuurregio's zijn uitgevoerd naar de mogelijkheden tot samenwerking en een beter afgestemd cultureel aanbod. De vele debatten en gesprekken met makers, culturele instellingen, brancheorganisaties, bestuurders en beleidsmakers hebben ons geholpen analyses aan te scherpen en ideeën te toetsen. De raad is iedereen die hieraan een bijdrage heeft geleverd buitengewoon erkentelijk.

Ter voorbereiding op deze publicatie heeft de raad, naast de vele werkbezoeken, bijeenkomsten, gesprekken en literatuuronderzoek, een enquête uitgevoerd onder Nederlandse gemeenten. Een samenvatting van de resultaten is opgenomen in de enquête ‘Verkenning stedelijke cultuurregio's’. Ook heeft de raad gekeken naar de ontwikkelingen van het cultuurbeleid in andere landen en naar overheidsbeleid in andere sectoren. Waar relevant zijn verwijzingen opgenomen in de tekst.

Zoals bij alle adviezen van de raad zijn de ideeën en kritische blik van onze kring van adviseurs onmisbaar. De leden van deze kring zijn het intellectuele kapitaal van de raad. Wij danken hen voor hun tijd en inbreng. De raad zelf is verantwoordelijk voor de inhoud van deze verkenning.

Hieronder werken wij de adviesaanvraag verder uit en geven we aan hoe het advies is opgebouwd.

Relatie Rijk en decentrale overheden: lonkend perspectief en knelpunten

Cultuur en stad zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden: steden zijn de natuurlijke brandpunten in het culturele aanbod. Zij herbergen blikvangers als een groot museum, een bekend toneelgezelschap of een vermaard orkest, en zij zijn de habitat van een fijnmazig weefsel van cultuurmakers en cultuurpodia, van amateurkunst, openbare bibliotheken en kunstvakonderwijs, van creatieve broedplaatsen en van de monumentaal gebouwde omgeving. Het culturele kapitaal is in al zijn veelzijdigheid een belangrijke factor voor een welvarende, aantrekkelijke stad. Dat geldt overigens niet voor steden alleen. Culturele voorzieningen zijn ook van belang voor de leefbaarheid en sociale cohesie in kleinere gemeenten. Weliswaar zijn de steden brandpunten van het culturele aanbod, maar we vinden ook vele culturele festivals,

bijzondere monumenten, mooie voorstellingen en interessante musea in de dorpen en streken van ons land.

Op hun beurt spelen makers en culturele instellingen in op de omgeving waarin zij wonen en werken. Zij zoeken verbinding met lokaal publiek door producties of tentoonstellingen te maken die verwijzen naar verhalen uit de stad en haar omgeving. De samenwerking tussen culturele instellingen in een stad en zijn ommeland wordt steeds beter. Er ontstaan meer en soms ook onconventionele verbindingen; tussen podia en gezelschappen, tussen cultuur en andere maatschappelijke domeinen en tussen verschillende disciplines.

‘The Nation’ van Het Nationale Theater is een meerdelige theaterthriller die is geïnspireerd op actuele stadsproblematiek. Den Haag vormt het decor, maar het verhaal is universeel en voor een breder publiek herkenbaar. Zo oogstte ‘The Nation’ succes tijdens het Holland Festival in 2017.

In Twente kwam de historie tot leven in het spektakeltheaterstuk ‘Het verzet kraakt’, gebaseerd op een bankroof door een verzetsgroep in 1944. Het maakt onderdeel uit van een theatertrilogie, gebaseerd op verhalen uit Twente. Door regionale inbedding wist het stuk een groot publiek aan te spreken.

In Drenthe haalde de openluchtlocatievoorstelling ‘Pauperparadijs’ over de kolonie van weldadigheid in Veenhuizen twee jaar op rij uitverkochte tribunes. Vanwege dit succes is besloten het stuk naar Amsterdam te brengen, waar het in de zomer van 2018 in Koninklijk Theater Carré te zien is.

Het Zuidelijk Toneel maakte de voorstelling ‘Lampenmakers’, over ‘hoe Philips kwam, *made things better* en alles veranderde’. En Toneelgroep Maastricht boekte met ‘Pinkpop, een muzikaal liefdesverhaal’, ook buiten Limburg succes.

In de wereld van het erfgoed en de beeldende kunst is het van oudsher gebruikelijker dat provinciale en gemeentelijke musea zich verhouden tot de directe omgeving. Hier zien we de afgelopen decennia juist een omgekeerde beweging. Onlangs trokken het Noord-Brabants Museum met ‘Jeroen Bosch – Visioenen van een genie’ (2016), het Fries Museum met ‘Alma Tadema, klassieke verleiding’ (2016 – 2017) en het Drents Museum met ‘Peredvizhnik’ (2016 – 2017) grote bezoekersstromen van ver buiten de eigen regio. Deze tentoonstellingen hebben ook hun weerslag buiten de museummuren: er zijn lezingen, exposities en theatervoorstellingen rondom het thema, en soms wordt er zelfs een themajaar aan gekoppeld.

Gemeenten en provincies spelen een sleutelrol bij het aanpakken van de uitdagingen van ons cultuurbestel. Lokale overheden kunnen rekening houden met de samenstelling en de behoefte van de bevolking. Een kleurrijke, jonge populatie in een stadsomgeving zal een ander cultureel aanbod vragen dan de bevolking van een krimpregio. Lokale partijen kunnen met meer maatwerk en samenwerking een coherent geheel aan basisvoorzieningen voor cultuureducatie en -participatie creëren. En lokale overheden kunnen beter inspelen op lokale kenmerken en identiteit: een monumentale, oude stad biedt andere mogelijkheden dan een moderne omgeving. Aan die mogelijkheden ontleen wij het lonkende perspectief, zoals geschetst in ‘Agenda Cultuur’: als het landelijke beleid meer rekening houdt met de keuzes die lokaal gemaakt worden, dan creëren we betere randvoorwaarden voor een rijk, divers en bloeiend cultureel leven.

Op dit moment anticipeert ons cultuurbeleid nog te weinig op de kansen en kenmerken van steden en regio’s: het redeneert vooral vanuit nationale subsidiestructuren. Dat wil niet zeggen dat de drie overheden volledig losgezongen zijn. Zowel nu als in het verleden zijn er verschillende pogingen gedaan om het beleid van het Rijk, gemeenten en provincies op elkaar af te stemmen. In ‘Cultuurbeleid van Rijk en regio’ is een analyse opgenomen van deze geschiedenis: een leerzaam relaas waaruit blijkt dat de rol- en verantwoordelijkheidsverdeling

door de jaren heen een weerbarstig vraagstuk is geweest. Het laat ons zien dat er een aantal hardnekkige knelpunten zit in de relatie tussen het Rijk en decentrale overheden. We zetten ze hier kort op een rij:

Onduidelijke doelstellingen cultuurbeleid

Rijksoverheid, provincies en gemeenten werken veelal met een eigen agenda en verschillende taakopvattingen. Een integraal wettelijk kader en heldere gemeenschappelijke doelstellingen voor cultuurbeleid ontbreken.

Gebrek aan afstemming

Subsidieverdeling in het kader van de BIS en de fondsen is te veel gericht op individuele instellingen. Hierdoor ontbeert het bestel op veel punten een samenhang van voorzieningen; instellingen zijn elkaars concurrenten. Met de inbedding van instellingen op lokaal niveau wordt, met uitzondering van een aantal regelingen bij de fondsen, nog weinig rekening gehouden. Zo kan het voorkomen dat voor de regio belangrijke culturele instellingen en voorzieningen tussen wal en schip vallen. De huidige convenanten tussen het Rijk en decentrale overheden lossen dat niet op: die zijn te vrijblijvend en dekken niet het volledige culturele veld.

Geld groeit niet vanzelf

Geldstromen zijn vaak onvoldoende op elkaar afgestemd en werken een ongelijk speelveld tussen instellingen in verschillende gemeenten in de hand. Nu is de toekenning van rijkssubsidie aan een instelling voor de ene gemeente reden om meer te investeren, maar voor de andere om haar geld door te schuiven naar alternatieve doeleinden. Ook zijn er buurgemeenten die niet bijdragen aan de faciliteiten in centrumgemeenten, terwijl hun inwoners daar in grote mate gebruik van maken. Dit ondermijnt het draagvlak voor culturele investeringen. De afstemming van geldstromen kan al met al slimmer. Door de houtjes bij elkaar te leggen, maken we een groter vuur.

De regio komt tekort

Diverse regio's wijzen op de ongelijke verdeling van gelden door het land. BIS- en fondsgesubsidieerde instellingen concentreren zich in de Randstad. Het gebrek aan financiële middelen voor cultuurbeleid staat overigens bij vrijwel alle geënquêteerde gemeenten met stip op de eerste plaats op de lijst van knelpunten. De gevolgen van de grote bezuinigingen van de afgelopen jaren werken door. Om het vuur aan te houden, moeten er dus ook houtjes bij. Vooral in de regio.

Te veel bureaucratie

Doordat instellingen subsidie ontvangen van meerdere overheden en fondsen tegelijk, dragen zij dubbele beoordelings- en verantwoordingslasten. Bovendien verschillen vaak de criteria waaraan instellingen moeten voldoen, omdat iedere overheid een ander doel voor ogen heeft. Daarbij is het aanvragen van subsidie bij verschillende loketten tijdrovend en kostbaar voor instellingen.

Cultuur staat te veel op zichzelf

Cultuur heeft een grote betekenis voor andere beleidsterreinen: onderwijs, zorg en welzijn, stedelijke ontwikkeling, toerisme en economische groei. Wij zien de toepassingen, zeker op stedelijk en regionaal niveau, dan ook toenemen; vanuit verschillende domeinen wordt cultuur ingezet als middel. Uit onze enquête blijkt cultuur regelmatig een belangrijke rol te spelen in bovenvermelde beleidsdomeinen. Samenwerking tussen de verschillende domeinen blijkt in de praktijk nog niet altijd gangbaar. De verbindingen met andere beleidsagenda's zijn nog zwak.

Wiel wordt steeds opnieuw uitgevonden

Cultuurbeleid is zoeken, uitvinden, vergeten en weer opnieuw uitvinden. Een betekenisvolle dialoog tussen gemeenten, provincies én het Rijk komt incidenteel voor. Overheden leren daardoor weinig van elkaar, en van zichzelf. ^[5]

In dit advies onderzoeken wij hoe bovenstaande knelpunten weggenomen kunnen worden. Een winstwaarschuwing is daarvoor wel op zijn plaats. De relatie tussen de Rijksoverheid, provincies en gemeenten is op veel terreinen in beweging. De wijze waarop deze trend in de praktijk vorm krijgt, is een zoektocht. Een zoektocht waarbij de Rijksoverheid worstelt met vraagstukken van sturing en loslaten, en decentrale overheden invulling moeten geven aan ruimte en nieuwe verantwoordelijkheden. Eén ding is duidelijk: er is geen kant-en-klaar model dat zomaar doorgevoerd kan worden. Het is een kwestie van leren en experimenteren: zoeken naar een werkbare verdeling van verantwoordelijkheden, naar goede manieren van samenwerking en passende democratische besluitvorming en controle. In het culturele veld zal dat niet anders zijn.

Onze propositie om in het nationale beleid meer rekening te houden met de keuzes die regionaal worden gemaakt, is dan ook geen panacee om de uitdagingen waar het cultuurbestel voor staat allemaal op te lossen. Het publiek wordt niet op afroep diverser; cultuureducatie is niet ineens voor ieder kind ontsloten en nieuwe verdienmodellen zullen niet ineens gaan renderen. Maar wij zijn er – gevoed door de vele gesprekken in het land – wel van overtuigd dat meer regionaal georiënteerd cultuurbeleid daaraan een wezenlijke bijdrage kan leveren. De raad onderzoekt in dit advies de opties om deze lokale/regionale dimensie een plek te geven in het cultuurbestel.

Opbouw advies

Het vraagstuk rond de verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheden begint wat de raad betreft met heldere beleidsdoelen. Zulke doelen geven houvast als het gaat om de vraag waarop cultuurbeleid zich moet richten en wie waarvoor verantwoordelijk is. Zeker op terreinen waarbij veel partijen betrokken en van elkaar afhankelijk zijn. In de cultuursector, zo bleek ons in vele gesprekken, bestaat over het antwoord op deze vraag niet zonder meer overeenstemming. Weliswaar worden in de Wet op het specifiek cultuurbeleid doelstellingen aangegeven, maar de formulering is abstract en geeft weinig richting.

Wij vervolgen deze verkenning in ‘Doelstellingen cultuurbeleid’ dan ook met een oproep om deze doelstellingen opnieuw en helder te beschrijven, en doen daarvoor een voorstel. In ‘Nieuw elan voor de stedelijke cultuurregio’ gaan we nader in op het cultuurbeleid in gemeenten en provincies. We beschrijven daarin het concept van de stedelijke cultuurregio en geven aan waarom dat naar ons idee een vruchtbaar en relevant aanknopingspunt biedt voor cultuurbeleid. In ‘Cultuurbeleid voor stad, land en regio’ doen wij aanbevelingen voor aanpassingen van het cultuurbestel. Ook gaan we daar in op de financiële randvoorwaarden van onze aanbevelingen.

In het debat over cultuur, erfgoed en kunsten ontstaat nog weleens verwarring over de betekenis van een aantal centrale begrippen. De raad gebruikt in deze verkenning de volgende definities.

Kunst

Onder kunst verstaat de raad objecten of handelingen die door mensen zijn bedacht en gemaakt (scheppende kunst) en handelingen die door mensen worden uitgevoerd (uitvoerende kunst), en vooral vanwege de artistieke kwaliteit worden gewaardeerd. Kunst is dynamisch, de grenzen tussen verschillende kunstdisciplines veranderen met de tijd. Voorbeelden van objecten zijn een schilderij, landschapskunst, een interactieve installatie, *spoken word*, een gedicht, *net-based artwork* of een film. Voorbeelden van zulke handelingen: een concert, een toneelproductie, een musicaluitvoering, een performance of de uitvoering van een choreografie.

Cultureel erfgoed

Onder cultureel erfgoed verstaat de raad uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, die in de loop van de tijd tot stand zijn gebracht door de mens of zijn ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving. Deze bronnen geven uitdrukking aan zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities; ze bieden voor

huidige en toekomstige generaties een referentiekader. Mensen kunnen zich, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren met en spiegelen aan deze bronnen. Voorbeelden van materieel erfgoed zijn monumenten, beschermd stads- en dorpsgezichten, archieven, historische kunstwerken en andere relevante historische objecten, die onder andere de collecties van musea vormen. Voorbeelden van immaterieel erfgoed zijn dialecten, ambachten, processies en verhalen.

Media

Media zijn communicatievoorzieningen die het mogelijk maken content (data, informatie, meningen, beelden, producties) met andere mensen te delen. Het kan gaan om beelden of teksten, digitaal of gedrukt. Zoals bijvoorbeeld kranten, digitale (sociale) platforms, televisie- en radiozenders of websites. Media en mediabeleid staan in deze verkenning niet centraal, maar komen zijdelings wel aan de orde.

Cultuur

Met het begrip cultuur verwijst de raad in dit advies naar de producten en activiteiten op het brede gebied van de kunsten (waaronder architectuur, beeldende kunst en vormgeving, film, letteren, podiumkunsten en cross-overs tussen deze disciplines), het erfgoed (zoals archieven, archeologie, historische collecties in musea, monumenten en immaterieel erfgoed) en de media. Het begrip ‘cultuur’ gebruiken we in dit advies dus niet zoals in de elders gangbare sociologische definitie (die verwijst naar het collectieve gedrag van een groep mensen met min of meer dezelfde waarden en overtuigingen).

¹
Wijn, 2013.

²
Raad voor Cultuur, 2014.

³
Raad voor Cultuur, 2015.

⁴
OCW, 2017.

⁵
Zie ook ‘Cultuurbeleid van Rijk en regio’.

Doelstellingen cultuurbeleid

Heldere doelstellingen geven houvast als het gaat om de vraag waarop beleid zich moet richten en wie waarvoor verantwoordelijk is. Op dit moment zijn de algemene overkoepelende doelstellingen van cultuurbeleid echter onvoldoende duidelijk. Omdat dit beleidsterrein zich uitstrekt over verschillende overheidslagen – en zowel private als publieke organisaties bij de uitvoering ervan betrokken zijn – pleit de raad ervoor om te komen tot gedeelde doelstellingen voor cultuurbeleid. Zulke doelstellingen dienen als kompas voor het handelen van overheden en instellingen in het culturele veld. In dit hoofdstuk doen wij een voorstel.

Huidige situatie: Wet op het specifiek cultuurbeleid

In de Wet op het specifiek cultuurbeleid (Wsc) ontbreekt een duidelijke omschrijving van algemene doelstellingen van cultuurbeleid. In artikel 2 van deze wet uit 1993 staat het volgende: “Onze Minister is belast met het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen; hij laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid”.^[1] Deze beschrijving is abstract en ruim geformuleerd. Ter vergelijking: artikel 2.1 van de Mediawet bevat een uitvoerige beschrijving van de publieke mediaopdracht en de daaruit voortvloeiende eisen aan het publieke media-aanbod.^[2] In 2016 zijn deze artikelen in de Mediawet nog aangepast, onder meer naar aanleiding van het advies van de raad over het mediabestel.^[3]

Een wettelijke doelstelling die op een hoog abstractieniveau is geformuleerd, heeft als voordeel dat zij ruimte geeft om mee te bewegen. De opdracht aan fondsen en de samenstelling van de BIS; ze kunnen zonder veel omhaal gewijzigd worden. Maar het hoge abstractieniveau is tegelijk ook de makke. Onduidelijk is waar de verantwoordelijkheid en de taken van de overheid beginnen en eindigen. Dat nadeel heeft de cultuursector de afgelopen jaren indringend gevoeld. Artikel 2 van de Wsc heeft op geen enkele wijze een belemmering gevormd voor de ingrijpende bezuinigingen die sinds 2013 zijn doorgevoerd.

Voor het denken over doelstellingen voor cultuurbeleid vormt artikel 2 van de Wsc niettemin een relevant referentiekader. Er wordt op teruggegrepen als het gaat om taken die de overheid voor haar rekening moet nemen. Eerdere pleidooien om de doelstellingen van het cultuurbeleid te expliciteren, zagen het licht tijdens de discussie in de aanloop naar de bezuinigingen in 2011.^[4] De discussie over nut en noodzaak van een nieuw cultuurbestel die de raad in 2014 aanzwengelde, roept de vraag om duidelijker doelstellingen opnieuw op.^[5]

We zien in andere sectoren dat de formulering van doelstellingen waar iedereen achterstaat zaken in beweging kan krijgen. Dat illustreert bijvoorbeeld het samenwerkingsprogramma ‘Ruimte voor de Rivier’, dat wordt aangejaagd met de ambitie om een veiliger rivierengebied en een aantrekkelijke leefomgeving te realiseren. In het cultuurbeleid zijn doelstellingen niet zo concreet te maken, maar het is wel aan te bevelen om in de Wsc meer inspirerende en herkenbare doelstellingen te formuleren. Andere overheden (en ook andere partijen) kunnen, naar analogie van bijvoorbeeld de energietransitie, worden gevraagd om aan deze nationale doelstellingen een bijdrage te leveren. In die zin geven zij niet alleen een richtinggevend kader voor cultuurbeleid van het Rijk, gemeenten en provincies; zij kunnen ook een inspirerende en stimulerende werking hebben.

Cultuur van waarde

Wanneer gesproken wordt over overheidsbemoeienis met cultuur zijn grofweg drie vragen te onderscheiden

1. Waarom is cultuur belangrijk en wat is de publieke waarde ervan?
2. Waar wil de overheid voor zorgen en wat zijn de doelstellingen van cultuurbeleid?
3. Met welke beleidsmaatregelen, middelen en processen zijn die doelstellingen te bereiken? Welke activiteiten en/of instellingen moet de overheid ondersteunen en op welke manier kan de overheid dat het beste doen?

In de afgelopen jaren is opvallend veel aandacht uitgegaan naar de ‘waarom-vraag’. Decennialang stonden overheidsinvesteringen in cultuur niet fundamenteel ter discussie. Aan die vanzelfsprekendheid is een einde gekomen. De sector is aan het begin van dit decennium in de volle breedte geconfronteerd met bezuinigingen, zowel door het Rijk als gemeenten en de meeste provincies. In deze periode is ook het debat over de waarde van cultuur weer opgelaaid. Er is opnieuw gezocht naar een antwoord op de vraag over de legitimatie van overheidsfinanciering. In menig debat en publicatie is het bestaansrecht van de kunsten met vuur verdedigd.

Een visie op de waarde van cultuur biedt een basis voor de beantwoording van de ‘wat-vraag’, de vraag naar de doelstellingen van beleid. Immers, pas als aan cultuur een publieke waarde wordt toegekend, ligt het in de rede dat de overheid er verantwoordelijkheid voor neemt. De raad heeft zijn visie over de waarden van cultuur opgeschreven in zijn ‘Agenda Cultuur’. Wij vatten hieronder onze visie samen; daarna gaan we in op de doelstellingen die wij daarvan afleiden.

Aan cultuur is een palet van waarden verbonden. Het kan gaan om maatschappelijke opbrengsten: culturele voorzieningen dragen bij aan beter onderwijs, kunnen positieve effecten hebben op de gezondheid, stimuleren een actieve deelname van burgers aan de samenleving of dragen bij aan de gemeenschapszin van (groepen) burgers. Het kan ook gaan om economische waarden: culturele voorzieningen in de buurt leiden tot meer opbrengsten in de horeca, hogere huizenprijzen of een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor bedrijven. ^[6] Of het nu om een individu, een instelling, bedrijf of overheidsinstantie gaat, voor ieder is er wat wils in het waardenpalet.

Dat geldt ook voor de politiek: linksom of rechtsom zijn er prioriteiten te stellen, afhankelijk van het belang dat men aan bepaalde waarden hecht. Naar de mening van de raad zal elke discussie over de waarde van cultuur rekening moeten houden met de eigenschappen waarmee cultuur zich onderscheidt van andere onderwerpen. Dat is de intrinsieke waarde ervan, die wordt gekleurd door het perspectief dat je inneemt. Voor een kunstenaar zelf kan dat een ander perspectief zijn dan voor degene die het kunstwerk ziet, of degene die het kunstwerk wil kopen. Wij onderscheiden de volgende perspectieven:

- *Het creërende perspectief (het perspectief van de maker)*
Vanuit dit perspectief heeft cultuur bijzondere waarde omdat het artistieke (bij kunst) en/of (cultuur)historisch relevante voorwerpen en activiteiten zijn (bij erfgoed). Zij zijn het product van artistieke geesten of ontstaan uit de culturele gemeenschappen die ons hebben gevormd.
- *Het receptieve perspectief (het perspectief van de toeschouwer)*
Dit perspectief ontstaat doordat de toeschouwer of het publiek intellectueel en/of emotioneel wordt aangesproken. De toeschouwer ‘verbindt zich mentaal’ aan cultuur doordat hij nieuwe kennis opdoet, nieuwe denkpijsten betreedt of zich verbonden voelt met de (eigen of andere) tradities, geschiedenis en verhalen. En omdat hij – op wat voor manier dan ook – wordt geraakt door cultuur: hij raakt ontroerd, wordt geschokt, ervaart afkeer of wordt geamuseerd.

- *Het historische perspectief (het perspectief van de cultuurgeschiedenis en cultuurvernieuwing)*

Het derde perspectief heeft te maken met de artistieke en culturele traditie. Cultuur bouwt altijd voort op de kunstwerken en culturele geschiedenis; soms door die traditie te omarmen, soms juist door er radicale kritiek op te leveren of er zelfs mee te breken. Dit is de grote innovatieve waarde van cultuur.

- *Het maatschappelijke perspectief (het perspectief van de samenleving)*

Cultuur draagt bij aan identiteit en 'Bildung'; ze bieden reflectie op de maatschappij. Cultuur is de vrijplaats waar die reflectie kan plaatsvinden, een ander licht op de samenleving kan bieden of waar radicale kritiek op de samenleving wordt gegeven. Door kunst en erfgoed komen soms ook verborgen en confronterende geschiedenissen van onze samenleving bloot te liggen.

Vanuit elk van deze perspectieven zijn ook waarden te benoemen die niet louter gelden voor cultuur, maar daar wél ontstaan. Zo kunnen vanuit elk perspectief ook economische of sociale waarden worden geformuleerd. Omdat bijvoorbeeld een professioneel kunstenaar zijn brood verdient met zijn kunstwerken; omdat het publiek bereid is te betalen voor een roman, museumbezoek of concertbezoek; omdat cultuur een gunstig effect heeft op de sociaaleconomische waarde van een stad of dorp.

Zulke instrumentele waarden zijn zeker bruikbaar voor overheden om in cultuur te investeren, maar kunnen nooit als enige legitimiteitsgrond gelden. Want dan zou een museum op het gebied van de economische waarde moeten concurreren met een winkelcentrum; dan kan de vergelijking zich opdringen of een theater evenzeer bijdraagt aan de sociale waarde als een jeugdthunk.

Doelstellingen

Bij de formulering van algemene doelstellingen voor cultuurbeleid heeft de raad eerst een inventarisatie gemaakt van doelstellingen die in binnen- en buitenland aan (onderdelen van) cultuurbeleid worden toegekend. Zo'n inventarisatie is vervolgens op verschillende manieren te clusteren. De raad heeft gekozen voor een clustering op basis van de vier bovengenoemde perspectieven, die elk voor een bepaalde waarde van cultuur staan. Elke doelstelling is eerst kort geformuleerd. Daarna volgt een toelichting, die soms gebruikmaakt van voorbeelden van beleidsinstrumenten die aan deze doelstelling kunnen bijdragen.

Vanuit het creërende perspectief:

Doelstelling 1

Creatieve en kunstzinnige talenten krijgen kansen en mogelijkheden om zich artistiek te ontplooiën

Talenten worden niet vanzelf professionele kunstenaars. Met deze doelstelling leggen we vast dat er in iedere fase van de culturele loopbaan faciliteiten en begeleiding beschikbaar moeten zijn om de beste talenten te laten groeien. Dat betekent dat kinderen kennismaken met de verschillende kunstvormen en zij de gelegenheid krijgen om te ontdekken of zij creatieve talenten hebben. Het betekent ook dat jonge talenten toegang kunnen krijgen tot plekken waar zij zich verder kunnen ontwikkelen: van muziekschool, tekenclub of hiphopschool tot het kunstvakonderwijs. En dat er faciliteiten zijn waar kunstenaars en makers (startend, *mid career* of gevestigd) zich verder kunnen ontwikkelen, wanneer zij het kunstvakonderwijs hebben afgerond en een professionele beroepspraktijk kunnen starten, of al hebben gestart.

Deze doelstelling raakt ook aan de 'breedte' van cultuur. De helft van alle Nederlanders houdt zich in hun vrije tijd bezig met actieve cultuurparticipatie. Het geeft hun leven betekenis, biedt een sociale omgeving en helpt hen creatieve competenties te ontwikkelen. Om die creativiteit te bevorderen, moeten we zorgen dat iedere Nederlander de mogelijkheid heeft om zich cultureel te ontplooiën.

Ten slotte wijst deze doelstelling ook op de verantwoordelijkheid van de overheid, sociale partners en andere belanghebbenden om een gezond functionerende arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector te waarborgen. Dat is namelijk niet vanzelfsprekend; vraag en aanbod verkeren in een structurele disbalans.^[7] Dat drukt in delen van de sector de prijzen tot een maatschappelijk onwenselijk niveau en leidt tot een zwakke onderhandelingspositie van een deel van de werkenden in de sector, vooral zzp'ers. Met deze doelstelling leggen we vast dat de overheid erop toeziet dat de arbeidsmarkt goed blijft functioneren.

Vanuit het receptieve perspectief:

Doelstelling 2

Iedereen heeft, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen en woonplaats, toegang tot cultuur

Met deze doelstelling leggen we vast dat iedere Nederlander ook daadwerkelijk kennismaakt met cultuur. Cultuureducatie, voor jong en oud, draait om het verwerven van culturele competenties die mensen nodig hebben om volwaardig deel te nemen aan de samenleving. Niet alleen als consument of beoefenaar van cultuur, maar ook om als individu te leren creatief en weerbaar te zijn, nu en in de toekomst. Met deze doelstelling leggen we vast dat het verwerven van zulke competenties structureel aandacht krijgt in het onderwijs.

Daarnaast moet deze doelstelling waarborgen dat het landelijke cultuuraanbod ook daadwerkelijk voor iedereen is. Het moet gezien en gehoord worden door een publiek dat een afspiegeling vormt van de samenleving. Dat betekent concreet dat het aanbod:

- Goed gespreid is over het land.
- Uiteenlopende genres omvat die een breed en divers publiek aanspreken en niet wordt gedomineerd door slechts enkele artistieke stromingen of de culturele canon.
- Te betalen is, ook voor mensen met een kleine beurs.
- Voor zover mogelijk wordt getoond op uiteenlopende, voor iedereen toegankelijke plekken; van musea tot festivals, van orkestruzalen tot buurthuizen.

Vanuit het historische perspectief:

Doelstelling 3

Er is een pluriform aanbod van cultuur, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd

Onze monumenten, archeologische vondsten, culturele producties, tradities, archieven en kunstschaten worden bewaard, onderhouden en (digitaal) toegankelijk gehouden, zodat ook generaties na ons er kennis van kunnen nemen. Hierbij is het van belang dat onze collecties en archieven een dynamisch systeem vormen, waarbij telkens een nieuwe betekenis wordt toegekend aan de objecten, activiteiten en tradities.

Daarnaast ziet deze doelstelling erop toe dat het kunst- en cultuuraanbod ook daadwerkelijk pluriform van karakter is. Niet alleen gevestigde genres, maar ook nieuwe en interdisciplinaire stijlen komen daarin aan bod. Jongere generaties en cultureel diverse makers geven immers met hun objecten, verhalen en beeldtalen Nederland een hedendaags gezicht.

Binnen het professionele, brede en pluriforme aanbod koestert de overheid een hoge kwaliteit die binnen een genre als toonaangevend wordt gezien en internationaal in aanzien staat. Maar de overheid biedt óók ruimte aan innovatieve kunst en experimentele verkenningen van veelbelovende kunstenaars.

Vanuit het maatschappelijke perspectief:

Doelstelling 4

Er is een veilige haven voor cultuur om te kunnen reflecteren op de samenleving en haar burgers, waarop ook kritiek geleverd kan worden

Cultuur houdt de maatschappij een spiegel voor. Kunstwerken, objecten en tradities uit de cultuurgeschiedenis kunnen bouwen aan de identiteit van een samenleving, maar moeten ook in staat zijn om gevestigde waarden en opvattingen te bevragen en te bekritisieren. Dat kan alleen als de samenleving een open podium biedt, waarop alles gezegd kan worden. Daarom is vrijheid van meningsuiting een essentiële voorwaarde.

In steen gebeiteld of dynamisch?

Deze vier doelstellingen vormen de uitgangspunten voor een dynamisch cultuurbeleid dat zich plooit naar de culturele, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Overheden die cultuurbeleid vormgeven, zullen steeds opnieuw beleid inzetten om deze intrinsieke en instrumentele doelstellingen te halen. Wanneer de demografische samenstelling van Nederland verandert, zal dit gevolgen hebben voor de wijze waarop de tweede doelstelling wordt verwezenlijkt – bijvoorbeeld door meer ruimte te creëren voor de nieuwe, opkomende genres en stromingen. Digitalisering heeft grote gevolgen gehad voor zowel de omstandigheden waaronder beheer en behoud kunnen plaatsvinden als voor de verspreiding van het aanbod. En wanneer er nieuwe artistieke genres ontstaan, dan zullen overheden de ontwikkeling hiervan moeten faciliteren, bijvoorbeeld door nieuwe opleidingen toe te laten of stimuleringsmaatregelen (zoals subsidieregelingen) in te zetten.

De verantwoordelijke politicus (bewindspersoon, gedeputeerde, wethouder) zal in haar of zijn beleid ook eigen accenten leggen, waardoor de ene doelstelling meer nadruk krijgt dan de andere. Zo kan de ene bewindspersoon prioriteit geven aan pluriformiteit en experiment, terwijl de andere eerder kiest voor betere toegankelijkheid en spreiding van het aanbod. Maar voorop blijft staan dat ze alle vier in voldoende mate aandacht moeten krijgen: het zijn noodzakelijke voorwaarden voor een duurzaam en inclusief cultuurbeleid.

In een vitaal cultuurbestel zijn overheden dus gezamenlijk verantwoordelijk voor het bereiken van de doelstellingen. Daarvoor is een permanent gesprek tussen de verschillende overheden noodzakelijk. Maar hoe doe je dat in een bestel met zoveel gemeentelijke en provinciale spelers? In het volgende ‘Nieuw elan voor de stedelijke cultuurregio’ introduceren wij het concept van de stedelijke cultuurregio als aanknopingspunt om tot een betekenisvolle dialoog over cultuurdoelstellingen en cultuurbeleid te komen.

Aanbevelingen

Aan de minister van OCW

Formuleer heldere doelstellingen voor het cultuurbeleid en leg deze bij voorkeur wettelijk vast. De raad heeft daarvoor in dit hoofdstuk een voorstel gedaan. Wij adviseren dat de overheid zich ten doel stelt:

- ... dat creatieve en kunstzinnige talenten kansen en mogelijkheden krijgen om zich artistiek te ontplooien
- ... dat iedereen, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen en woonplaats, toegang heeft tot cultuur

- ... dat er een pluriform aanbod van cultuur is gegarandeerd, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd
- ... dat er een veilige haven is voor cultuur om te kunnen reflecteren op de samenleving en haar burgers, waarop ook kritiek geleverd kan worden

Aan de minister van OCW

Betrek andere overheden bij de formulering van deze doelstellingen. Zij vormen het richtinggevend kader voor het cultuurbeleid van het Rijk, gemeenten en provincies. Commitment van alle overheidslagen daarvoor is van belang.

Aan de minister van OCW

Laat het veld meedenken en praten over deze doelstellingen. Doelstellingen van cultuurbeleid moeten een inspirerende en stimulerende werking hebben – daar kan de creatieve kracht van de sector bij helpen

¹
‘Wet op het Specifiek Cultuurbeleid’, overheid.nl.

²
‘Mediawet’, overheid.nl.

³
‘De tijd staat open’, Raad voor Cultuur, 2014.

⁴
Zie bijvoorbeeld De Tafel van Zes, 2011.

⁵
Zie bijvoorbeeld Bartelse, J.A., Bots, P., 2016; Ministerie van OCW, 2017 (gespreksverslagen).

⁶
Marlet, 2009 en 2010.

⁷
SER en Raad voor Cultuur, 2014 en 2015.

Nieuw elan voor de stedelijke cultuurregio

Cultuur bruist in Nederland. Tijdens onze werkbezoeken en ‘residenties’ zien we door het hele land een cultuursector die zich na roerige tijden met nieuw elan presenteert. Het is deze beweging die de raad een impuls wil geven met zijn eerdere adviezen over de rol van de stedelijke cultuurregio. Tot onze vreugde haken lokale beleidsmakers op deze beweging in. Vanwege de intrinsieke waarde van cultuur, maar ook om zijn betekenis voor de zorg, welzijn, toerisme en onderwijs, staat cultuurbeleid op de agenda. Er worden verkenningen en studies uitgevoerd naar de kansen en mogelijkheden van samenwerking binnen een stedelijke cultuurregio; en er worden agenda’s en plannen gemaakt over een op de regio toegesneden cultureel aanbod.

In dit hoofdstuk duiden we deze ontwikkeling en brengen haar verder in beeld. We typeren de stad en haar ommeland als cultureel ecosysteem. Ook inventariseren we de initiatieven die we zien en geven we aan hoe het concept van de stedelijke cultuurregio een relevant en vruchtbaar aanknopingspunt kan zijn voor cultuurbeleid.

Stedelijke cultuurregio’s als culturele ecosystemen

Sinds een jaar of vijftien is het gebruikelijk om de dynamiek van cultuur te beschrijven als een cultureel ecosysteem. ^[1] Zo’n systeem is het geheel van onderling verbonden netwerken in het cultuur- en kunstenveld. Binnen deze netwerken is een druk verkeer van mensen, ideeën, producten en geld. Een ecosysteem heeft open grenzen, maar vormt op zich een volledig toegeruste habitat waarin alle spelers goed kunnen functioneren. Net als in de natuur is het organisch ingericht en is het ingespeeld op de lokale habitat. De Amerikaanse hoogleraar Ann Markusen beschrijft het als volgt: “An arts and cultural ecology encompasses the many networks of arts and cultural creators, producers, presenters, sponsors, participants, and supporting casts embedded in diverse communities. [...] We define the arts and cultural ecology as the complex interdependencies that shape the demand for and production of arts and cultural offerings.” ^[2]

In de publicatie ‘The Ecology of Culture’ bouwt John Holden verder op het werk van Markusen. ^[3] Holden onderscheidt drie ‘sferen’ in een cultureel ecosysteem, de *three highly interactives spheres*: overheidsgesubsidieerde cultuur, commerciële cultuur en amateurkunst. Onderling zijn de sferen nauw met elkaar verbonden en worden ze doorkruist door vier elementen, zogenaamde *flows*: culturele carrières, ideeën, geld en producten. Het geheel aan spelers en bewegingen vormt samen het culturele ecosysteem. Een ander rapport waaraan we in dit verband refereren, is ‘Enriching Britain: Culture, Creativity and Growth’ van de Warwick Commission. ^[4] ^[5] Het legt een verband tussen een florerend cultureel ecosysteem als noodzaak voor een succesvolle economie en een gezonde, creatieve, open en levendige samenleving. Cultuur raakt, kortom, de hele samenleving.

In Nederland vertonen stedelijke cultuurregio’s veel overeenkomsten met culturele ecosystemen. Deze regio’s kenmerken zich door een centrumgemeente (soms meer dan één) die fungeert als cultureel brandpunt. Meestal is dit een grote gemeente, waar een hoog voorzieningenniveau aanwezig is. Omliggende gemeenten vullen dit aan met hun cultuuraanbod. Makers, gezelschappen, galleries, podia en cultuureducatie-instellingen wortelen zich in zo’n stedelijke omgeving. Zij vinden er hun inspiratie, nemen deel aan het sociale en maatschappelijk leven, verbinden zich met andere creatieven en instellingen. Ondernemers nestelen zich in de nabijheid van de culturele bedrijvigheid. Het publiek uit de wijken, dorpen en streken vindt er vrijwel alle voorzieningen waaraan het behoefte heeft.

We kunnen de stedelijke cultuurregio vergelijken met een festivaltent waarvan het doek gedragen wordt door tentpalen. De grote steunberen symboliseren de centrumgemeente(n) met een hoogwaardig voorzieningenniveau. De kleinere palen staan voor omliggende gemeenten en dragen een eigen onderdeel van het doek. Gezamenlijk zorgen zij ervoor dat de tent een compleet en samenhangend cultureel aanbod kan herbergen; een volledig toegeruste habitat waar het goed toeven is.

De stedelijke cultuurregio is als cultureel ecosysteem een interessant aangrijpingspunt voor beleid. Er is in zo'n regio voldoende kritische massa aanwezig om een rijk en veelzijdig cultureel klimaat te ondersteunen. De verwevenheid van voorzieningen maakt het mogelijk om te sturen op samenhang, om tot een taakverdeling over te gaan en om het aanbod af te stemmen. Als gevolg hiervan zijn in zo'n stedelijke regio vrijwel altijd verschillende overheden betrokken. De benadering gaat dus uit van samenwerking tussen gemeenten en provincies en het Rijk, en breekt met het idee dat iedere gemeente of provincie het alleen kan opknappen.

Voor gemeenten en provincies zijn er wat cultuur betreft beperkte wettelijke taken. De reikwijdte en ambities op dit terrein verschillen dan ook flink. Cor Wijn heeft onderzoek gedaan naar het cultuurbeleid in gemeenten. In zijn boek 'De Culturele Stad' maakt Wijn een overzichtelijke indeling in drie categorieën, waarin wordt beschreven hoe gemeenten cultuurbeleid inrichten: kernachtig, uitgebreid en alomvattend. ^[6] Kleine gemeenten tot 30.000 inwoners hebben vaak een kernachtig cultuurbeleid, het gaat hier voornamelijk om basisvoorzieningen. Bij uitgebreid cultuurbeleid, meestal in steden met 30.000 tot 100.000 inwoners, zijn er naast basisvoorzieningen vaak een centrum voor cultuureducatie, een museum, een multifunctionele podiumaccommodatie en voorzieningen op het terrein van beeldende kunst. Gemeenten met een allesomvattend cultuurbeleid hebben minimaal 100.000 inwoners en het cultuurbeleid is daar in het algemeen behoorlijk goed uitgewerkt, met meerdere musea, bioscopen, filmhuizen en een centrum voor cultuureducatie en amateurkunst. De podiumvoorzieningen zijn gespecialiseerd en het aanbod op de podia is divers. In de meeste gevallen kenmerkt zo'n stad zich ook door een aantal voorzieningen met landelijke uitstraling of functie, en door beeldbepalende architectuur en openbare ruimte. Ook zijn er vaak kunstvakopleidingen gevestigd.

Sinds 2004 trekt een groep van negen gemeenten op het gebied van cultuurbeleid gezamenlijk op. Het gaat om Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Eindhoven, Enschede, Groningen, Maastricht, Rotterdam en Utrecht. Deze gemeenten zijn eerder door het ministerie van OCW aangemerkt als culturele kernpunten. Van deze negen gemeenten onderscheiden de vier grote steden in de Randstad zich door de hoeveelheid accommodaties en voorzieningen. Amsterdam heeft een uitzonderlijke positie; de hoofdstad van ons land is in meerdere opzichten een internationaal cultureel en creatief brandpunt dat zich onderscheidt met een uitzonderlijk hoog voorzieningenniveau over de hele breedte. Daarmee heeft Amsterdam zowel nationaal als internationaal een belangrijke positie én verantwoordelijkheid verworven.

Provincies voeren net als gemeenten een eigen cultuurbeleid. Wel hebben zij sinds 2010 wettelijke taken voor bibliotheken en archieven. Voor de overige invulling van het cultuurbeleid zien we bij provincies grote verschillen. De bezuinigingen van het afgelopen decennium hebben veel provincies doen besluiten zich te richten op een beperkt aantal taken. Alleen cultuureducatie, erfgoed en het waarborgen van culturele spreiding en diversiteit in de regio behoren vanaf 2010 nog tot de provinciale kerntaken. In 2015 schetste Kunsten '92 in de publicatie 'De Provinciale Staat van het Cultuurbeleid' nog een beeld van een bestuurslaag op afstand. ^[7] Niettemin ziet de raad een kentering. Vrijwel alle provincies zijn actief in het debat over de toekomst van het cultuurbeleid gestapt. ^[8]

Nederland in stedelijke cultuurregio's

Voor de meeste gemeenten geldt dat zij geen volledig cultureel aanbod kunnen bieden.^[9] Daarvoor is de bevolking (en het potentiële publiek) te klein en zijn de investeringen te groot.^[10] Het loont dus de moeite om samen te werken met andere gemeenten en de provincie.

Dit besef zien we bij culturele instellingen al enkele jaren bottom-up doorsijpelen. Zo leidt nauwere samenwerking tussen schouwburgen en gezelschappen tot een betere afstemming van de programmering en productie – en daarmee tot een beter publieksbereik. Bij musea zien we die samenwerking tussen nabijgelegen instellingen al wat langer: marketing, communicatie, publiciteit en educatie worden gezamenlijk opgepakt. Soms als eerste stap naar een samenvoeging van de *backoffice*.

Sinds 1 januari 2017 werken in Den Haag Het Nationale Toneel, NTjong, de Koninklijke Schouwburg en het Theater aan het Spui samen als Het Nationale Theater. Dit jaar is Theater Rotterdam ontstaan uit een fusie van de Rotterdamse Schouwburg, Ro Theater en Productiehuis Rotterdam; de Stadsschouwburg Amsterdam en de Toneelgroep Amsterdam hebben ook het besluit genomen te gaan fuseren. In Groningen werken Club Guy & Roni en het Noord- Nederlands Toneel sinds januari 2017 nauw met elkaar samen.

In de museumwereld slaan eveneens steeds meer instellingen de handen ineen. In Fryslân is in 2017 het Kolleksje Sintrum opgericht, een gezamenlijk depot van de vijf provinciale musea: Fries Museum, Natuurmuseum Fryslân, het Fries Scheepvaartmuseum, Tresoar en het Frysk Lânbou Museum. Een bijdrage uit de regeling 'Samenwerking Musea' van het Mondriaan Fonds heeft bijgedragen bij aan de realisatie.

In het hele land zien we initiatieven om het publiek beter te kunnen bereiken en te bedienen. Zo heeft de Metropoolregio Amsterdam in samenwerking met Amsterdam Marketing chatbot Goochem ontwikkeld. Via social media geeft deze tool gerichte suggesties voor culturele activiteiten in Amsterdam en de omliggende regio. Cultuurconsumenten kunnen met de chatbot makkelijker keuzes maken en deelnemen aan cultuur wordt laagdrempeliger. Bovendien laat Goochem alternatieven en minder bekende voorstellingen, optredens of tentoonstellingen zien die op het eerste oog wellicht gemist zouden worden. In Twente werken podia samen aan de Twentse Theater Kassa, een gemeenschappelijk *ticketing* systeem. Op de website treft de bezoeker het integrale overzicht van het aanbod in Twente aan. Kaartjes voor alle podia kunnen bij de aangesloten theaters worden gekocht. Theaters krijgen op hun beurt een beter inzicht in wensen, profielen en voorkeuren van hun bezoekers en kunnen op basis van deze informatie hun programmering optimaliseren.

In het kielzog van zulke bottom-up-initiatieven volgen overheden. Na het verschijnen van 'De Cultuurverkenning' en 'Agenda Cultuur' is in verschillende regio's het culturele ecosysteem in kaart gebracht en wordt onderzocht wat de mogelijkheden tot samenwerking zijn. In een enkele regio hebben overheid en culturele instellingen de handen in een geslagen.

Het Gelders Orkest, Introdans, Toneelgroep Oostpool, Muis en Stadstheater Arnhem, de gemeente Arnhem en provincie Gelderland hebben zich verenigd in de Lauwersgracht Alliantie. Deze alliantie bundelt de krachten om de infrastructuur en het aanbod in Arnhem en omgeving beter te benutten en vernieuwing te stimuleren. Deze inhoudelijke samenwerking kan leiden tot één fysieke plek waar de productie en presentatie van de podiumkunsten plaatsvinden. Een ander doel is om intensieve relaties met het (kunstvak)onderwijs, productiehuisen en andere podia en gezelschappen in Oost-Nederland aan te knopen. De Lauwersgracht Alliantie wil met deze inspanningen het publiek in Oost-Nederland beter bedienen en uiteindelijk in breder verband tot een visie op cultuur en maatschappij voor stad en regio komen.

Op basis van deze bottom-up ontwikkeling onderscheiden wij op dit moment circa twaalf tot zestien stedelijke cultuurregio's. Andere bronnen ondersteunen deze observatie, hoewel we willen benadrukken dat het beeld nog niet stabiel is.

De rapporten 'Geografische structuur van culturele verzorgingsgebieden' van Atelier Tordoir en de 'Beleidsverkenning Pas De Deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland' van Regioplan brengen culturele verzorgingsgebieden en bezoekersstromen in kaart. ^[11] ^[12] De onderzoekers maken gebruik van schaalniveaus waarop culturele voorzieningen georganiseerd zijn. In het rapport van Atelier Tordoir zien we drie niveaus: laag, middelhoog en hoog. Het rapport van Regioplan omschrijft vier schaalniveaus: interlokaal, regionaal, interregionaal en interregionaal+. Op het laagste schaalniveau gaat het om voorzieningen als bioscopen en kleine theaters. Het verzorgingsgebied van deze voorzieningen is relatief beperkt. De verzorgingsgebieden worden groter bij meer specialistische voorzieningen en daarmee ook de reisbereidheid van de cultuurconsument. Voor het schaalniveau 'interregionaal+' verdelen de onderzoekers Nederland in acht verzorgingsgebieden.

Gerard Marlet en zijn collega's doen onderzoek naar de aantrekkelijkheid van steden. In de jaarlijks gepubliceerde 'Atlas van Gemeenten' inventariseren zij diverse factoren die de aantrekkelijkheid van een stad bepalen; podiumkunsten is een van de vaste indicatoren. Over de periode 2014 – 2017 zien we dat een min of meer gelijkblijvende groep van circa vijftien steden hoog scoort met podiumkunsten. ^[13]

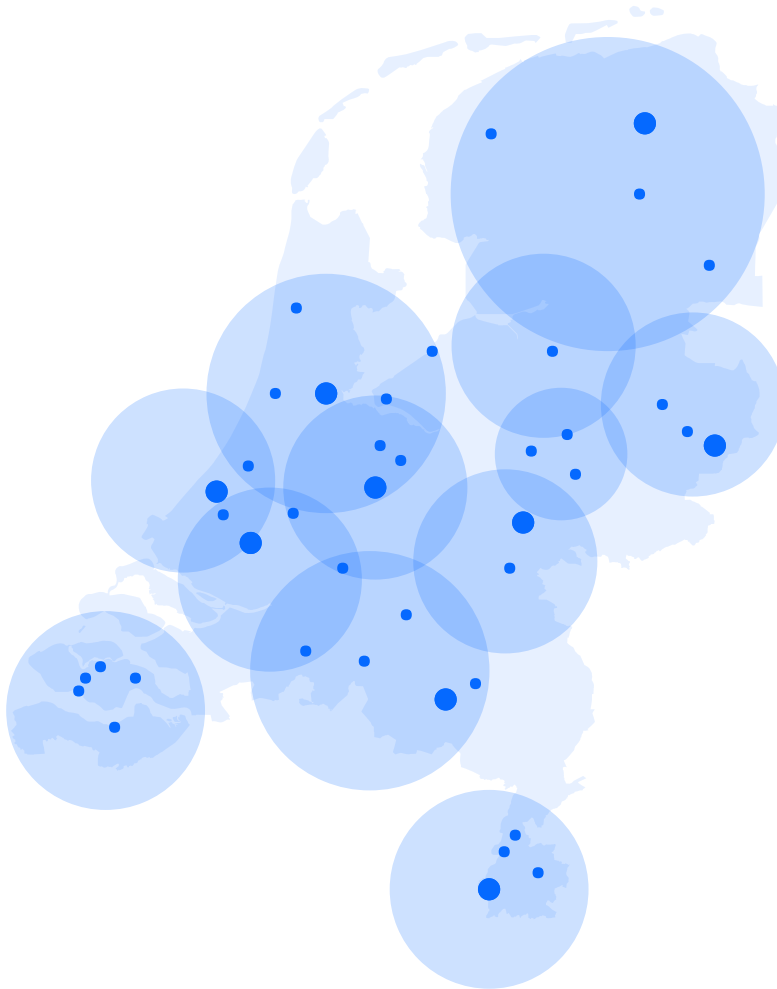
Medebepalend voor de omvang van een stedelijke cultuurregio is de reisbereidheid van cultuurconsumenten. Op het terrein van de reguliere podiumkunsten laat onderzoek van Langeveld e.a. zien dat 75% van het publiek een reisbereidheid heeft van maximaal ongeveer zeventien kilometer. Voor exclusieve, grootschalige en bovenmatig attractieve voorstellingen en concerten is men bereid verder te reizen. De studie illustreert dat het bedieningsgebied van culturele voorzieningen geografisch begrensd is. Het overstijgt de gemeentegrenzen, maar de spanwijdte van de stedelijke cultuurregio wordt door de reisbereidheid van zijn inwoners wel beperkt. ^[14]

Een derde bron die wijst op het bestaan van een aantal culturele ecosystemen in Nederland is de enquête 'Verkenning stedelijke cultuurregio' die wij onder gemeenten hebben gehouden. De respondenten geven aan dat inwoners voor de basisvoorzieningen gericht zijn op de eigen gemeente of een buurgemeente. Voor de meer specialistische faciliteiten wordt, als die niet in de eigen gemeente aanwezig zijn, gebruikgemaakt van voorzieningen in de nabijgelegen stedelijke cultuurregio. De uitkomsten wijzen naar een beperkt aantal bedieningsgebieden voor meer specifieke voorzieningen.

Op onderstaande kaart hebben wij alvast twaalf stedelijke cultuurregio's, die wij nu zien ontstaan, ingetekend. Binnen deze regio's trekken gemeenten en provincies samen op als het gaat om afstemming van hun cultuurbeleid. Met de cirkels geven we aan dat de stedelijke regio verder reikt dan gemeente- en provinciegrenzen. Zij omvatten in de regel een behoorlijk compleet cultureel ecosysteem en bedienen een substantiële bevolking. Niettemin zijn de grenzen fluïde en kunnen binnen de cirkels ook duidelijk verschillende culturele identiteiten en schaalniveaus bestaan. Zo slaan in het noorden van het land steden en provincies de handen ineen om hun culturele infrastructuur gezamenlijk zo sterk mogelijk te maken. Dat staat een duidelijk eigen culturele identiteit en cultureel aanbod in Friesland, Groningen of Drenthe niet in de weg. In een regionaal cultureel ecosysteem zijn er ruimte en aandacht voor lokale kenmerken en identiteit.

De kaart is nog niet af. Het gaat, zoals gezegd, om bottom-up initiatieven die nog volop in ontwikkeling zijn. Sommige stedelijke regio's overwegen samenwerking en afstemming voor een groter gebied dan hier is ingetekend, terwijl voor andere regio's wellicht een kleinere spanwijdte beter werkt. De raad moedigt gemeenten en provincies aan de samenwerking en juiste schaalgrootte daarvoor verder te onderzoeken.

Schets stedelijke cultuurregio's

Bron: Raad voor Cultuur, november 2017.

Kenmerken van stedelijke cultuurregio's

De raad heeft met waardering kennisgenomen van de initiatieven die gemeenten en provincies hebben genomen om tot de vorming van stedelijke cultuurregio's te komen. In 'Initiatieven stedelijke cultuurregio's' hebben wij een overzicht van deze initiatieven opgenomen. Het overzicht is slechts een momentopname, want de plannen zijn nog volop in ontwikkeling. Maar het geeft wel een indruk van de opzet en invulling die worden gekozen.

Hoewel de initiatieven zich kenmerken door maatwerk – geen regio is immers hetzelfde – ziet de raad ook overeenkomsten. Net als het ringenmodel van Cor Wijnen het schalenmodel van Tordoir, onderscheiden wij in culturele ecosystemen drie lagen die wij typeren als basis, keten en top. [15] [16]

Basis

Iedere stedelijke regio beschikt over goede basisvoorzieningen. Deze voorzieningen zijn fijnmazig en in meer of mindere mate in alle gemeenten van Nederland aanwezig. Ze zijn onmisbaar voor het optimaal functioneren van culturele ecosystemen. Basisvoorzieningen zijn dicht bij de inwoners van een regio georganiseerd en passen bij de lokale habitat. Het is de humuslaag van het ecosysteem, waar leren en kennismaken centraal staan. Voorbeelden van deze basisvoorzieningen zijn de openbare bibliotheek, monumenten(zorg), archieven, laagdrempelige podia en festivals, voorzieningen voor cultuureducatie en -participatie, lokale media-instellingen of musea (of oudheidkundige kamers).^[17]^[18] Vaak wordt bij deze basisvoorzieningen ook de verbinding gelegd naar andere domeinen, zoals zorg, welzijn en recreatie.

Basisvoorzieningen vormen ook het fundament van de stedelijke cultuurregio. Afhankelijk van de samenstelling van de bevolking, identiteit, particuliere initiatieven en ambitie vult iedere stedelijke cultuurregio dit verschillend in. De raad heeft eerder in 'Meedoen is de kunst' geadviseerd dat voor goed functionerende basisvoorzieningen vijf elementen belangrijk zijn:^[19]

1. *Locatie*
Zorg voor aantrekkelijke, goed toegankelijke locaties en gebouwen.
2. *Programma*
Waarborg een divers aanbod in het geheel van gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde aanbieders. Betrek hierbij de identiteit van de regio en houd rekening met verschillende bevolkingsgroepen.
3. *Promotie*
Zorg voor verleidingsprogramma's en bijzondere projecten, waarin mensen kennismaken met de kracht en het plezier van cultuur.
4. *Vindbaarheid*
Faciliteer een (digitaal) netwerk, waarin formele en informele cultuurparticipatie en -educatie plaatsvinden.
5. *Toegankelijkheid*
Faciliteer dat voorzieningen voor iedereen toegankelijk zijn.

Keten

Iedere stedelijke cultuurregio staat voor zijn creatieve kapitaal. Hij komt op voor zijn talenten, schept ruimte voor ontwikkeling en creatieve bedrijvigheid. Kunstvakopleidingen (hoger en middelbaar), talentontwikkeling, ondernemerschap, vernieuwing, experiment en een gezonde arbeidsmarkt: zij vormen de schakels van een keten, waarin talenten tot wasdom komen. Stedelijke regio's ondersteunen zo'n keten door het beschikbaar stellen of ondersteunen van bijvoorbeeld ateliers, oefenruimten, broedplaatsen, productiehuizen of *artist-in-residence* programma's. Ook plekken waar nieuwe kunst, ontwerpen of producties getoond worden, spelen een belangrijke rol in zo'n keten; denk hierbij aan theaters, filmhuizen, bioscopen, muziekpodia, musea, presentatieruimtes, galleries, festivals, kunstencentra of de openbare ruimte.

Sommige schakels in een keten zijn kwetsbaar. Het schrappen van productiehuizen uit de BIS, de verdrukking van werk- en broedplaatsen ten faveure van andere bestemmingen en de kleine budgetten voor presentatie-instellingen of werkplaatsen voor audiovisuele producties kunnen een keten doen breken.^[20] Daar komt nog bij dat de arbeidsmarktpositie voor makers en kunstenaars zwak is, waardoor de doorstroming van school of academie naar zelfstandige beroepspraktijk of een baan vaak moeizaam verloopt.^[21]

De stedelijke regio's waarmee de raad heeft gesproken, zijn zich hiervan bewust. Omdat het voor één enkele gemeente moeilijk is ketens in de lucht te houden, is samenwerken met buurgemeenten (agglomeratiekracht) een voor de hand liggende oplossing. Een inventarisatie van de behoeften naar en aanbod van (bestaande) voorzieningen kan al snel de zwakke plekken in een keten blootleggen. Betere samenwerking tussen gemeenten en provincies in een stedelijke regio levert completere ketens op voor talentontwikkeling in verschillende disciplines. Stedelijke cultuurregio's kunnen er voor kiezen niet voor alle disciplines ketens te faciliteren. Overleg met stedelijke cultuurregio's in de buurt kan ervoor zorgen dat ontbrekend aanbod toch op een redelijke afstand beschikbaar is.

In Limburg werken culturele instellingen uit Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen samen met de provincie aan het vormgeven van de Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ). Voor iedere culturele keten in de SCRZ zijn werksessies gehouden om helder te krijgen hoe verbindingen liggen, wat witte vlekken zijn, welke potentie aanwezig is en wat de culturele strategieën zijn. Er zijn drie groepen experts uit de cultuursector, het bedrijfsleven en de overheid actief die in gezamenlijkheid de propositie formuleren voor de cultuurregio. Met elkaar willen de partners cultuur in de samenleving verankeren, elkaars kracht benutten en bepalen wat er nodig is om als speler binnen het toekomstige nationale cultuurbestel van betekenis te zijn. Maar ook voor het midden en noorden van Limburg speelt de SCRZ een rol van betekenis, net als voor de Euregio. Motivatie, innovatie, uitdaging en draagkracht vanuit het culturele veld, bedrijfsleven onderwijs en overheid zijn de sleutelwoorden.

In het noorden hebben de podiuminstellingen in nauw overleg met de provincies en vier steden (Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden) het talentontwikkelingsprogramma Station Noord opgezet. Tien BIS- en fondsinstellingen bieden talent de mogelijkheid zich te ontwikkelen. Dit initiatief is een investering in een levendig cultureel klimaat en in het talent van de toekomst. De noordelijke overheden financieren deze alliantie; het Fonds Podiumkunsten zorgt voor matching.

Filmmuseum EYE heeft een landelijke coördinerende rol voor filmeducatie. Om het onderwijs in het hele land beter te kunnen bedienen met filmeducatie en film maken, is met Filmtheater Lux in Nijmegen een samenwerking gestart om te onderzoeken hoe dit theater de rol van filmeducatie-hub in de regio Gelderland op zich kan nemen. Het voornaamste doel van de hub is om filmeducatie beter te laten aansluiten bij het bestaande film- en beeldducatie-aanbod in het onderwijs. Daarnaast richt de hub zich op programma's voor talentontwikkeling, cursussen, labs, lezingen en debatten voor een breed publiek.

De ontwikkeling van de spoorzones in steden in Brabant heeft ruimte geboden aan de ontwikkeling van *urban art*. Zo is in Eindhoven Strijp-S ontstaan en heeft de stad ervoor gekozen om die plek een permanente urban-functie te geven. Het genre is van buurthuis tot theater goed verankerd in de Brabantse culturele infrastructuur.

Top

Iedere stedelijke cultuurregio zorgt voor een cultureel aanbod dat past bij zijn regio: bij zijn makersklimaat, zijn publiek, zijn identiteit. We zien gespecialiseerde musea waaronder een museum voor moderne kunst, meerdere podia voor specifiek aanbod en wijktheaters, faciliteiten voor popmuziek, één of meer filmhuizen en bioscopen, kunstvakopleidingen, kunsttuitlen (gesubsidieerd of commercieel), presentatieruimtes en goede voorzieningen voor cultuureducatie. Naast publiek aanbod zien we ook een substantieel privaat gefinancierd aanbod.

In deze laag zien we ook een cultureel aanbod van buitengewone kwaliteit, met (internationale) uitstraling of een onderscheidend artistiek profiel en een grote aantrekkingskracht op publiek van buiten de regio en landsgrenzen. Denk bijvoorbeeld aan een gespecialiseerde muziekvoorziening, een groot festival of een internationaal vermaard museum.

Tot deze voorzieningen behoren ook initiatieven en projecten die in een specifieke omgeving tot hun recht komen, zoals bijvoorbeeld festivals op de Waddeneilanden of de landschapskunst in Flevoland.

Onder de naam *FUNDATIEfusions* organiseert museum De Fundatie jaarlijks een serie kleine tentoonstellingen op openbare plekken in Overijssel. De tentoonstellingen zijn van een kwalitatief hoog niveau maar laagdrempelig. De focus is gericht op een brede doelgroep met speciale aandacht voor jong publiek, doordat scholen nadrukkelijk worden gekozen als locatie. In 2017 presenteerde het museum zich op Lowlands en theaterfestival De Parade.

De identiteit en het karakter van een regio als een belangrijke leidraad voor cultuurprojecten zien we in de drie noordelijke provincies. ‘Sense of Place’ van Joop Mulder is zo’n project dat met cultuur diverse vraagstukken op het gebied van landschapsontwikkeling, natuurbeheer, *community art*, beeldende kunst, architectuur en erfgoed in het noorden aan de orde stelt. Andere voorbeelden die het landschap en biodiversiteit als uitgangspunt nemen, zijn ‘Waste NO Waste’ van Claudy Jongstra, dat voornamelijk in Groningen plaatsvindt, en ‘Kening fan ‘e Greide’, dat net als ‘Sense of Place’ de drie noordelijke provincies als uitvalsbasis heeft. De projecten maken deel uit van het programma van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018.

De Grote Kerk van Veere zet in op een nieuw cultuurpodium en festivalhuis van Zeeland en wil daarnaast een (inter)nationale rol gaan spelen. De kerk biedt een podium aan een hoogwaardige en exclusieve programmering en wil daarmee een breed publiek aan zich binden. Dat doet het onder meer door langjarige afspraken te maken met lokale partners als CBK Zeeland, Film by the Sea en University College Roosevelt, maar ook met landelijke culturele instellingen als Het Nationale Ballet, Eye en Amsterdam Sinfonietta. Naast de culturele impuls die de Grote Kerk gaat genereren moet het de Zeeuwse economie en de aantrekkingskracht van de provincie een boost geven.

The Notorious IBE is een internationaal meerdaags dansfestival in Heerlen dat zich richt op dansstijlen die een link hebben met hiphop en urban. Jaarlijks trekt het festival meer dan 12.500 bezoekers van alle leeftijden uit de hele wereld. Het festival beschikt over een groot sociaal netwerk en zet daarmee het hele jaar door deze cultuurvorm in de schijnwerpers. ‘Each One, Teach One’ is het credo van het festival. Beoefenaars uit de voorgaande generaties geven de beoefenaars uit huidige en nieuwe generaties hun skills en kennis door.

Topvoorzieningen staan niet op zichzelf. Zij zijn meestal geworteld in een rijke lokale cultuur van amateur- en semiprofessionele activiteiten, kunstacademies, conservatoria, podia en festivals. De top inspireert op zijn beurt weer de basis. Daarmee is de cirkel van het ecosysteem rond.

Aanbevelingen

Aan gemeenten en provincies

Onderzoek samen met het culturele veld de kenmerken, omvang en reikwijdte van culturele ecosystemen binnen en tussen gemeente- en provinciegrenzen. Ga na waar samenwerking mogelijk is om tot een beter afgestemd cultuur aanbod te komen. Laat je inspireren door de initiatieven die op dit moment in het hele land genomen worden.

Aan de minister van OCW

Gebruik stedelijke cultuurregio’s als partners voor het realiseren van de doelstellingen van cultuurbeleid. Zulke regio’s hebben voldoende agglomeratiekracht om een compleet cultureel ecosysteem in stand te houden. Ze kunnen inspelen op de samenstelling en behoefte van de bevolking, en rekening houden met het lokale makersklimaat.

- 1
Holden, 2004.
- 2
Markusen, 2011.
- 3
Holden, 2015.
- 4
Warwick Commission, 2015.
- 5
De Warwick Commission is in 2007 opgericht door de Universiteit van Warwick en heeft als doel academische kennis en expertise om te zetten in praktische handvatten.
- 6
Wijn, 2013.
- 7
Kunsten '92, 2015.
- 8
Zie 'Initiatieven stedelijke cultuurregio's'.
- 9
Op 1 januari 2017 telt Nederland 388 gemeenten en 3 openbare lichamen (BES-eilanden) (bron CBS). Meer dan de helft van deze gemeenten heeft niet of nauwelijks cultuurbeleid belegd in de organisatie. Zie bijlage X, Enquête.
- 10
Zie ook Tordoir, Poorthuis, Renooy, 2017. Het rapport stelt dat stads- en regio-overstijgende verbanden en regio's zonder voldoende markt bereik voor gespecialiseerd cultureel aanbod goed van elkaar kunnen profiteren. Voorwaarde hierbij is een uitstekende onderlinge bereikbaarheid. Verder stelt het rapport dat dit principe kans van slagen heeft als aan aanbodzijde wordt samengewerkt en afgestemde keuzes ten aanzien van specialisatie en taakverdeling worden gemaakt dat gericht is op complementariteit in het interstedelijk verband.
- 11
Tordoir, Poorthuis, 2016.
- 12
Tordoir, Poorthuis, Renooy, 2017.
- 13
Marlet, Nijmegen, 2014 t/m 2017.
- 14
Langeveld en Van Stiphout, 2013.
- 15
Wijn, 2013.
- 16
Tordoir e.a., 2016 en Tordoir e.a., 2017.
- 17
'Bibliotheekwet', overheid.nl
- 18
'Mediawet', overheid.nl; Raad voor Cultuur, 2017.
- 19
Raad voor Cultuur, 2014.
- 20
In 2013 zijn alle productiehuizen uit de BIS geschrapt; in 2017 zijn er drie teruggekeerd: Frascati; De Nieuwe Oost en Talentontwikkeling Theater Rotterdam, RvC 2016.
- 21
SER en RvC, 2016 en 2017.

Cultuurbeleid voor stad, land en regio

In voorgaande hoofdstukken hebben we uiteengezet voor welke uitdagingen en doelstellingen het cultuurbeleid staat. We stellen dat stedelijke cultuurregio's hierbij een sleutelrol spelen. De spelers in zo'n lokaal ecosysteem kunnen rekening houden met de samenstelling en behoefte van de bevolking, uitgaan van de kenmerken en identiteit van de regio, en inspelen op de kracht van de makers en podia ter plekke. Ons voorstel is dan ook om in het nationale beleid meer rekening te houden met de keuzes die regionaal gemaakt worden en daarover afspraken te maken. Maar hoe doe je dat? De relatie tussen het Rijk en decentrale overheden is op cultuurgebied immers verre van eenvoudig gebleken, zo hebben wij in de 'inleiding' en 'Cultuurbeleid van Rijk en regio' geschetst. In dit hoofdstuk komen wij tot aanbevelingen om de samenhang tussen nationaal en decentraal, regionaal cultuurbeleid te verbeteren.

Veranderende verhoudingen in het cultuurbestel

De relatie tussen de Rijksoverheid, provincies en gemeenten is op veel terreinen in beweging. Nu is het Huis van Thorbecke met zijn drie woonlagen altijd een onrustig huishouden geweest, maar de afgelopen decennia is er in domeinen als zorg en welzijn een duidelijke trend zichtbaar van decentralisatie van verantwoordelijkheden. Een trend die bovendien gelijk oploopt met de opkomst van burgerinitiatieven, de 'doe-democratie'.

De wijze waarop deze trend in de praktijk vorm krijgt, is een zoektocht. Een zoektocht waarbij de Rijksoverheid worstelt met vraagstukken van sturing en loslaten, en decentrale overheden invulling moeten geven aan ruimte en nieuwe verantwoordelijkheden. Eén ding is duidelijk: er is geen kant-en-klaar model dat zomaar doorgevoerd kan worden. Het is een kwestie van leren en experimenteren; van zoeken naar een werkbare verdeling van verantwoordelijkheden, naar goede manieren van samenwerking en daarbij passende democratische controle. In het culturele veld zal dat niet anders zijn. Welke mogelijkheden zijn er om de relatie tussen het Rijk en stedelijke cultuurregio's effectiever te maken?

De raad heeft verschillende scenario's bekeken om het cultuurbestel aan te passen of anders in te richten. Wij zijn van oordeel dat een lik verf hier en daar nu niet meer volstaat. In de lopende beleidsperiode zijn deze aanpassingen al gedaan. De trends en knelpunten, zoals uiteengezet in de 'inleiding', stellen het cultuurbeleid voor grotere uitdagingen.

Onze verkenning voerde ons ook langs het scenario van decentralisatie. Het verschuiven of overhevelen van verantwoordelijkheden tussen bestuurslagen is een ingrijpende en complexe operatie. De decentralisaties in het maatschappelijk en zorgdomein tonen dat eens te meer aan. De raad komt tot de conclusie dat dit geen vruchtbare weg is voor het cultuurdomein; het overhevelen van taken en bevoegdheden naar gemeenten en provincies schiet dan zijn doel voorbij. Versnippering van het cultuurbeleid ligt op de loer, terwijl juist samenhang en samenwerking over de gemeentegrenzen heen nodig zijn. Voor doelmatig beleid is agglomeratiekracht nodig; denk aan het beeld van de festivaltent dat wij in 'Nieuw elan voor de stedelijke cultuurregio' schetsen: gemeenten hebben elkaar nodig om een compleet en rijk cultureel aanbod in stand te houden. Decentralisatie gaat ook voorbij aan de (inter)nationale functie die een groot aantal culturele instellingen heeft, en waarop het cultuurbestel jarenlang is geënt. Nederland is een klein land met een groot aantal culturele voorzieningen die een (inter)nationale betekenis en uitstraling hebben, ook in de regio. De continuïteit en toegankelijkheid van deze instellingen overstijgen de verantwoordelijkheid van gemeenten en

provincies. Bovendien verwachten wij dat decentralisatie hoge transformatiekosten en veel onrust met zich mee zal brengen, terwijl de cultuursector nog volop in een transitie zit na de bezuinigingen uit de eerste helft van dit decennium.

We hebben naar alternatieve arrangementen gezocht om recht te doen aan zowel het belang van cultuurbeleid in stedelijke cultuurregio's als het belang van het land als geheel. De bestuurlijke uitgangspunten die we daarbij gebruiken zijn de volgende:

- Het Rijk, gemeenten en provincies zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het behalen van de doelstellingen van cultuurbeleid. De wijze waarop zij daaraan bijdragen, kan verschillen. In 'Doelstellingen cultuurbeleid' hebben wij een voorzet gedaan voor de doelstellingen van cultuurbeleid.
- Betalen, bepalen en genieten moeten zoveel mogelijk samenvallen. Culturele voorzieningen die vooral van betekenis zijn voor het lokale ecosysteem worden gefinancierd door gemeenten en/of provincies. De invloed en financiering door het Rijk nemen toe naarmate zulke functies of voorzieningen een grotere (inter)nationale betekenis hebben.
- Wanneer er sprake is van zowel nationale als lokale betekenis van culturele voorzieningen, werken overheden met medefinanciering of matching.
- Democratische legitimatie (over de beleidsdoelen en de daarvoor benodigde aanwending van publiek geld) ligt zo dicht mogelijk bij het niveau waarvoor de betekenis het grootste is, het subsidiariteitsbeginsel dus. Voor basisvoorzieningen zoals cultuureducatie, participatie en bibliotheken zullen dat gemeenteraden en provinciale staten zijn. Voor de kaders van de landelijke culturele basisinfrastructuur loopt dat via de Tweede Kamer.

Herziening bestel

Wanneer overheden elkaar nodig hebben om doelstellingen te halen, is er sprake van gedeelde verantwoordelijkheden. Die vindt de raad op dit moment te weinig terug in de praktijk van het cultuurbeleid. Het bestel, zo constateren wij in de 'inl'eiding', is vooral nationaal georiënteerd. Daar zijn wel uitzonderingen op. Op het gebied van erfgoed en monumentenzorg bijvoorbeeld is er sprake van verregaande vormen van decentralisering. En ook bij de cultuurfondsen zijn er verschillende regelingen, waarin de positie van een aanvrager in de lokale of regionale infrastructuur wordt meegewogen. Sommige fondsen maken daarbij gebruik van matching.

Op basis van de Wet op het specifiek cultuurbeleid zijn beleid en financiering van cultuur vormgegeven in twee componenten: rechtstreeks door het Rijk gefinancierde instellingen (de culturele basisinfrastructuur, BIS) en de fondsen. ^[1] De BIS vertegenwoordigt noodzakelijk geachte functies op nationaal niveau: instellingen die deze functies vervullen, kunnen rekenen op structurele steun als zij naar behoren presteren en goede plannen maken. ^[2] De zes Rijkscultuurfondsen richten zich op dynamiek en innovatie in verschillende disciplines. Deze fondsen stimuleren productie, presentatie en distributie van cultuuruitingen in de vorm van financiering van programma's, projecten, stipendia en beurzen.

Hoewel het onderscheid tussen de functie van de BIS en de fondsen in de praktijk niet zo eenvoudig meer te maken is, spreekt het oorspronkelijke idee van deze twee componenten wat de raad betreft nog steeds tot de verbeelding. Wij zien echter twee tekortkomingen. De eerste is dat regionale en lokale overwegingen slechts een beperkte rol spelen. De tweede is dat de samenstelling van de BIS onvoldoende de breedte en diversiteit van het culturele landschap vertegenwoordigt. Dit tweede knelpunt adresseren wij in onze sectoradviezen die de komende maanden zullen verschijnen. In dit advies doen wij voorstellen om meer recht te doen aan regionale en lokale overwegingen.

De raad adviseert om in de Wet op het specifiek cultuurbeleid, naast de BIS en de fondsen, een derde component te onderscheiden: de regionale culturele infrastructuur (RIS). Deze bestaat uit het geheel aan culturele voorzieningen dat nodig is voor een bloeiend cultureel ecosysteem in een stedelijke cultuurregio. Decentrale overheden en maatschappelijke, culturele en private partners zijn samen verantwoordelijk voor het samenstellen en financieren van deze voorzieningen. Het Rijk kan medefinanciering verlenen voor zo'n RIS als daarmee wordt bijgedragen aan de landelijk overeengekomen doelstellingen van cultuurbeleid.

Met de opname van de RIS in het landelijke cultuurbestel willen wij bewerkstelligen dat er meer erkenning en financiering is voor het culturele aanbod in de regio; erkenning voor de kwaliteit en betekenis van dat aanbod; medefinanciering om de ambities van makers en overheden in stedelijke regio's te honoreren.

Om de RIS tot een duidelijk herkenbaar onderdeel van het cultuurbestel te laten uitgroeien, adviseren wij de minister om stedelijke regio's uit te nodigen met een overtuigend en inspirerend plan te komen voor hun regionale culturele ecosysteem.

Een cultuurplan van een stedelijke regio zal volgens de raad een aantal elementen moeten hebben.

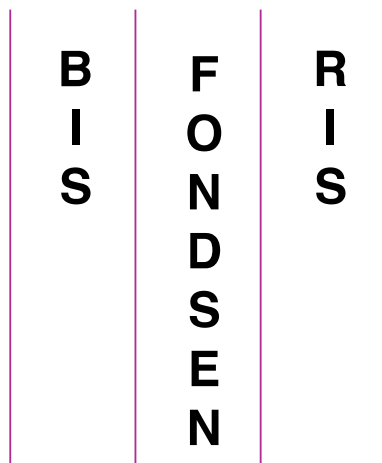
- De stedelijke cultuurregio legt een overtuigende visie neer op cultuurbeleid. Zo'n visie sluit aan bij het eigen culturele kapitaal, de samenstelling en vraag van de bevolking, de eigen identiteit en kracht. Maatwerk dus. Maar er wordt wel aangegeven op welke wijze de regio wil bijdragen aan de doelstellingen van het cultuurbeleid. Ook wordt rekenschap gegeven van de positie en rol van zo'n stedelijke cultuurregio in nationaal en internationaal perspectief.
- De stedelijke cultuurregio geeft invulling aan basis-, keten- en topvoorzieningen die passen bij de identiteit en de mogelijkheden van de regio. Hij baseert zich daarvoor op verkenningen en analyses van de positie van het regionale cultuurklimaat (profiel, culturaanbod, publiekspatronen, arbeidsmarkt, educatie en participatie, talentontwikkeling en dergelijke) in nationaal en internationaal perspectief. In 'Nieuw elan voor de stedelijke cultuurregio' hebben wij een handreiking gedaan voor de invulling van zulke voorzieningen op lokaal niveau.
 - *Basis*
Dicht bij de bewoners georganiseerd; humuslaag van de stedelijke regio. Er worden verbindingen gemaakt met andere maatschappelijke en economische domeinen. Financiering gebeurt voornamelijk uit gemeentelijke middelen. Landelijke bijdragen komen met name in de vorm van programma's van het Fonds Cultuurparticipatie.
 - *Keten*
Talentontwikkeling, productieklimaat en arbeidsmarkt. Zorg voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor creatieven (productiehuizen, broedplaatsen, arbeidsmarkt). Afstemming binnen de stedelijke regio noodzakelijk. Financiering door meerdere gemeenten en de provincie gezamenlijk; in enkele gevallen ligt medefinanciering door het Rijk in de rede, omdat er een landelijke belang is.
 - *Top*
Voorzieningen met regionale en/of (inter)nationale uitstraling passend bij makersklimaat, publiek en identiteit. Onderdeel daarvan zijn ook BIS-instellingen waar het Rijk vanwege het nationale belang (een deel van) de financiering op zich neemt.
- De stedelijke cultuurregio zorgt voor een financiële onderbouwing van de culturele infrastructuur, waaraan deelnemende overheden, culturele organisaties en andere (private) partners zich committeren.

Om de RIS een plek te geven in het bestel zijn er veranderingen nodig in de architectuur en systematiek van het cultuurbeleid. In 'Raamwerk cultuurbestel' doen wij voorstellen voor de beschrijving van de drie componenten van het cultuurbestel. In 'Systematiek cultuurbeleid' gaan we in op de beleidssystematiek, de wijze en volgorde waarin besluiten over de financiering van cultuur genomen worden. In 'Financieel kader en invoering' komen financiële aspecten en invoeringsvarianten aan de orde.

Raamwerk cultuurbestel

Wanneer we in het nationale cultuurbeleid onderscheid maken tussen drie, elkaar aanvullende componenten, hoe zien die er dan uit? Hieronder doen wij een voorstel voor de beschrijving van de functie van de culturele basisinfrastructuur, de fondsen en de regionale culturele infrastructuur.

Nationaal Cultuurbeleid

1. De raad adviseert de culturele basisinfrastructuur (BIS) te omschrijven als de functies en voorzieningen die nodig zijn voor:
 - Het produceren en vertonen van cultuuruitingen van (inter)nationaal belang en hoogwaardige kwaliteit in uiteenlopende genres en stromingen. Niet alleen gevestigde, maar ook vernieuwende en experimentele cultuuruitingen komen daarin aan bod. Ook educatieve activiteiten maken daarvan onderdeel uit.
 - Het ontsluiten en presenteren van kunst-, media- en erfgoedcollecties van (inter)nationaal belang, inclusief daaraan verbonden educatieve activiteiten.
 - Het aanbieden van hoogwaardige en/of unieke voorzieningen voor talentontwikkeling, experiment of onderzoek, met (inter)nationale statuut en aantrekkingskracht.
 - Het verzorgen van landelijk ondersteunende functies op het gebied van informatievoorziening, onderzoek en ontwikkeling, beheer en behoud, reflectie en debat, deskundigheidsbevordering, vertegenwoordiging en/of beleidsondersteuning. Omdat deze voorzieningen en functies een stabiele plek in het bestel moeten krijgen, worden zij verzorgd door instellingen of festivals die hiervoor een zesjarige, rechtstreekse financiering van het Rijk krijgen. De meeste BIS-instellingen ontvangen daarnaast ook een bijdrage van decentrale overheden, waarover de minister en deze overheden tijdig (bindende) afspraken maken (zie 'Systematiek cultuurbeleid').

2. De raad adviseert om de taken van de cultuurfondsen te richten op het stimuleren van dynamiek en innovatie in het bestel. Het gaat daarbij om:
 - Project- en programmagelden voor kwalitatief hoogwaardige en/of vernieuwende, experimentele producties en presentaties (van welke aard dan ook).
 - Beurzen en stipendia voor makers en kunstenaars, prijzen en concoursen.
 - Projecten en programma's voor cultuureducatie en -participatie.
 - Aanbod- en afnamesubsidies die de samenwerking tussen presenterende en producerende partijen stimuleren (gericht op avontuurlijke programmering voor alle genres en stijlen). De subsidies die fondsen verstrekken zijn primair gericht op artistieke activiteiten, op bijdragen aan erfgoed en museale taken en op activiteiten op het gebied van cultuureducatie en -participatie. Daarbij wordt rekening gehouden met de exploitatie/overhead van instellingen en met faire arbeidsvoorwaarden en vergoedingen voor makers en kunstenaars. ^[3] Project- en programmagelden kunnen voor maximaal drie tot vier jaar worden verleend (zie 'Financieel kader en invoering'). De raad moedigt de fondsen aan verder te gaan met hun onderzoek naar manieren om de lokale inbedding van culturele instellingen te stimuleren.
3. De raad adviseert de RIS te zien als het geheel aan culturele voorzieningen dat nodig is voor een bloeiend cultureel ecosysteem in een stedelijke cultuurregio. Decentrale overheden en (maatschappelijke, culturele en private) partners nemen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor het samenstellen en financieren van deze voorzieningen. Het Rijk kan meerjarige medefinanciering verlenen, als deze plannen bijdragen aan de doelstellingen van het cultuurbeleid. Met de invoering ervan veranderen er ook zaken in de aansturing van ons cultuurbestel. De RIS krijgt pas echt impact als er daadwerkelijk rekening mee wordt gehouden ('Systematiek cultuurbeleid'), en als de invoering ervan ook in financieel opzicht invulling krijgt ('Financieel kader en invoering').

Systematiek cultuurbeleid

De raad mist in het huidige cultuurbestel een betekenisvolle dialoog tussen de verschillende overheden over het gewenste culturele aanbod. Dat wordt in de hand gewerkt door de volgorde waarin besluiten over subsidiëring worden genomen: eerst over de toekenning van BIS-subsidies en meerjarige subsidies van fondsen, daarna lokale beslissingen over cultuursubsidies. Gemeenten en provincies staan dus meestal voor een *fait accompli*. Zij gaan daar verschillend mee om. Sommige gemeenten springen bij als een instelling er niet in slaagt rijkssubsidie te verwerven, andere juist niet. En als een instelling succesvol is geweest in het binnenhalen van rijkssubsidie, kan de matching van de kant van lokale overheden sterk verschillen.

De raad ziet graag dat er tussen het Rijk en stedelijke regio's een inhoudelijke, beleidsrijke dialoog op gang komt over het cultuurbeleid, waarin zij nagaan hoe zij gedeelde verantwoordelijkheden kunnen waarmaken. Daarom stellen wij voor om de beleidscyclus anders in te richten dan nu het geval is. Hierbij zijn twee randvoorwaarden essentieel: de volgorde en de lengte van de beleidssystematiek.

1. *Verander de volgorde van beleidsinitiatieven in de beleidscyclus*

Wanneer stedelijke cultuurregio's eerst met hun plannen komen, veranderen de *incentives* voor culturele instellingen, gemeenten en provincies in zo'n regio. Er kan in dat geval lokaal een discussie op gang komen over de betekenis en invulling van het cultureel aanbod die er echt toe doet. De keuzes die daar gemaakt worden, hebben immers gevolgen; bijvoorbeeld in de vorm van erkenning van het regionale aanbod als relevant en kwalitatief hoogwaardig. Maar ook in financieel opzicht: op basis van de plannen kan op landelijk niveau medefinanciering worden verworven. Voor het plan zelf, maar ook via BIS- of fondsaanvragen. De beoordeling van instellingen – in het kader van de BIS – en de fondsen vindt plaats nadat zo'n regionaal plan is gemaakt. Op deze wijze kan rekening gehouden

worden met de positie van de instellingen in hun regionale omgeving en met het (financiële) commitment van decentrale overheden.

2. *Verleng beleidsperiodes van 4 naar 6 jaar*

In het huidige bestel volgen beoordelingen en subsidierondes elkaar in rap tempo op. De culturele sector werkt op dit moment over de hele breedte met planperiodes van vier jaar. Zowel gemeenten, fondsen als BIS-instellingen werken met deze looptijd. Dat knelt. De plan- en verantwoordingslast zijn hoog omdat elke vier jaar nieuwe instellingsplannen moeten worden voorbereid. Voormalig staatssecretaris Medy van der Laan betitelde die situatie eens als een bestel waar de zon nooit ondergaat. Bovendien werken veel culturele instellingen met een langetermijnprogrammering die niet goed verwerkt kan worden in zulke kort-cyclische plannen. Een langere planperiode brengt meer rust in de gehele cyclus, verlaagt de plan- en verantwoordingslasten en geeft de mogelijkheid om beleid en besluiten over subsidies te baseren op voldoende meerjarige informatie en kengetallen. ^[4] De raad adviseert de beleidsperiode te verlengen van vier naar zes jaar.

Een verlenging van de beleidsperiode opent ook de weg naar een duidelijker onderscheid tussen BIS-instellingen en instellingen die gesubsidieerd worden door de fondsen. Een zesjarige, rechtstreekse financiering door het Rijk geeft een instelling voor een substantiële periode de middelen en het vertrouwen om haar missie en ambities te realiseren. Daar staan een stevige opdracht en verantwoordelijkheden tegenover. Eén keer in de zes jaar is er een toets op toegang tot/behoud van deze plek in de nationale culturele infrastructuur. Tussentijds zijn vormen van kwaliteitszorg en -bevordering mogelijk, bijvoorbeeld in de vorm van zelfevaluaties en visitaties.

De programma- en projectgelden die fondsen verstrekken, bestrijken een kortere periode. De raad stelt voor daarvoor maximaal drie tot vier jaar te nemen, met uitzondering van programma's op het gebied van educatie en participatie. Houd daarbij wel oog voor de doorstroming binnen het bestel: instellingen moeten na afloop van een fondssubsidie kunnen opteren voor een plek in de BIS of na een periode in de BIS ervoor kunnen kiezen om een fondssubsidie te verwerven. De eisen die gesteld worden aan meerjarige subsidies van fondsen zijn anders dan die voor BIS-instellingen: ze richten zich niet op het functioneren van de instelling als geheel, maar vooral op doelen en activiteiten waarvoor financiering is verleend.

Of de financiering nu via de BIS, fonds of decentrale overheden loopt, één ding moet duidelijk zijn: de wijze van financiering plaatst de (artistieke) kwaliteit van de ene instelling niet boven die van de andere. Het gaat om verschillende vormen van financiering, passend bij de ambities, rol en karakter van de instelling en de financieringsbehoefte die zij heeft.

Beleidscyclus herzien

Met deze twee gewijzigde randvoorwaarden is het mogelijk een beleidscyclus in te richten die meer recht doet aan het culturele ecosysteem in stedelijke regio's en waarin een beleidsrijke dialoog tussen verschillende overheden een plek krijgt.

In het regeerakkoord stelt het kabinet dat er ruimte moet zijn voor gezamenlijke programmatische afspraken met provincies en gemeenten. ^[5] Een goede inhoudelijke dialoog tussen het Rijk en stedelijke cultuurregio's is daarvoor een vereiste. Daarin spreken partijen, voorafgaand aan een beleidsperiode, over en weer verwachtingen uit, maken afwegingen, nemen beslissingen en sluiten uiteindelijk een 'contract' (of 'deal'). In onderstaand schema geven we globaal aan hoe een beleidscyclus met zo'n dialoog eruit kan zien.

Stap 0

Formulering van de doelstellingen van het cultuurbeleid is een *conditio sine qua non*. Elke visie, elk beleidsplan moet zich rekenschap geven van zulke doelstellingen. We hebben een voorstel hiervoor geformuleerd in ‘Doelstellingen cultuurbeleid’.

Stap 1

Minister van OCW, gemeenten en provincies

Gezamenlijke adviesaanvraag over hoofdlijnen van het cultuurbeleid.

Raad voor Cultuur

Advies over hoofdlijnen van het cultuurbeleid (‘Agenda Cultuur’), sectoradviezen.

Gemeenten en provincies

Regionale verkenningen.

Stap 2

Minister van OCW

Presenteert visie en nationaal beleidskader cultuurbeleid voor een beleidsperiode van zes jaar. De bewindspersoon geeft haar/zijn prioriteiten aan en maakt duidelijk:

- Welke functies in de BIS komen en wat daarvoor de financiële ruimte is (subsidieregeling BIS).
- Wat de opdracht aan de fondsen is en hoeveel budget daarmee gemoeid is.
- Aan welke randvoorwaarden en beleidsprioriteiten de cultuurplannen van stedelijke regio’s moeten voldoen om in aanmerking te komen voor medefinanciering, en welk budget daarvoor beschikbaar is.

Fondsen

Maken kader en subsidieregeling bekend voor meerjarige programma- en projectsubsidies, inclusief de eventuele voorwaarden die zij stellen ten aanzien van matching door decentrale overheden.

Stap 3

Stedelijke regio’s

Stedelijke regio’s presenteren regionale cultuurplannen voor een periode van zes jaar.

Ministerie van OCW, stedelijke regio’s, fondsen

Eerste ronde van de dialoog over:

1. Regionale ambities en plannen
2. Gezamenlijk bijdragen aan doelstellingen cultuurbeleid
3. Programmatische bijdrage Rijk aan ambities stedelijke regio’s
4. Medefinanciering van gemeenten en provincies aan beoogde BIS-instellingen

Stap 4

Fondsen, Raad voor Cultuur, regionale raden en commissies

Integrale beoordelingsronde van:

- Instellingssubsidies (zowel in kader van de BIS als op lokaal niveau door gemeenten/stedelijke regio's)
- Meerjarenprogramma's en projecten (fondsen)

Raad voor Cultuur, fondsen en lokale raden/commissies werken samen om beoordelingslasten voor instellingen te minimaliseren.

Stap 5

Stedelijke regio's en minister van OCW

Tweede ronde van de dialoog. Uitkomsten van beoordelingsronde worden verwerkt in de nationale en regionale beleidsplannen.

Afsluiten van een cultureel contract (of 'deal') per stedelijke regio met daarin afspraken over:

- Bijdrage/medefinanciering van het Rijk aan regionale plannen (RIS) met daaraan verbonden resultaatafspraken.
- Matching/medefinanciering door decentrale overheden van BIS-instellingen.

Financieel kader en invoering

De raad is verheugd dat het nieuwe kabinet extra investeert in cultuur. Dat geld is hard nodig. Betere arbeidsvoorwaarden en vergoedingen voor kunstenaars, meer ruimte voor nieuwe genres en stromingen, geld voor internationale profilering en excellentie, investeringen in cultuureducatie en -participatie; het is een greep uit bestemmingen waarvoor de raad de afgelopen jaren een lans heeft gebroken.

In de sectoradviezen die de komende maanden verschijnen, zullen wij de samenstelling van de BIS, fondsen en RIS goed tegen het licht houden – met de beschrijving uit 'Raamwerk cultuurbestel' als uitgangspunt. We geven daarin een antwoord op de vraag voor welke voorzieningen de overheid verantwoordelijkheid moet nemen en welke financiering daarbij het beste past. Voor sommige voorzieningen is een grotere rechtstreekse financiering door het Rijk of via fondsen nodig. Voor andere voorzieningen zijn juist de decentrale overheden aan zet.

In het regeerakkoord is er ook voor deze regionale culturele voorzieningen erkenning: er wordt extra geld in het vooruitzicht gesteld. Wij adviseren om reeds op korte termijn de stedelijke regio's financieel te ondersteunen bij de vorming van hun regionale plannen. In eerste instantie gaat het dan om procesbegeleiding, onderzoeksbudget en (logistieke) ondersteuning. Stel daarvoor (beperkte) middelen voor iedere regio beschikbaar.

Vanaf de nieuwe beleidsperiode, die in 2021 ingaat, adviseert de raad om de toekenning van gelden in het kader van deze RIS uit te breiden. Een rechtstreekse geldstroom dus naar stedelijke cultuurregio's die ambities aan de dag leggen om op een bijzondere wijze bij te dragen aan de doelstellingen van cultuurbeleid. Om daarvoor in aanmerking te komen, kunnen stedelijke cultuurregio's en het Rijk prestatieafspraken maken. Op deze manier kan een minister deze regio's stimuleren om samen te werken aan beleidsprioriteiten (zoals diversiteit, innovatie, talentontwikkeling of monumenten). Voor de beoordeling van plannen en programma's uit de stedelijke regio's kan het Rijk zich laten adviseren door de raad en/of de fondsen.

Invoering

Aan elke verandering van het bestel mag één eis zeker gesteld worden: een vermindering van de bureaucratie. Het huidige bestel kampt met hoge uitvoeringslasten. Culturele instellingen lopen aan tegen snel opeenvolgende beoordelingsrondes, dubbele beoordelingen en verantwoordingslasten bij verschillende financiers. Hoe zorgen we dat deze lasten afnemen?

Wij zijn ons ervan bewust dat er invoeringslasten verbonden zijn aan de voorstellen die wij doen. Een goede dialoog tussen het Rijk en decentrale overheden kost tijd en voorbereiding. En in de stedelijke regio's zal met culturele instellingen, makers, bewoners en bedrijven een discussie op gang moeten komen over de betekenis en invulling van het lokale culturele ecosysteem. Voor een goed cultuurklimaat zijn deze gesprekken en discussies hard nodig.

Toch kunnen de bureaucratische lasten voor culturele instellingen zelf afnemen. Daarvoor zitten in ons advies twee oplossingen. De eerste is de invoering van de zesjarige cyclus, die de uitvoeringslasten met een factor anderhalf vermindert. De tweede is het voorstel om de beoordeling van meerjarige subsidies in het kader van de BIS integraal in één periode uit te voeren. Beoordelende instanties (lokale cultuurraden, fondsen en Raad voor Cultuur) werken samen en krijgen de opdracht dubbele beoordelingen en aanvraagprocedures te vermijden en bureaucratische lasten te verkleinen.

Aan deze oplossingen is nog een derde voorstel toe te voegen. Als er twee of meer overheden betrokken zijn bij de financiering van een instelling, onderzoek dan de mogelijkheid dat voor zo'n instelling slechts één van de betrokken partijen de behandelende overheid is. Dat betekent dat deze overheid de gehele subsidierelatie met de instelling afhandelt namens alle andere overheden.

Tot slot

Bij de start van dit advies hebben wij gewezen op de sporen die grote maatschappelijke ontwikkelingen in het culturele veld trekken. Verstedelijking, mondialisering, migratie en digitalisering – zij veranderen de manier waarop cultuur wordt gemaakt, verspreid en geconsumeerd.

Oude scheidslijnen vervagen; mainstream en subcultuur, hoge of lage cultuur – zij beïnvloeden elkaar en vloeien in elkaar over. Makers en kunstenaars tonen hun werk steeds vaker buiten de traditionele podia en presentatieplekken: in wijken, op festivals, maar ook via digitale (super)platforms als SoundCloud en YouTube. Publiekspatronen veranderen. De samenstelling ervan kan flink verschillen, afhankelijk van stad of regio is het jonger of ouder, kleurrijk of juist homogeen van karakter. Bezoekers laten zich minder binden en leiden door het gezag van kenners en instituties. Zij zoeken hun weg via gemeenschappen van gelijkgestemden op internet of de sociale media. De trend van onderdompeling en beleving, die bijvoorbeeld te merken is aan de populariteit van festivals, zet nog steeds door.

Het zijn ontwikkelingen die het cultuurbeleid voor uitdagingen stelt. Zo heeft digitalisering grote invloed op cultuurproductie en -consumptie. Daarmee kan het publiek eenvoudiger worden bereikt, maar traditionele verdienmodellen werken niet meer. De arbeidsmarkt in de culturele sector staat sowieso onder druk. Recente analyses laten zien dat de inkomens van kunstenaars laag zijn en hun arbeidsmarktpositie zwak. ^[6]

Een andere uitdaging is de spanning tussen de opkomst van veelbelovend talent en interessante artistieke stijlen, en de beperkte aandacht daarvoor in het huidige, publiek gefinancierde bestel. Het beleid is meer gericht op traditionele genres. Hoe zorgen we ervoor dat er meer oog is voor jongere generaties, cultureel diverse makers en nieuwe publieksgroepen, die met hun objecten, verhalen en beeldtalen Nederland een hedendaags gezicht geven? Andere uitdagingen liggen op het terrein van cultuureducatie en -participatie, waar de overdracht van culturele competenties

en mediawijsheid tekortschiet, terwijl deze cruciaal zijn om mee te doen in onze economie en samenleving.

Stedelijke cultuurregio's spelen een sleutelrol bij het aangaan van deze uitdagingen. Zo'n regio vormt een cultureel ecosysteem waarin makers, culturele instellingen en overheden in nauwe samenwerking met elkaar kunnen inspelen op de samenstelling en behoefte van de bevolking, op de identiteit en verhalen uit de regio, op de daar aanwezige infrastructuur en onderscheidende kenmerken. Wij willen met dit advies stedelijke cultuurregio's stimuleren en ruimte geven om met deze uitdagingen aan de slag te gaan.

Op dit moment ontbreken die stimulansen. Ons cultuurbeleid anticipeert nog te weinig op de kansen en kenmerken van steden en regio's: het redeneert vooral vanuit nationale subsidiestructuren. Wij zetten daar een lonkend perspectief naast: als het landelijke beleid meer rekening houdt met de keuzes die lokaal gemaakt worden, dan creëren we betere randvoorwaarden voor een rijk, divers en bloeiend cultureel leven.

De aanbevelingen in dit advies richten zich dus vooral op overheden. En dan met name op de vraag hoe het Rijk, gemeenten, provincies en fondsen gezamenlijk goede randvoorwaarden kunnen creëren voor de culturele sector. Het is als de renovatie van een huis: eerst de fundamenteen aanpakken, vervolgens de muren, het dak, de verwarming en elektra. Pas daarna begin je met inrichten. Die fundamenteen zijn wat de raad betreft de doelstellingen van cultuurbeleid. De muren vertegenwoordigen onze voorstellen over de architectuur van het cultuurbeleid; de verwarming en bekabeling: onze voorstellen over de systematiek. Maar daarmee is het huis natuurlijk nog niet af. In de sectoradviezen werken we verder uit wat er gebeurt in uiteenlopende sectoren in het cultuurveld. Daarin gaan we ook na hoe genres zich ontwikkelen, hoe publiek wordt bereikt, voor welke voorzieningen publieke investeringen nodig zijn en voor welke juist niet.

De veranderingen die we hier bepleiten, presenteren we in dit stadium niet als sluitstuk maar als denkstuk. Aan de minister en de decentrale overheden, aan de sector en de fondsen. Wij roepen hen op om met elkaar en met ons in gesprek te blijven over het culturele hart dat klopt in de wijken, buurten, streken en steden van ons land.

Aanbevelingen

Aan de minister van OCW

Maak in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid onderscheid tussen drie onderling aanvullende en met elkaar samenhangende instrumenten: (1) culturele basisinfrastructuur (BIS), (2) fondsen en (3) regionale culturele infrastructuur (RIS). Hierboven is een voorstel voor de beschrijving daarvan opgenomen.

Aan de minister van OCW

Nodig stedelijke cultuurregio's uit om met een overtuigend en inspirerend plan te komen voor hun lokale culturele ecosysteem. Een plan waarmee een regio op zijn eigen manier invulling geeft aan de doelstellingen van het cultuurbeleid met een beleidshorizon van zes jaar. Stel op korte termijn stimuleringsgelden beschikbaar om de samenwerking binnen stedelijke cultuurregio's te bevorderen.

Aan gemeenten en provincies

Ga door met de ontwikkeling van cultuurplannen voor regionale culturele ecosystemen. Zoek samenwerking met omliggende gemeenten en provincies. Betrek culturele instellingen, makers, maatschappelijke partners en bedrijven bij de invulling van deze plannen.

Aan de minister van OCW, gemeenten en provincies, fondsen

Ga beleidsinhoudelijk in gesprek over de plannen van stedelijke cultuurregio's. Onderzoek de mogelijkheden om bindende afspraken te maken over:

- Matching/medefinanciering door decentrale overheden van BIS-instellingen en fondsgesubsidieerde instellingen.
(Programmatische) bijdragen of medefinanciering van het Rijk aan regionale plannen (RIS) met daaraan verbonden resultaatafspraken.

Aan fondsen

Onderzoek, indien dat bijdraagt aan de doelstelling van een regeling, de mogelijkheden om de lokale inbedding van culturele instellingen te stimuleren.

Aan alle beoordelende instanties (inclusief de raad zelf)

Voer de beoordeling van meerjarige subsidieaanvragen integraal uit (in één periode). Werk samen om dubbele beoordelingslasten en aanvraagprocedures te vermijden.

Aan de minister van OCW, gemeenten, provincies

Onderzoek de mogelijkheid om de beleidscyclus te verlengen van vier naar zes jaar. Een langere planperiode brengt meer rust in de gehele cyclus, verlaagt de plan- en verantwoordingslasten en geeft de mogelijkheid om beleid en besluiten over subsidies te baseren op voldoende meerjarige informatie en kengetallen.

¹

Zoals in de 'inleiding' aangegeven zijn naast de Wet op het specifiek cultuurbeleid ook andere wetten en programma's gericht op de ondersteuning en regulering van cultuur. Denk daarbij aan de Erfgoedwet, de Geefwet, het Nationaal Aankoopfonds en dergelijke. In dit advies richten wij ons op de instrumenten uit de Wet op het specifiek cultuurbeleid.

²

De benaming 'BIS' stond oorspronkelijk voor rechtstreeks gefinancierde instellingen én fondsen tezamen. We volgen hier echter de staande praktijk waarbij de BIS verwijst naar rechtstreeks door het Rijk gefinancierde instellingen en de fondsenstructuur verwijst naar financiering door de publieke cultuurfondsen. Zie ook Raad voor Cultuur, 2007.

³

SER en Raad voor Cultuur, 2017.

⁴

De Algemene Rekenkamer wees eerder al op dit gebrek aan kengetallen bij de beleidsdoorlichting cultuur, Algemene Rekenkamer, 2015.

⁵

VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 2017.

⁶

SER en Raad voor Cultuur, 2016 en 2017.

Bijlagen

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

Raad voor Cultuur
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE DEN HAAG

Erfgoed en Kunsten
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon:
Jerker Spits

Onze referentie
1135998

Datum **30 JAN. 2017**
Betreft verkenningaanvraag cultuurbeleid 2021 en verder

Geachte Raad,

Met deze brief vraag ik u om advies over het cultuurbeleid vanaf 2021. In het eerste deel van deze brief schets ik de aanleiding voor mijn verzoek aan de Raad. In het tweede deel stel ik u een aantal vragen over samenwerking tussen de overheden. Het derde deel bestaat uit meer specifieke vragen over verschillende sectoren. Tot slot schets ik de planning in voorbereiding op de nieuwe periode.

Uw advies vormt één van de bouwstenen voor het cultuurbeleid vanaf 2021. Mijn doel is een toekomstbestendig cultuurbeleid dat goed rekening houdt met nieuwe werkwijzen in de cultuursector en uitgaat van wederzijdse samenwerking tussen rijk, provincies en gemeenten. Ik vind het van belang om, juist gezien de wens tot verandering, in een vroeg stadium het inhoudelijke gesprek over mogelijke verbeteringen te starten.

De samenwerking tussen en afstemming met de verschillende overheden is daarbij een belangrijk aandachtspunt. Rijk, steden en provincies treden nu op vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid: de zorg voor landelijk, stedelijk respectievelijk regionaal cultuurbeleid. Mijn overtuiging is dat zij door meer samen te werken de betekenis van cultuur voor het publiek kunnen versterken.

Ik hecht eraan de nieuwe periode in gezamenlijkheid met bestuurders van gemeenten en provincies, de cultuurfondsen en de cultuursector voor te bereiden. Daarom is deze brief afgestemd met VNG, IPO en de negen grote steden. Ook heb ik een beroep gedaan op de expertise van de cultuurfondsen.

1. Aanleiding voor de adviesaanvraag

In voorbereiding op de periode 2017-2020 waren bestuurders, cultuursector en de Tweede Kamer het erover eens dat het niet raadzaam was om grote veranderingen aan te brengen in het beleid en de wijze van financiering van

cultuur. Dit vanwege de forse bezuinigingen van het rijk en de andere overheden in de periode daarvoor.¹

Onze referentie
1135998

Nu klinkt een ander geluid. Steden en provincies, die samen met het rijk het cultuurbeleid vormgeven, vragen om een sterkere samenwerking in het cultuurbeleid.² De cultuursector wijst op nieuwe werkwijzen en het belang van een inhoudelijk gesprek over een stimulerend, gezamenlijk vorm te geven beleid.³ De Raad voor Cultuur heeft geadviseerd om 'de functie van de landelijke basisinfrastructuur opnieuw te beschrijven, met daarbij ook aandacht voor het lokale cultuurbeleid'. De Raad ziet daarbij een belangrijke rol voor de stedelijke regio: 'Stedelijke regio's kunnen rekening houden met de eigen identiteit en inspelen op de behoeften van hun inwoners – of het nu om een groeiende multiculturele bevolking gaat of juist om een krimpregio. Meer maatwerk wordt daardoor mogelijk, meer onderscheid ook.'⁴

De afgelopen jaren heeft mijn beleid in het teken gestaan van het bieden van ruimte aan culturele instellingen. Ruimte om een eigen profiel te ontwikkelen en om nieuwe samenwerkingsvormen aan te gaan, binnen en buiten de cultuursector. Dit was en is nodig om orkesten, musea en andere culturele instellingen mogelijkheden te bieden om zich aan te passen aan veranderingen in hun omgeving. Veranderingen op artistiek gebied, in de voorkeuren van het publiek en in de financiering. Ook was het een van mijn ambities recht te doen aan de grote waarde van cultuur voor de samenleving.

Daarnaast heb ik mij ingespannen om een aantal knelpunten in de financiering van cultuur op te lossen, na de zware bezuinigingen van het vorige kabinet. De afgelopen jaren is er weer geïnvesteerd in cultuur: in cultuureducatie, in talentontwikkeling, en in de basisinfrastructuur en de fondsen. Bij de invulling van de extra middelen die ik heb uitgetrokken, heb ik gekozen voor prioriteiten in mijn cultuurbeleid (talentontwikkeling, het aantrekken van een nieuw en divers publiek en cultuureducatie), rekening houdend met de wensen van de Tweede Kamer, van de provinciale en lokale bestuurders en van de cultuursector.

Ik ben de afgelopen jaren onder de indruk geraakt van de hoge kwaliteit en innovatie in het Nederlandse culturele aanbod, en van de betrokkenheid van vrijwilligers, amateurkunstenaars en bestuurders bij cultuur. Intussen richt de blik zich op de periode na 2020. Het is tijd geworden om met de betrokken partijen naar het huidige stelsel te kijken. Dat is van belang om te behouden wat er goed is, maar ook om te onderzoeken hoe de verschillende overheden gezamenlijk kunnen optrekken in de keuzes die gemaakt worden. In

¹ Zie Ruimte voor Cultuur. Uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020, juni 2015. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/06/08/ruimte-voor-cultuur>.

² Brief G9-wethouders kunst en cultuur aan minister Bussemaker, 24 april 2015, http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/9.digitaaloket/Brief_G9_Minister_van_OCW.pdf

³ Kunsten '92, Tweede Kamerdebat op 21 november aanstaande, 7 november 2016, <http://www.kunsten92.nl/wp-content/uploads/2016/11/Brief-Kunsten-92-voor-Tweede-Kamerdebat-Cultuurbegroting-op-21-november-2016.pdf>.

⁴ Raad voor Cultuur, Agenda Cultuur 2017-2020 (en verder), april 2015, <https://www.cultuur.nl/upload/documents/adviezen/Agenda-Cultuur.pdf>, p.3.

het wetgevingsoverleg cultuur in de Tweede Kamer heb ik al een aantal voorbeelden van goede samenwerking genoemd: de samenwerking tussen steden in Brabant, de pilot van het rijk en Eindhoven op het gebied van de creatieve industrie en de samenwerking in het Noorden *We the North*.⁵ Het verder vormgeven van deze sterkere samenwerking, ook vanuit het rijk, zie ik als een belangrijk thema voor de komende jaren.

Het jaar 2017 wil ik benutten om de ideeën en wensen van verschillende partijen in beeld te brengen. Daarom zal ik gesprekken voeren met vertegenwoordigers van de cultuursector, steden en provincies. Ook de cultuurfondsen van het Rijk zijn met hun expertise en ervaring belangrijke partners in de voorbereiding op de periode na 2020. Daarbij gaat het om meer dan 'enkel' de inhoudelijke kennis van de ontwikkelingen in de cultuursector. Het gaat ook om de ervaring met de productie en distributie van cultuur en om kennis van nieuwe samenwerkingsvormen tussen de cultuursector en overheden. Dit is belangrijk, onder meer voor de relatie tussen aanbod van producties en programmering van podia in de podiumkunsten. Zo voert het Fonds Podiumkunsten hiervoor momenteel een pilot uit en wordt in samenwerking met het ministerie van Infrastructuur en Milieu het onderzoek *Ruimte, cultuur en economisch presteren van stedelijke regio's* uitgevoerd. Behalve de cultuurfondsen van het rijk zijn ook de private fondsen een belangrijke partner om een levendig cultuurklimaat te stimuleren. Daarom zal ik ook hun ideeën en wensen inventariseren.

Bij de vormgeving van het cultuurbeleid na 2020 hecht ik eraan om niet enkel aandacht te hebben voor gevestigde belangen in de cultuursector, maar ook voor de positie van makers die vaak minder institutioneel verankerd en vertegenwoordigd zijn, en de beleving en behoeften van het (potentiële) publiek. Het publiek wordt steeds diverser van samenstelling en treedt niet enkel als consument, maar ook steeds vaker als producent op. De relatie tot de omgeving van het aanbod – vooral de stedelijke regio – is in al deze ontwikkelingen een belangrijk aandachtspunt.

Ik vraag u om twee adviezen:

- Een verkenning naar de mogelijkheden van een sterkere en evenwichtigere samenwerking tussen overheden onderling en overheden en de cultuursector;
- Sectoradviezen, waarin u per thema of discipline trends en ontwikkelingen duidt en deze aan mogelijke scenario's verbindt.

Ik verzoek u de verkenning en de sectoradviezen uit te brengen in oktober 2017. Hieronder benoem ik voor beide mijn aandachtspunten.

2. Aandachtspunten voor de verkenning

Ik verwacht dat de verkenning ruim aandacht besteedt aan de samenwerking tussen de verschillende overheden. Het gaat mij hierbij vooral om stedelijke en regionale samenwerkingsvormen die goed inspelen op ontwikkelingen in de

⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 34 550 VIII, vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2017, verslag van een wetgevingsoverleg, vastgesteld 2 december 2016, p. 51. <http://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details?id=2016A03174>.

cultuursector. Ik vraag u dan ook het perspectief van de cultuursector en het publiek bij uw antwoorden te betrekken. De samenwerking tussen de verschillende overheden behoort immers in dienst te staan van een rijk en veelzijdig cultuuraanbod, waarvan zo veel mogelijk mensen kunnen genieten.

Onze referentie
1135998

Ik vraag u in elk geval in te gaan op de volgende vragen:

1. Welke regionale initiatieven en samenwerkingsverbanden zijn er op cultureel gebied?
2. Welke nieuwe samenwerkingsverbanden zouden de overheden in het leven kunnen roepen? Wat kunnen we daarbij leren van andere maatschappelijke sectoren?
3. Wat zijn de voorwaarden voor goede en effectieve samenwerking tussen de verschillende overheden en de overheden en de cultuursector?
4. Wat betekenen deze voorwaarden voor de verhouding en rolverdeling tussen rijk, steden en provincies, uitgaande van gelijkwaardige samenwerking?
5. Op welke wijze kan het rijk zijn overkoepelende, wettelijke verantwoordelijkheid voor 'het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen' in nieuwe bestuurlijke samenwerkingsverbanden gestalte geven?
6. Hoe kunnen rijk, steden en provincies in hun samenwerking optimaal rekening houden met (stedelijke en regionale) kenmerken van disciplines? En hoe kunnen zij inspelen op de toenemende cross-sectorale en discipline-overstijgende samenwerking in de cultuursector, die vaak regionaal of stedelijk is ingebed?
7. In welke mate draagt de huidige systematiek bij aan regionale verschillen in de sociale en geografische spreiding van cultuur?
8. Hoe kunnen subsidies van het rijk en de andere overheden elkaar versterken, ook in combinatie met leningen, crowdfunding en matching, zodat zij bijdragen aan nieuwe investeringen in de cultuursector?

Deze vragen bestrijken alle mogelijke samenwerkingsvormen tussen de overheden op het gebied van cultuur; ook samenwerking op het gebied van programma's en thema's, zoals cultuuronderwijs, talentontwikkeling, experiment en innovatie.

Ik vraag u aan de hand van actuele ontwikkelingen per sector duidelijk te maken in hoeverre de samenwerking tussen de overheden versterkt zou moeten worden. Ook vraag ik u hierbij aan te geven wat de rol van de cultuursector zelf zou moeten zijn. De antwoorden kunnen per regio, per sector en per discipline verschillen. De rol van de overheid en van de cultuurfondsen verschilt namelijk sterk. Zij spelen in de podiumkunsten een andere rol dan bijvoorbeeld op het gebied van film. Zo spelen in de podiumkunsten de gemeenten en provincies een grotere rol dan in de productie van film. Ik vraag u dan ook u in uw advies vooral te richten op voorbeeldstellende initiatieven in de verschillende disciplines en te benoemen wat daarbij de factoren voor succes zijn.

Voor de rol van de fondsen verwijs ik u naar de analyse en duiding van resultaten in de beleidsplannen van de fondsen voor de periode 2017-2020, en de komende verantwoording door de cultuurfondsen over de periode 2013-2016. Eens in de

vier jaar worden de fondsen gevisiteerd. De laatste visitatie velde een positief algemeen oordeel.⁶

Onze referentie
1135998

Ik vraag u uw verkenning van de samenwerking tussen de overheden niet te beperken tot de meerjarige subsidies van de overheden en fondsen, maar ook de samenwerking in programma's (zoals op het gebied van cultuureducatie) en de projectregelingen van fondsen en overheden hierbij te betrekken.

3 Aandachtspunten voor de sectoradviezen

Door een combinatie van publieke en private investeringen kent Nederland een kwalitatief sterke en fijnmazige culturele infrastructuur. In aanloop naar het cultuurbeleid vanaf 2021 vraag ik u sectoradviezen uit te brengen. Het doel daarvan is trends en ontwikkelingen binnen de sectoren te duiden en daaraan scenario's te verbinden. Het gaat om de sectoren podiumkunsten, beeldende kunst, architectuur en stedenbouw, creatieve industrie, musea, letteren en bibliotheken en de audiovisuele sector.

De sectoren archieven en monumenten maken geen deel uit van deze adviesaanvraag. Deze sectoren kennen een eigen dynamiek en wettelijk stelsel waarin de hierna genoemde thema's een minder sterke rol spelen. Zo valt de sector monumenten onder de Erfgoedwet en in 2019 onder de Omgevingswet.⁷ Binnenkort verschijnt de Erfgoedbalans, die de ontwikkelingen rond erfgoed zal duiden. In 2018 wordt het (financiële) stelsel voor de monumentenzorg herijkt. Daarin wordt ook de evaluatie van de Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim) betrokken en de evaluatie van de bestuurlijke afspraken die met de provincies zijn gemaakt over de restauratie van rijksmonumenten. Voor de sector monumenten wordt een aparte adviesaanvraag voorgelegd over de herijking van het stelsel voor de monumentenzorg en archeologie. Deze zal ook ingaan op de professionele organisaties voor monumentenbehoud als beherende instanties. Hiermee is ook uw brief van 3 december jl. over de afschaffing van de fiscale aftrek monumentenpanden afgedaan.⁸

Over de sector archieven hebben de Raad voor Cultuur en de Raad voor het openbaar bestuur op 5 april jl. op mijn verzoek al een advies uitgebracht. Dit advies beschrijft de problematiek rondom het beheer van keteninformatie. Het advies constateert dat de huidige Archiefwet onvoldoende houvast biedt. Op dit moment wordt bezien welke aanpassingen van de Archiefwet in het licht van de digitalisering noodzakelijk of gewenst lijken voor een geordende en toegankelijke

⁶ Rapport visitatiecommissie cultuurfondsen 2014, december 2014, www.letterenfonds.nl/dl.php?file=29. De visitatiecommissie concludeerde: 'Het beleid dat zij voeren is in lijn met de aan hen opgelegde kaders, zij beoordelen aanvragen en bezwaarschriften zorgvuldig, werken actief aan kwaliteitsbeleid via evaluaties, betrekken hun stakeholders in toenemende mate bij beleidsontwikkeling en uitvoering, hun bedrijfsvoering is op orde en de fondsmedewerkers zijn betrokken en gemotiveerd' (p.5).

⁷ Vooruitlopend op de datum van ingang van de Omgevingswet zijn de artikelen over de leefomgeving te vinden in het Overgangsrecht in de Erfgoedwet. Ze blijven ongewijzigd van toepassing zolang de Omgevingswet nog niet van kracht is.

⁸ Raad voor Cultuur, brief over afschaffing fiscale aftrek monumentenpanden en aankondiging sectoranalyse, 3 november 2016, kenmerk rvc-2016-1135.

staat van de archieven. In 2017 wordt de Kamer geïnformeerd over mogelijke wijzigingen van de Archiefwet. Momenteel voert de Erfgoedinspectie samen met de Provincie Noord-Brabant en het stadsarchief Rotterdam een inspectieonderzoek uit. Voor zover daar evenwel vanuit de publiekscant aanleiding toe is, kunt u genoemde sectoren in uw sectoradviezen betrekken.

Onze referentie
1135998

Sectorspecifiek

In uw sectorspecifieke adviezen verzoek ik u om rekening te houden met de onderstaande overkoepelende thema's:

- De relatie van de specifieke discipline tot de samenleving en het publiek;
- De stedelijke of regionale inbedding;
- Crossovers en discipline-overstijgende samenwerking;
- Knelpunten per discipline in relatie tot de functies in de basisinfrastructuur en de regelingen van de fondsen;
- Internationalisering en Europese samenwerking;
- De rol van instellingen in de keten;
- Behoud en beheer;
- Het kunstvakonderwijs en loopbaanontwikkeling;
- Ondersteunende functies in de cultuursector.

Daarnaast vraag ik u in te gaan op de volgende beleidsmatige aandachtspunten:

- Cultuureducatie, waaronder het bereik van kinderen en jongeren;
- Cultuurparticipatie, waaronder ook de actieve deelname aan cultuur door samenwerking tussen amateurs en professionals en nieuwe media;
- Digitalisering;
- Diversiteit;
- Innovatie;
- Talentontwikkeling;
- Professionalisering en ondernemerschap;
- Het aanbod van niet-gesubsidieerde cultuur;
- Arbeidsmarkt, waaronder arbeidsvoorwaarden en inkomenspositie van kunstenaars, werknemers en ZZP'ers;
- De verbinding tussen de cultuursector en andere sectoren.

Andere sectoren, zoals onderwijs, welzijn, zorg, woningbouw, natuur en milieu, doen vaak een beroep op de cultuursector vanwege de vindingrijkheid en creativiteit van kunstenaars. Ik hecht er dan ook aan dat deze verbinding met andere sectoren – en de wijze waarop deze versterkt kan worden – in uw advies naar voren komt.⁹ Ook hecht ik eraan dat u aandacht besteedt aan de discipline-overstijgende werkwijze die in toenemende mate de artistieke praktijk bepaalt.

Podiumkunsten

De verschillende sectoren binnen de podiumkunsten kennen productieketens, waarbij de productie (via gezelschappen en ensembles) en presentatie (via schouwburgen en podia) meestal gescheiden zijn. Binnen de verschillende genres bestaan grote verschillen in de omvang van de inzet van overheid en de markt. Het is van belang een zo volledig mogelijk beeld van de sector te krijgen. Zo gaat het bij de sector muziek niet alleen om de positie van de klassieke canon, zoals

⁹ Zie hiervoor ook mijn brief *Cultuur verbindt. Een ruime blik op het cultuurbeleid*, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/07/08/kamerbrief-over-het-cultuurbeleid>.

die levend wordt gehouden door symfonische orkesten en ensembles, maar is het ook van belang zicht te krijgen op de rol die genres als dance-, pop-, urban-, jazz- en geïmproviseerde muziek spelen. Ook de positie van het aanbod voor de jeugd binnen de podiumkunsten vraagt om aandacht.

De podiumkunsten vormen een complex speelveld. Dit maken ook de verschillende onderzoeken duidelijk die in de afgelopen jaren zijn verricht naar onder meer de verhouding tussen aanbod en afname en publieksbereik.¹⁰ Op het gebied van talentontwikkeling, een onderwerp dat ik de afgelopen jaren veel aandacht heb gegeven, heeft een aantal maatregelen gezorgd voor nieuwe mogelijkheden voor makers. Festivals groeien gestaag in aantal; ook het spelen op andere locaties dan de schouwburg of de concertzaal wint aan terrein. Zoals u eerder in uw Cultuurverkenning beschreef, zoekt publiek nieuwe wegwijzers. Ontwikkelingen als App!aus en PubliekNL zijn binnen de podiumkunsten voorbeelden van een andere benadering van publiek.

Ik vraag u in elk geval in te gaan op:

- De relatie tussen aanbod en afname;
- Nieuwe organisatievormen en samenwerkingsverbanden;
- De positie van jeugdtheater. –dans en –muziek;
- Talentontwikkeling.

Beeldende kunst

Nederland kent een dynamische beeldende kunstensector, die tot de internationale wereldtop wordt gerekend. De sector bestaat uit een fijnmazig systeem van productie- en presentatieschakels: uit makers, postacademische instellingen, bemiddelaars en theoretici, presentatie-instellingen, kleine kunstinitiatieven, musea voor beeldende kunst, festivals en galleries. De grens tussen beeldende kunst en (social) design, wetenschap, e-culture, film, literatuur en andere kunstvormen is vloeiend. Artistiek gezien lopen de wegen dwars door nationale erfscheidingen heen. Daarnaast is de beeldende kunst in Nederland voor zijn ontwikkeling en afzet afhankelijk van het buitenland.

De locaties waar beeldende kunst wordt getoond zijn divers: galleries, kunsttuileencentra, musea, festivals en kunstbeurzen, veilingen, presentatie-instellingen, online en in de openbare ruimte. Deze partijen spelen daarmee een belangrijke rol in de distributie. Soms treden presentatie-instellingen op als producent. Ook digitalisering speelt toenemend een rol in de beeldende kunst, zowel in de distributie en toegankelijkheid als op artistiek gebied.

De organisatiegraad binnen de beeldende kunst is de afgelopen jaren toegenomen. Zo heeft de sector *Een collectieve selfie: beter zicht op beeldende*

¹⁰ Commissie d'Ancona, *Uit! Naar gesubsidieerde podiumkunsten met een nieuw elan*, 2006, <https://vng.nl/onderwerpenindex/cultuur-en-sport/cultuur-kunst-en-kunstenaars/publicaties/uit-naar-gesubsidieerde-podiumkunsten-met-een-nieuw-elan-rapport-commissie-dancona>; Commissie Ter Horst, *Over het voetlicht. Naar een groter en diverser toneelpubliek*, 2015, <http://www.vscd.nl/nieuws/rapport-commissie-ter-horst>.

kunst uitgebracht, een publicatie die de beschikbare gegevens over de beeldende kunstsector in Nederland bundelt.¹¹

Onze referentie
1135998

Binnen de sector worden de volgende disciplines onderscheiden:

- teken-, schilder- en grafische kunsten;
- beeldhouwkunst, (sociale) sculptuur en installatiekunst;
- conceptuele kunst, performancekunst, artistiek onderzoek;
- niet-traditionele vormen van beeldende kunst;
- fotografie;
- audiovisuele, digitale, geluids- en (nieuwe) mediakunst;
- beeldende kunsttoepassingen;
- kunst in de openbare ruimte.

Ik vraag u de onderstaande punten te betrekken bij uw advies:

- De rol, functie, positie en betekenis van presentatie-instellingen;
- De rol, functie, positie en betekenis van postacademische instellingen;
- De rol, functie, positie en betekenis van musea voor beeldende kunst.

Creatieve industrie (architectuur en stedenbouw, vormgeving, mode en e-cultuur)

Er zijn verschillende definities van het begrip creatieve industrie. Volgens het CBS omvat de creatieve industrie een uiteenlopende verzameling sectoren waarin de 'initiële creatie' centraal staat: het creëren van vorm, betekenis of symbolische waarde. De term creatieve industrie wordt gebruikt voor bepaalde marktgeoriënteerde disciplines, ook omdat dit in het buitenland gebruikelijk is. Het huidige cultuurbeleid richt zich speciaal op architectuur en stedenbouw, vormgeving en mode en digitale-cultuur.

Nederland was het eerste land dat 25 jaar geleden een specifiek architectuurbeleid heeft ontwikkeld. Vanaf 2009 bestaat het architectuurbeleid uit een aantal stimuleringsprogramma's. Bovendien maken architectuur en stedenbouw deel uit van het cultuurbeleid dat is gericht op de ontwikkeling van talent, het mogelijk maken van experiment en onderzoek, internationalisering en het versterken van opdrachtgeverschap. Al lange tijd is het Nederlandse gebouwtwerp en het conceptueel denken internationaal toonaangevend. Dit geldt de laatste jaren ook voor stedenbouw en landschapsarchitectuur. Zij gaan nadrukkelijk de verbinding aan met maatschappelijke vraagstukken op het gebied van zorg, onderwijs, klimaatverandering en energietransitie.

Vanwege de grote rol van de markt op het terrein van productie en distributie, is het beleid op het gebied van vormgeving vooral gericht op de ontwikkeling van talent, het mogelijk maken van onderzoek en experiment en internationalisering. Net als het architectuurbeleid heeft het vormgevingsbeleid in de laatste decennia een sterke ontwikkeling doorgemaakt. *Dutch Design* heeft een sterk imago in het buitenland. De Nederlandse vormgeving staat bekend om zijn artistieke kwaliteit en ontwikkeling op het gebied van grafische vormgeving, scenografie en *social design* waarbij ook maatschappelijke uitdagingen centraal staan. De sector is gegroeid, mede door de digitalisering en de rol van ontwerpers bij het

¹¹ <http://www.platformbk.nl/2016/07/een-collectieve-selfie-beeldende-kunst-in-cijfers/>. Daarnaast is de publicatie *Een collectieve selfie: trends in de beeldende kunst*, met relevante ontwikkelingen in de sector, uitgebracht: <http://bknl.nl/nieuws/trends-in-de-beeldende-kunst>.

ontwikkelen van diensten en *product service systems*. De inzet van ontwerp als methodiek en het zogenaamde *design thinking* hebben er in de sector toe geleid dat grenzen tussen ontwerpdisciplines steeds meer vervagen.

Onze referentie
1135998

In 2003 bracht de Raad het advies *Van i- naar e-cultuur* uit, waarmee een nieuwe culturele sector en daarmee ook een nieuw beleidsterrein werden gedefinieerd. Rondom de medialabs en instellingen die destijds deel uitmaakten van de e-cultuur sector is een fijnmazig netwerk ontstaan. Als gevolg van de focus op nieuwe technologieën en materialen wordt in het veld behalve van 'digitale cultuur' ook vaak gesproken over 'emergente cultuur', om de veranderlijkheid van het onderzoeksveld te benadrukken. De sector is gericht op het openbreken van bestaande technologieën en processen. Van daaruit worden ontwerpmethodieken en principes toegepast in uiteenlopende terreinen, variërend van gaming, storytelling en muziek tot biotechnologie, architectuur en zorg. Crossovers tussen disciplines zijn hierbij vanzelfsprekend.

Ik vraag u in elk geval in te gaan op:

- De rol, functie, positie en betekenis van instellingen gericht op het stimuleren van de hierboven genoemde culturele doelstellingen;
- De positionering daarvan ten opzichte van andere sectoren;
- De afbakening van de e-cultuursector;
- Nieuwe organisatievormen en samenwerkingsverbanden.

Musea

Musea tonen (historische) voorwerpen en vertellen verhalen over het verleden en het heden. Het zijn instellingen met collecties op uiteenlopende terreinen als kunst, geschiedenis, natuurhistorie, bedrijf en techniek en volkenkunde. Het huidige rijksmuseale bestel bestaat uit 29 musea die door OCW worden gefinancierd. Deze groep musea vormt slechts een klein deel van het gehele museale bestel in Nederland. Wel beheren de rijksmusea omvangrijke collecties en trekken zij veel publiek. De meeste musea worden gefinancierd door andere overheden of door particulieren. Ook het Mondriaan Fonds subsidieert activiteiten van musea. Met de inwerkingtreding van de Erfgoedwet is er een onderscheid tussen financiering van het beheer en behoud van de collectie en de publieksactiviteiten.

Ik vraag u in elk geval in te gaan op de volgende onderwerpen:

- De verantwoordelijkheidsverdeling tussen de overheden;
- De (digitale) toegankelijkheid van collecties;
- Collectiemobiliteit;
- Roerend en onroerend erfgoed zoals ensembles en kunst in de openbare ruimte;
- Kennis en onderzoek.

Letteren en bibliotheken

De boekensector bevindt zich in een transitiefase. Er zijn structurele veranderingen in de markt als gevolg van internet en digitalisering en veranderingen in de tijdbesteding en behoeften van lezers. Uitgevers krijgen concurrentie van (gratis) alternatieven en andere aanbieders op internet zoals weblogs. Ze moeten hun traditionele verdienmodellen en uitgeefstrategieën herzien en op zoek naar nieuwe inkomstenbronnen en manieren om de kosten te verlagen. Ook de inkomens van auteurs en vertalers staan onder druk. In opdracht van de Vereniging van Letterkundigen en het Nederlands Letterenfonds

is onderzoek gedaan naar de inkomenspositie van een brede groep auteurs en vertalers. Het gemiddelde inkomen blijkt minder dan modaal. Dit is overigens ook in andere kunstvormen de praktijk.

Onze referentie
1135998

Een voldoende mate van taal- en leesvaardigheid is essentieel om deel te nemen aan de maatschappij. Het kabinet stimuleert daarom een vitale leescultuur in Nederland, in samenwerking met het Nederlands Letterenfonds, de Stichting Lezen en de Stichting Schrijvers School en Samenleving. Ook de nieuwe Bibliotheekwet, met de verlenging van de Wet op de vaste boekenprijs en het actieprogramma 'Tel mee met taal', zijn gericht op een vitale leescultuur. In hun samenhang ondersteunen zij de keten van productie, distributie en consumptie van tekst en literatuur. De Tweede Kamer ontvangt in de eerste helft van 2017 een rapportage over twee elementen die de Raad noemt in zijn advies over de vaste boekenprijs: de uitkomsten van het onderzoek naar de kruissubsidiëring en de ontwikkelingen op het gebied van innovatie. In de tweede helft van 2017 ontvangt de Tweede Kamer een midterm review van de Bibliotheekwet. De eerste resultaten over 2015, het eerste jaar van de Bibliotheekwet, ontvangt de Tweede Kamer op korte termijn.

Ik vraag u in elk geval in te gaan op:

- Ontwikkelingen in het digitale (online) domein en de gevolgen daarvan voor de traditionele productie- en distributieketen, voor makers en voor lezers;
- De leesbevordering;
- De spreiding en bereikbaarheid van de openbare bibliotheek sinds de invoering van de Bibliotheekwet in 2015.

Audiovisueel

De Nederlandse audiovisuele sector staat op dit moment voor een reeks uitdagingen voortvloeiend uit technologische ontwikkelingen en de medialisering van de maatschappij. Het gaat onder meer om het fundamenteel veranderde kijkgedrag door mobiele schermen, snel (mobiel) internet en nieuwe distributievormen zoals on demand services, de digitalisering van het maakproces en de internationalisering van de AV-markt. Nieuwe grote internationale spelers betreden de markt en de grenzen tussen de van oudsher gescheiden AV-disciplines van film, filmkunst, documentaire, animatie en tv-drama vervagen. Hierdoor verandert het medialandschap. Bioscopen en filmtheaters blijven sterk presteren maar de doorlooptijd van films is verkort en de dominantie van het aanbod van de Amerikaanse majors groeit. De markt voor dvd/blue ray daalt scherp en tegelijkertijd blijven de opbrengsten uit video on demand achter.

De Raad heeft, vanwege de omvang en complexiteit van het onderwerp, separaat een adviesaanvraag ontvangen over mogelijke beleidswijzigingen voor de audiovisuele sector in relatie tot het huidige film- en mediabeleid. Hierin staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- Wat is er nodig om pluriforme en kwalitatief hoogstaande Nederlandse culturele audiovisuele content te stimuleren, gezien het veranderende medialandschap?
- Wat is er nodig om te zorgen dat deze content toegankelijk is en het publiek bereikt, ook internationaal?

In de audiovisuele sector zijn ook de overkoepelende thema's zichtbaar die hierboven zijn beschreven. Ik vraag u daarom ook de audiovisuele sector te betrekken bij uw integrale advies over de cultuursectoren.

Planning

Onze referentie
1135998

Uw verkenning en advies vormen een van de bouwstenen in de voorbereiding op het cultuurbeleid vanaf 2021. De komende jaren zal mijn opvolger hierover het gesprek voeren met bestuurders van steden en provincies, de cultuursector en de Tweede Kamer. De voorlopige planning is als volgt:

- 2017 bijeenkomsten met andere overheden en de cultuurfondsen
- september 2017 verkenning en sectoradviezen Raad voor Cultuur
- februari 2018 gezamenlijke adviesaanvraag
- zomer 2018 advies Raad voor Cultuur over stelsel
- zomer 2019 uitgangspuntenbrief periode vanaf 2021.

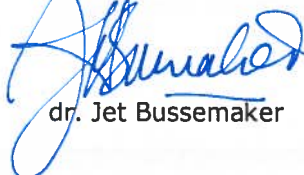
Dit voorjaar zal ik met een uitgewerkte planning komen, waarin een agenda voor overleg met verschillende partijen is opgenomen.

Ik verzoek u dus uw gehele advies in oktober 2017 te presenteren.

De Raad voor Cultuur heeft zich bewezen als een onafhankelijk en deskundig adviseur van regering en Kamer. Ik zie uw advies met vertrouwen tegemoet.

Met vriendelijke groet,

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. Jet Bussemaker

Cultuurbeleid van Rijk en regio: een geschiedenis in vogelvlucht

Aandacht voor de rol van de regio in het cultuurbeleid is niet nieuw. In de afgelopen decennia is er op verschillende manieren geprobeerd om het beleid van het Rijk, provincies en gemeenten op elkaar af te stemmen. In deze bijlage gaan we in vogelvlucht door de geschiedenis heen, vanaf de Tweede Wereldoorlog tot nu.

1945 – jaren '70

De opbouw van het nationale cultuurbestel past in de groei van de verzorgingsstaat. Na de Tweede Wereldoorlog ontstaat de wens tot het voeren van een actieve, centrale cultuurpolitiek: de zorg voor het Nederlandse culturele erfgoed wil men niet alleen aan particulieren overlaten. Cultuurbeleid staat in de wederopbouwperiode in het teken van het geestelijk welzijn van de hele bevolking. De eerste 'kunstnota' uit 1950 benadrukt dat onder meer het bewaren, verzorgen en uitbreiden van het Nederlandse kunstbezit en sociale en geografische cultuurspreiding overheidstaken zijn. Hierbij wordt voortgebouwd op de twee (geherinterpreteerde) uitgangspunten van Johan Rudolph Thorbecke ^[1]: de overheid moet inhoudelijk op afstand blijven en tegelijkertijd een stimulerend en voorwaardenscheppend beleid voeren. Waar particulieren tekortschieten of het culturele aanbod te gering is, dient de overheid (financieel) bij te springen. Met een groeiende aandacht voor cultuur stijgen ook de financiële middelen; het cultuurbudget neemt twee keer zo snel toe als de totale Rijksuitgaven. ^[2]

De landelijke politiek ziet voor de gemeenten een belangrijke rol weggelegd in het opvoeden van inwoners tot staatsburgers. Gemeenten dienen culturele activiteiten te stimuleren en te coördineren. Hiermee groeit het idee dat een decentraal gevoerd beleid kan bijdragen aan een evenwichtige spreiding van cultuur over het hele land. Na de oorlog komt het gemeentelijke cultuurbeleid dan ook in een stroomversnelling terecht. Al in 1946 besteden de gemeenten gezamenlijk bijna even veel aan cultuurbeleid als de Rijksoverheid. Een jaar later zijn de gemeente-uitgaven al hoger dan die van het Rijk en deze ontwikkeling zet zich daarna voort. ^[3]

Hoewel het Rijk, provincies en gemeenten elk hun eigen afwegingen en beslissingen nemen over de verdeling van cultuurgelden, voeren zij vanuit een gedeelde betrokkenheid een gezamenlijk beleid rond de financiering van symfonieorkesten, theatergezelschappen, grotere musea, bibliotheken, monumentenzorg en de bouw van culturele accommodaties. Op deze terreinen wordt het beleid van de overheden door zogenaamde koppelsubsidies aan elkaar verbonden. Met een koppelsubsidie wordt een bepaalde culturele voorziening, zoals een regionaal orkest of een toneelgroep, in stand gehouden door verschillende subsidiënten, soms afkomstig uit alle drie overheidslagen. De bekostiging is in zo'n geval afhankelijk van een groot aantal overheidsbesluiten; een voorstel van de Rijksoverheid kan pas worden uitgevoerd als alle partijen het onderling eens zijn. Als één van de subsidiënten zich terugtrekt, betekent dat in de praktijk dat de gehele subsidieopbouw in gevaar wordt gebracht. ^[4]

Jaren '80

Begin jaren '80 geeft het systeem van koppelsubsidies aanleiding tot problemen. De subsidies zouden artistieke vernieuwing in de weg staan en er ontstaan onduidelijkheden over de verantwoordelijkheden van de drie overheidslagen. Er ontspint zich een discussie over de taakverdeling tussen het Rijk, provincies en gemeenten, waarbij commissies worden ingesteld

voor de domeinen toneel (De Boer), orkesten (Sutherland), jeugdtheater (Zeevalking) en dans (Reehorst) om te onderzoeken hoe het systeem het beste kan worden vervangen. ^[5] Elco Brinkman, op dat moment minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, richt op basis van de commissieadviezen een complementaire taakverdeling in. Hierbij houdt Brinkman rekening met twee smaken: de wens om een terugtrekkende overheid en de angst voor rigoureuze decentralisatie. Volgens Brinkman ligt de verantwoordelijkheid voor de samenhang in het beleid bij het Rijk. De taakverdeling regelt hij, gezien de onderlinge verschillen, per sector. ^[6]

In de nieuwe situatie is het Rijk verantwoordelijk voor het aanbod van kunst en cultuur, waaronder de symfonieorkesten, landelijk opererende toneel- en dansgezelschappen en musea van internationaal belang. Een belangrijk argument hiervoor is dat de centrale overheid beter zou kunnen sturen op kwaliteit en pluriformiteit. Op advies van de commissies De Boer en Zeevalking blijft de Rijksoverheid ook nog verantwoordelijk voor de bevordering van innovatie en een goede infrastructuur. Provincies worden verantwoordelijk voor de spreiding en coördinatie, waaronder de subsidie voor verplaatsingen buiten de standplaats en activiteiten van instellingen op het gebied van amateurkunst en cultuureducatie. Daarbij is de provincie verantwoordelijk voor de instandhouding van het aanbod in de podiumkunsten en musea op provinciaal niveau. Het gaat om voorzieningen van bovenlokaal niveau, waarbij regionale maatvoering wenselijk is. Gemeenten worden verantwoordelijk voor de afname van cultuur. Het bibliotheekwerk wordt gedecentraliseerd, omdat gemeenten goed kunnen inschatten welk niveau van de voorzieningen gepast is. ^[7]

Ten aanzien van de grote steden kiest het Rijk voor een andere benadering, omdat de rijksverantwoordelijkheid geen recht zou doen aan de historische rol die deze gemeenten hebben gespeeld in het landelijke, artistieke en culturele leven. Met Amsterdam, Rotterdam en Den Haag sluit het Rijk aparte overeenkomsten. Die bevatten afspraken over de financiering – door Rijk en gemeente – van grootstedelijke kunstinstellingen als het Koninklijk Concertgebouworkest, Het Nationale Ballet, De Nederlandse Opera, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Residentie Orkest, Het Nationale Toneel, het Ro Theater en Scapino Rotterdam. Deze bestuursovereenkomsten vormen de basis voor het convenant dat in de jaren '90 door het ministerie van OCW zal worden toegepast. ^[8]

Met de nieuwe taakverdeling vindt ook een herverdeling van de cultuurgelden plaats. Als aan de koppelsubsidiëring van de provinciale orkesten een einde komt, wordt vanaf 1985 uit het Provincie- en Gemeentefonds omgerekend ruim 25 miljoen euro naar het podiumkunstenbudget van het Rijk overgeheveld. De beleidsregie over het orkestenbestel komt hiermee volledig bij het Rijk te liggen. Ook voor het toneelbestel wordt het Rijk de basissubsidiënt, nadat de commissie-De Boer in 1984 adviseert dat de regie hierover bij het Rijk dient te liggen. Hiermee wordt 6,6 miljoen euro aan het Provincie- en Gemeentefonds onttrokken. Voor het bibliotheekwerk, beeldende kunsten en monumentenzorg krijgen de decentrale overheden er juist geld bij. In 1987 wordt de medesubsidiëring door het Rijk van 44 musea beëindigd en wordt de zorg hiervoor met de bijbehorende 1,6 miljoen euro naar de lagere overheden overgeheveld. Uiteindelijk worden de rijksmusea halverwege de jaren '90, door de verzelfstandiging van deze instellingen, op grotere afstand gezet van de overheid. Voor het beeldende kunstbeleid wordt vanaf 1988 16 miljoen euro aan de twaalf provincies en vier grootste steden beschikbaar gesteld. ^[9]

Om nog meer aan de wens van een overheid op afstand te voldoen, verschijnen er vanaf de jaren '80 door het Rijk opgerichte en gefinancierde fondsen. Taken die het Rijk voorheen uitvoerde, zoals het verlenen van (incidentele) subsidies aan films, podiumkunsten en beeldende kunst, worden ondergebracht bij het Nederlands Fonds voor de Film, het Fonds voor de Podiumkunsten en het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst. ^[10]

Jaren '90

In 1988 wordt de kunstenplansystematiek ingevoerd, waarbij de Raad voor Cultuur alle door het Rijk gefinancierde kunstinstituten eens in de vier jaar op kwaliteit beoordeelt. Het systeem komt in de plaats van een stelsel waarin per discipline nota's worden geschreven en een groot aantal adviescommissies wordt geraadpleegd. De vierjarige systematiek moet rust brengen in de sector en de Tweede Kamer in de gelegenheid stellen om invloed uit te oefenen op de hoofdlijnen van het cultuurbeleid.

In 1988 wordt ook de Monumentenwet ingevoerd.^[11] Kern van deze wet is 'decentralisatie' van de verantwoordelijkheid voor erfgoed van het Rijk naar gemeenten: dichterbij 'de burger'. De grote operaties uit de jaren daarna geven hieraan invulling. Met het Monumenten Inventarisatie Project en Monumenten Selectie Project wordt de nieuwe verantwoordelijkheid geagendeerd. Monumentenzorg komt op de agenda's van de gemeenteraden. Met de introductie van het Besluit Rijkssubsidiering Restauratie Rijksmonumenten (BRRM) in 1998 komt ook het kostenaspect op de gemeentelijke agenda.

De wens voor een vierjaarlijkse cultuurnota komt voort uit de behoefte van de Rijksoverheid om het eigen subsidiestelsel hechter en vooral planmatiger te structureren. Tegelijkertijd komt de nieuwe systematiek tegemoet aan de verlangens van kunst- en cultuurinstellingen om over meerdere jaren te kunnen programmeren en daarvoor financiële zekerheid te krijgen. Ook is het nodig geworden om het Rijkscultuurbeleid een wettelijke basis te geven, zodat het Rijk in de toekomst specifieke uitkeringen voor cultuur aan lagere overheden kan verstrekken. Deze wettelijke basis komt er als in 1993 de Wet op het specifiek cultuurbeleid (Wsc) in werking treedt. De nieuwe wet schept de mogelijkheid om fondsen op te richten en geeft de minister van Cultuur een basis om specifieke uitkeringen te verstrekken. De Wsc bevat de randvoorwaarden voor een vierjaarlijkse cyclus rondom de zogenaamde cultuurnota.

Al in het begin van de jaren '90 wordt onderkend dat de taakverdeling tussen het Rijk, provincies en gemeenten in de praktijk niet zo werkt als op papier. Zo kunnen landelijk gesubsidieerde instellingen cruciaal zijn voor de infrastructuur in de regio en andersom. Om onderlinge afstemming tussen de overheden te stimuleren, en zo een effectieve samenwerking te realiseren, wordt er een Algemeen Kader Cultuurconvenanten opgesteld. Dit kader stroomlijnt het overleg tussen de verschillende overheden en biedt duidelijkheid en houvast bij het afsluiten van bestuursovereenkomsten tussen het Rijk en de lagere overheden. Voor de periode 1997 – 2000 worden, in aanvulling op de cultuurconvenanten met de drie grote steden, convenanten gesloten met vijf landsdelen: Midden-, Noord-, Oost-, Zuid- en West-Nederland.^[12]

Met de cultuurconvenanten komt er een versterkt besef dat cultuurbeleid niet een zaak is van één overheidslaag. Het karakter van de convenanten is vrijblijvend en het betreft vooral inspanningsverplichtingen en procesafspraken, zoals de afspraak om elkaar te informeren bij voorgenomen bezuinigingen of beleidswijzigingen. Van noemenswaardige sancties of beloningsmechanismen is in de convenanten geen sprake.

Niet alleen tussen de verschillende overheidslagen ontstaan instrumenten voor afstemming, ook binnen het ministerie en interdepartementaal ontstaan gezamenlijke inspanningen. Zo maken de ministers Hedy d'Ancona en Aad Nuis plannen op het gebied van cultuureducatie met de notitie 'Cultuur en School' (1996) en neemt het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur het voortouw om interdepartementaal beleid te ontwikkelen voor architectuur en erfgoed. Een aantal instellingen, zoals bijvoorbeeld Architectuur Lokaal, krijgt structureel subsidie via het kunstenplan om beleid te ondersteunen dat is vastgelegd in architectuurnota's. Dit onderdeel van het cultuurbeleid is bedoeld om een decentralisatieproces op het terrein van de ruimtelijke ordening in goede banen te leiden. Tijdens dat proces wil de landelijke overheid de totstandkoming van hoge kwaliteit stimuleren. De eerste architectuurnota 'Ruimte voor architectuur' (1991) getuigt hiervan.

Jaren '00

Na de eeuwwisseling start staatssecretaris van Cultuur en Media Rick van der Ploeg met een nog intensievere vorm van samenwerking tussen de drie overheden. In het kader van het 'Actieplan Cultuurbereik 2001 – 2004' stellen de dertig grootste steden en de twaalf provincies een vierjarig programma op voor hun eigen stad of provincie. Het doel hiervan is om meer mensen te betrekken bij cultuur, vooral jongeren en culturele minderheden, door onder meer een nieuwe programmering en investeringen in cultuureducatie. Het Rijk betaalt een vast bedrag per inwoner; van de aanvragende gemeente of provincie wordt verwacht dit te matchen. Het doel van het Actieplan is zowel een kwaliteitsimpuls voor het culturele aanbod als een impuls voor de breedte en de omvang van het cultuurbereik.^[13] Met de provincies wordt bovendien een gezamenlijk project gestart onder de naam 'ErfGoed Bereikbaar', waarmee Van der Ploeg de toegankelijkheid van cultureel erfgoed hoopt te vergroten. 'ErfGoed Bereikbaar' is aanvullend op de activiteiten die in het kader van de 'Stedelijke en Provinciale Programma's Cultuurbereik' worden ondernomen.

Door het Actieplan komt er weliswaar extra geld vrij voor cultuur, maar het verwezenlijken van de doelen vergt meer tijd. Een langere looptijd dan vier jaar blijkt noodzakelijk en voor de periode 2005 – 2008 wordt het programma verlengd. Na deze periode wordt het programma echter niet voortgezet. In 2009 wordt het Fonds Cultuurparticipatie opgericht, met de toelichting dat dit fonds het 'actieplangedachtegoed' overneemt. Een fonds kan zich met meer focus en betrokkenheid richten op het stimuleren van actieve cultuurdeelname in Nederland. 'Cultuurbereik' wordt 'cultuurparticipatie'.

In datzelfde jaar wordt de culturele basisinfrastructuur ingevoerd, met een belangrijke rol voor de fondsen. De aanpassing van de cultuurplansystematiek is noodzakelijk omdat het cultuurbeleid is verworden tot enkel subsidiebeleid. De cultuurnota dient in de nieuwe systematiek alleen gebruikt te worden voor de hoofdlijnen van het cultuurbeleid van het kabinet en de inzet van middelen daarvoor.^[14] In de nieuwe systematiek krijgt de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) vier verantwoordelijkheden:

1. Het verlenen van programmasubsidies.
2. Het verlenen van subsidie aan fondsen.
3. Het beheren van de rijkscollecties en van collecties waarvoor de staat verantwoordelijkheid neemt.
4. Het inrichten van de culturele basisinfrastructuur (BIS).

De rechtstreeks door het ministerie van OCW gesubsidieerde culturele basisinfrastructuur (BIS) bestaat uit fondsen, instellingen die een langdurig subsidieperspectief krijgen en instellingen die vierjarige subsidie ontvangen. Instellingen met een langdurig subsidieperspectief worden beoordeeld door visitatiecommissies. Instellingen met een vierjarige subsidie moeten aan een aantal nauw omschreven functies voldoen en worden beoordeeld door de Raad voor Cultuur. In 2008 verdeelt het Rijk 530 miljoen euro binnen de nieuwe basisinfrastructuur. In de aangepaste cultuurplansystematiek neemt de politiek meer afstand en laat het de besluiten over aan professionals. De uitbreiding van de rol van de fondsen moet zorgen voor maatwerk en flexibiliteit in het stelsel, met de mogelijkheid om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en artistieke vernieuwing.

In de schets van de BIS is rekening gehouden met een evenwichtige spreiding van voorzieningen over Nederland. Dit geldt onder meer voor orkesten, theater en jeugdtheater. Voor musea is dit niet het geval: de samenstelling van deze groep rijksgesubsidieerde musea hangt af van het eigendom van collecties en is deels historisch tot stand gekomen.

Voor monumenten en archeologie vindt er na de eeuwwisseling een verschuiving plaats van objectgerichte monumentenzorg naar gebiedsgerichte zorg. Van 1999 tot 2009 wordt met het Onderwijsnetwerk Belvédère het behoud en beheer van erfgoed gestimuleerd door het in te zetten in de ruimtelijke ordening. In 2009 bekrachtigt het ministerie van OCW deze ontwikkeling met de 'Modernisering Monumentenzorg'. Een van de resultaten hiervan is een toevoeging aan het 'Besluit ruimtelijke ordening', waarin staat dat gemeenten bij hun bestemmingsplannen rekening moeten houden met cultuurhistorische waarden.

Voor beeldende kunst en vormgeving (BKV) is er tot 2008 een specifieke geldstroom. Alle provincies en veertien gemeenten ontvangen deze BKV-uitkering, die is bedoeld om de infrastructuur en de relatie tussen vraag en aanbod in de domeinen te versterken. Elke vier jaar stelt OCW bestuurlijke prioriteiten vast op basis waarvan gemeenten en provincies een vierjarenplan indienen. In 2009 wordt de BKV-uitkering vervangen door de decentralisatie-uitkering Beeldende Kunst en Vormgeving (DU BKV) aan de 36 grootste gemeenten van Nederland. Door het invoeren van de DU BKV wordt de bestuurlijke drukte beperkt tot twee in plaats van drie overheidslagen. Gemeenten hoeven over de besteding van de middelen geen inhoudelijke verantwoording meer af te leggen aan het Rijk.

Jaren '10 tot nu

Tussen 2011 en 2015 leidt een economische crisis tot enorme overheidsbezuinigingen op cultuur bij het Rijk (200 miljoen euro), provincies (gezamenlijk 47 miljoen euro) en gemeenten (gezamenlijk 250 miljoen euro). Terwijl decennialang overheidsinvesteringen in cultuur niet fundamenteel ter discussie hebben gestaan, wordt in deze periode circa 20 procent van het totale overheidsbudget weggeslagen. Alle drie overheidslagen maken scherpe keuzes in de culturele instellingen en activiteiten die zij steunen en de taken die zij vervullen. Het tempo waarin de bezuinigingen worden doorgevoerd, is hoog en de mate van afstemming tussen overheidslagen is beperkt.

De relatie tussen Rijks- en gemeentebestuur is sterk nationaal georiënteerd. Dat vloeit vooral voort uit de volgorde van subsidiebesluiten. De beleidsplanperiode begint met een advies van de Raad voor Cultuur over de hoofdlijnen van het cultuurbeleid. Vervolgens stelt de minister van OCW deze hoofdlijnen vast, evenals de kaders voor de BIS en de cultuurfondsen. Hierover voert de minister overleg met de G9-gemeenten ^[15] en de landsdelen. Daarna beoordeelt de Raad van Cultuur de aanvragen voor de BIS, gevolgd door de subsidiebesluiten van de minister van OCW. Daarna komen de meeste gemeenten met hun besluiten over de toekenning van subsidie aan gemeentelijke instellingen.

De afstemming tussen het Rijk en gemeenten wordt ingevuld in de vorm van convenanten, waarin de taakverdeling uit de jaren '80 en '90 nog steeds te herkennen is. De verdeling van taken en bevoegdheden verschilt wel per discipline. Met betrekking tot de podiumkunsten en de musea is het Rijk verantwoordelijk voor de landelijke culturele basisinfrastructuur, inclusief de aansturing van de cultuurfondsen, en voor de financiering van het beheer van de Rijkscollectie. Provincies zetten zich in voor de diversiteit en spreiding van culturele voorzieningen in de regio en zijn verantwoordelijk voor de financiering van provinciale collecties. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor accommodaties voor podiumkunsten, beeldende kunst en voor de financiering van het beheer van gemeentelijke collecties. In de praktijk houden veel gemeenten en provincies zich ook bezig met onder andere de productie van cultuur. Hierin verschillen regio's onderling wel sterk.

Op het gebied van erfgoed zijn de verschillende taken wettelijk verankerd in de Erfgoedwet. Het Rijk is verantwoordelijk voor het bestel. Het zorgt voor voldoende bevoegdheden, financiële middelen en kennis, en voor de doorwerking van internationale verplichtingen. Voor de rijksgesubsidieerde musea betekent de Erfgoedwet een onderscheid tussen een langjarige subsidie voor beheer en behoud van de collectie, en een vierjaarlijkse subsidie in het kader van

de BIS. De Erfgoedwet stelt het Rijk, provincies en gemeenten in staat monumenten aan te wijzen van respectievelijk nationaal, provinciaal of gemeentelijk belang. Voor elk type monument is de gemeente het bevoegd gezag; zij is verantwoordelijk voor het in stand houden van onroerend cultureel erfgoed. De gemeenten zien toe op de instandhoudingsplicht van de eigenaren en mogen handhavend optreden. Bovendien sturen zij op de verbinding tussen erfgoed met ruimtelijk beleid en de structuurvisie. Gemeenten borgen erfgoed in bestemmingsplannen en kunnen ook een eigen gemeentelijk monumentenbeleid opstellen.

Provincies zorgen voor steunfuncties op het gebied van monumentenzorg, archeologie en musea. Daarnaast zijn zij sinds 2012 verantwoordelijk voor het verdelen van de rijkssubsidie voor de restauratie van rijksmonumenten. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet in 2021 zal de bescherming van het onroerend cultureel erfgoed verder verankerd worden in de ruimtelijke ordening. Alleen de aanwijzing van monumenten zal via de Erfgoedwet verlopen; de omgang met het erfgoed gaat via de Omgevingswet. Een onderdeel van deze wet is het opstellen van een omgevingsvisie door gemeenten, provincies en het Rijk. Gemeenten maken daarnaast, als vervanging van het bestemmingsplan, ook een omgevingsplan.

Ook het bibliotheekwerk is wettelijk verankerd. Het Rijk is verantwoordelijk voor het totale netwerk van voorzieningen en enkele kerninstituten; gemeenten zijn verantwoordelijk voor lokale openbare bibliotheken. Voor het archiefwerk geldt eveneens een wettelijke stelselverantwoordelijkheid voor het Rijk. Elke decentrale overheid zorgt voor haar eigen documenten.

Voor cultuureducatie geldt een gedeelde verantwoordelijkheid voor de keten. Het Rijk regelt de bekostiging en het wettelijk kader van het onderwijs, de opdracht aan culturele instellingen met rijkssubsidie en de landelijke ondersteuning (innovatie, kennis en netwerken). Provincies spelen een rol in de tweedelijns ondersteuning, in het bevorderen van de kwaliteit en in de regionale spreiding. Gemeenten zorgen voor een breed en samenhangend cultureel aanbod voor scholen, bemiddeling van het aanbod, aansluiting tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten en afspraken met scholen.

Tot slot

Als we de balans opmaken van de afgelopen decennia, zien we beweging in de richting van zowel centralisatie als decentralisatie. Zo neemt de politiek bijvoorbeeld bewust afstand, onder meer door het creëren van fondsen, de verzelfstandiging van de rijksmusea en de invoering van de culturele basisinfrastructuur. Maar tegelijkertijd is de overheid op zoek naar een heldere taakverdeling en een grotere samenwerking en afstemming tussen Rijk, provincies en gemeenten. De bewegingen die het Rijk maakt, vinden in sommige gevallen navolging op decentraal niveau. Zo heeft de gemeente Amsterdam vanaf 2017 eenzelfde subsidiestructuur, waarin er onderscheid wordt gemaakt tussen een basisinfrastructuur (A-bis) en langdurige subsidiëring via een fonds.

De geschiedenis leert dat het meeste publieke geld voor cultuur van gemeenten komt; vaak meer dan 60 procent van het totale (gezamenlijke) cultuurbudget van het Rijk, provincies en gemeenten. Van oudsher is lokaal cultuurbudget dus van cruciaal belang voor de instandhouding van de Nederlandse culturele voorzieningen. Dit laatste onderschrijft de raad in zijn advies 'Meedoen is de 'kunst' (2014), waarin gemeenten en regio's verantwoordelijk zijn voor actieve cultuurparticipatie.

- 1
In 1862 zegt Thorbecke: “De staat is geen oordelaar over kunst en wetenschap”. Als er initiatieven vanuit de samenleving komen om kunst te ondersteunen, schiet de overheid bij. Verder staat zij afwachtend aan de zijlijn.
- 2
Handelingen II, Tweede Kamer 1949 – 1950, kamerstuknummer 1740, bijlagen.
- 3
R. Pots, Cultuur, koningen en democraten. Overheid & cultuur in Nederland. Amsterdam 2010 (vierde druk): 259, 261, 262.
- 4
OCW, Cultuurbeleid in Nederland. Den Haag, 2002: 69.
- 5
Het advies van commissie De Boer vormt de basis van het huidige theaterbestel.
- 6
E. Brinkman, Notitie Cultuurbeleid. Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Rijswijk, 1985
- 7
Pots, Cultuur, koningen en democraten: 354.
- 8
OCW, Cultuurbeleid in Nederland: 69.
- 9
Pots, Cultuur, koningen en democraten: 366, 368, 371, 386
- 10
OCW, Cultuurbeleid in Nederland: 69, 77
- 11
De Monumentenwet 1988 vervangt de Wet houdende voorzieningen in het belang van monumenten van geschiedenis en kunst uit 1961.
- 12
A. Nuis, Cultuurnota 1997 – 2000: pantser of ruggengraat. Den Haag 1996. Landsdeel Midden-Nederland bestaat uit de stad en provincie Utrecht en de provincie Flevoland; Noord-Nederland uit Groningen, Friesland en Drenthe, en de steden Groningen en Leeuwarden; Oost-Nederland uit Overijssel, Gelderland, en de steden Zwolle, Enschede, Hengelo, Arnhem en Nijmegen; Zuid-Nederland is opgebouwd uit Limburg, Noord-Brabant en Zeeland, en de steden Maastricht, Eindhoven, Den Bosch, Tilburg en Breda); onder West-Nederland vallen Noord- en Zuid-Holland, en de steden Haarlem en Leiden.
- 13
R. van der Ploeg, Cultuur als confrontatie: cultuurnota 2001 – 2004. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Zoetermeer, 2000.
- 14
Laan, M. van der, Verschil maken: herijking cultuurnotasystematiek, Den Haag, 2005
- 15
De G9 bestaat uit de gemeenten Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Eindhoven, Enschede, Groningen, Maastricht, Rotterdam en Utrecht. Met de Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening verzuilt de rijksoverheid in de periode 1988 – 1991 het streven naar regionale gelijkheid voor het principe van ‘regio’s op eigen kracht’. Er worden negen stedelijke knooppunten met topvoorzieningen en vier regionale knooppunten aangewezen. Voor de G9 wordt een hogere uitkering voorzien dan voor de overige gemeenten. In de cultuurnota 2013 – 2016 benoemt de minister de G9 tot ‘culturele kernpunten’.

Initiatieven stedelijke cultuurregio's

In diverse regio's hebben culturele instellingen, gemeenten en provincies de handen ineengeslagen om tot een beter afgestemd regionaal cultureel klimaat te komen. Deze beweging is bottom-up ontstaan en kenmerkt zich door de uniciteit in aanpak in iedere regio. Dat betekent ook dat het ene plan verder is dan het andere. Dit weerhoudt ons er niet van om de verschillende initiatieven hieronder op een rij te zetten, met de kanttekening dat het om *work in progress* gaat; tussen schrijven en publiceren kunnen wijzigingen zijn opgetreden.

BrabantStad

BrabantStad is een al langer opererend bestuurlijk netwerk tussen de provincie Noord-Brabant en de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's Hertogenbosch en Tilburg. Sinds het bid van Noord-Brabant naar de titel van Culturele Hoofdstad van Europa 2018 werken de partners ook op het gebied van cultuur nauw samen. In juni 2016 publiceerde BrabantStad het *bidbook* 'BrabantStad Nationale Culturele Proeftuin'. Daarin bieden de partners de Brabantse samenwerking, werkwijze, cross-overs en experimenteeruimte van de stedelijke cultuurregio aan als proeftuin. BrabantStad werkt aan een gezamenlijk cultuurvisie.

Cultuurimpuls Metropoolregio Amsterdam (MRA)

Amsterdam, 33 omliggende gemeenten en de provincies Noord-Holland en Flevoland vormen samen de Metropoolregio Amsterdam. De regio is zich bewust van de sterke aantrekkingskracht van kunst en cultuur. Zo trekt de MRA veel creatieven en een enorme bezoekersstroom uit binnen- en buitenland. Om in breder verband te kunnen profiteren van deze aantrekkingskracht is de ambitie om gezamenlijk te werken aan een cultuurimpuls voor de hele regio. Op de agenda van deze cultuurimpuls staan de versterking en positionering van kunst en cultuur van de MRA; spreiding, toerisme, marketing, erfgoed en landschap.

Cultuurmanifest Oost-Nederland

In mei 2015 publiceerden de provincies Overijssel en Gelderland en acht steden (Apeldoorn, Arnhem, Deventer, Ede, Enschede, Hengelo, Nijmegen, Zwolle) het Cultuurmanifest Oost-Nederland, waarin zij aangeven welke thema's zij belangrijk vinden voor kunst en cultuur in Oost-Nederland in de periode 2017 – 2020. Speerpunten zijn het permanent ontwikkelen en investeren in talentontwikkeling, een krachtige en complete infrastructuur en publieksbereik. In het cultuurmanifest worden de ambities van samenwerking tussen provincies en gemeenten beschreven. Binnen de genoemde thema's wordt op dit moment gewerkt met proeftuinen. Arnhem en Nijmegen hebben de mogelijkheid tot versterking van culturele samenwerking verkend.

Stedelijke cultuurregio Utrecht

De provincie Utrecht en de gemeenten Utrecht en Amersfoort gaan samen optrekken in de stedelijke cultuurregio Utrecht. Deze cultuurregio heeft twee speerpunten benoemd, waarbij cultuur een belangrijk factor gaat spelen: de snelle bevolkingsgroei en het uitbreiden van het stedelijke gebied. Samenwerking en uitwisseling vindt de regio van cruciaal belang om de aangename en kleinschalige sfeer met hoogwaardig en veelzijdig aanbod te behouden.

De komende jaren krijgt de samenwerking onder andere vorm door gemeenschappelijke projecten: in 2018 het Europees Jaar van Cultureel Erfgoed, in 2019 de Gouden Eeuw en in 2022 Europa Cantat.

Stedelijke Cultuurregio Zuid

Stedelijke Cultuurregio Zuid bestaat uit de gemeenten Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en de provincie Limburg. De regio strekt zich uit naar een breed gebied rond de steden en heeft de ambitie zich niet te houden aan de landsgrenzen. Gezamenlijk willen de partners werken aan een rijk en bloeiend ecosysteem met impact voor de hele provincie en omstreken. In Limburg werkt men nadrukkelijk bottom-up. Ketens worden zorgvuldig in beeld gebracht. Experts uit cultuursector, bedrijfsleven en overheid zijn nauw betrokken bij het proces. Gezamenlijk werkt men aan een propositie die aan het Rijk wordt voorgelegd.

Verkenning Randstad Zuidvleugel

In de zuidvleugel van de Randstad onderscheidt de raad twee stedelijke cultuurregio's: Den Haag e.o. en Rotterdam e.o.. Den Haag en Rotterdam hebben gezamenlijk het initiatief genomen om met de vijf grotere gemeenten in deze regio – Leiden, Delft, Zoetermeer, Westland en Dordrecht – te verkennen waar mogelijkheden tot samenwerking liggen. Uit deze verkenning is naar voren gekomen dat de regio met zoveel (historische) steden dicht bij elkaar geen eenduidig profiel heeft; juist de verscheidenheid van de steden leidt tot een rijk en gevarieerd aanbod voor een groot publiek. Voor deze regio kan samenwerking een middel zijn om het hoge voorzieningenniveau en het goede leefklimaat op peil en wervend te houden. Onderwerpen waarop nauwer kan worden samengewerkt zijn cultuureducatie, publieksbereik/diversiteit, talentontwikkeling, vestigingsklimaat en politieke betrokkenheid bij cultuur.

We The North

De samenwerking tussen de drie noordelijke provincies en vier gemeenten Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden heeft geresulteerd in het programma 'We The North'. Dat is op 1 januari 2017 van start gegaan en richt zich op drie overkoepelende onderwerpen: talentontwikkeling en cultuuronderwijs, innovatie en stad & regio. Het programma is aanvullend op het bestaande cultuurbeleid bij provincies en gemeenten. Het werkt aan een betekenisvolle en aansprekende culturele programmering die een breed publiek weet te bereiken in heel Noord-Nederland. De betrokken overheden hebben uit de eigen begrotingen middelen vrijgespeeld om 'We The North' van start te laten gaan; het initiatief hanteert een gezamenlijke uitvoeringsregeling.

Zeeland: Bidbook Cultuur als pijler van de stedelijke aantrekkelijkheid

De provincie Zeeland denkt met de gemeenten Goes, Middelburg, Terneuzen en Vlissingen na over stedelijke aantrekkelijkheid in Zeeland, en wat de rol van cultuur daarbij is. Zeeland brengt trends en kansen in beeld en gaat aan de slag met actiepunten om de gezamenlijke culturele infrastructuur te versterken. Niet alleen tussen steden en voorzieningen, maar ook tussen cultuur en andere sectoren, bijvoorbeeld de relatie met de Zeeuwse culinaire cultuur, gezondheid (geïnspireerd op voormalig kuuroord Domburg), horeca en toerisme. Sleutelwoorden in het *bidbook* zijn 'samenwerking' en 'bereidheid tot investeren'.

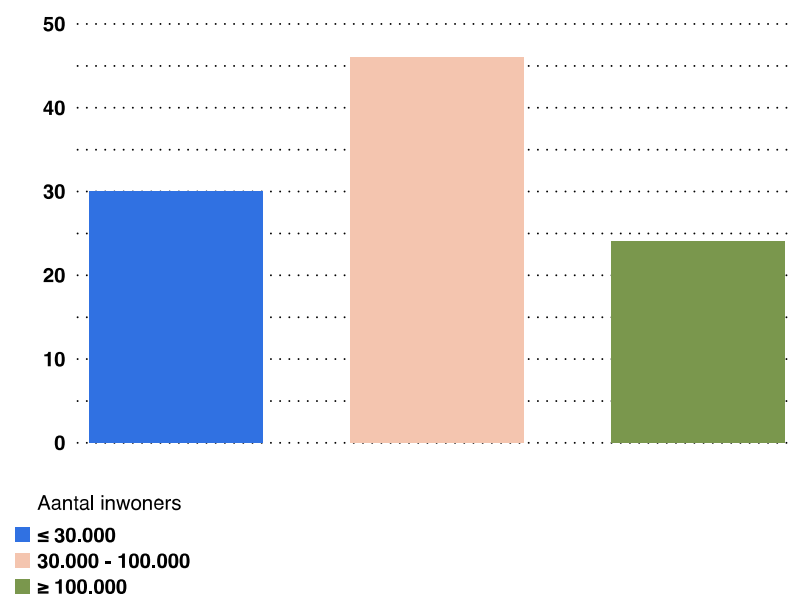
Enquête verkenning stedelijke cultuurregio

De Raad voor Cultuur heeft ter voorbereiding op de verkenning vele gesprekken gevoerd met bestuurders en beleidsadviseurs van alle provincies en de meeste grote gemeenten. Helaas was het niet mogelijk om met alle gemeenten in Nederland in gesprek te gaan. Om ook hun stem te horen, hebben wij een enquête uitgezet. Daarin hebben we de gemeenten gevraagd naar de invulling van hun cultuurbeleid, de financiering ervan, knelpunten en kansen.

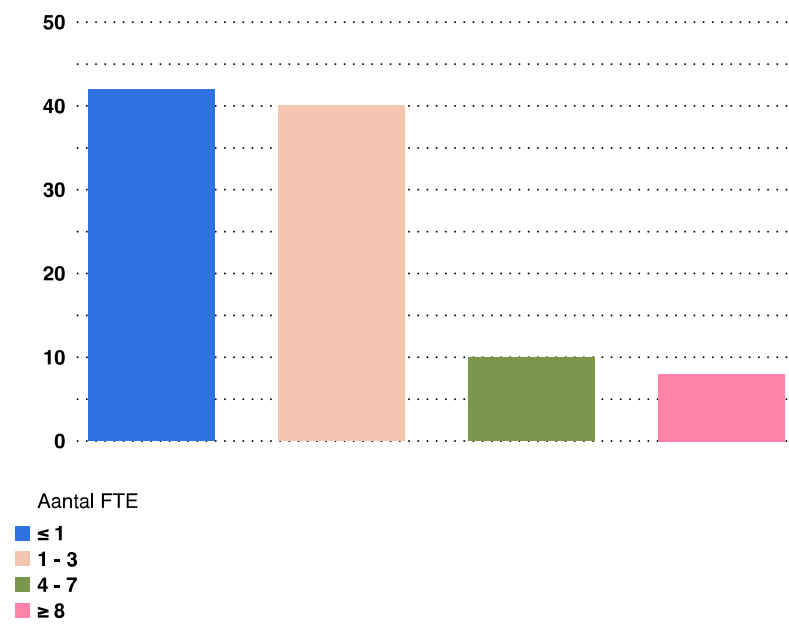
Van de 388 gemeenten en drie openbare lichamen (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) hebben wij 185 gemeenten benaderd, waarvan bekend is dat zij cultuurbeleid voeren. Op onze uitnodiging aan de enquête deel te nemen, hebben wij 96 reacties ontvangen, waarvan 84 unieke reacties (een aantal gemeenten vulde de enquête meerdere keren in).

De enquête bestond uit gesloten en open vragen. De uitkomsten van de gesloten vragen zijn hieronder schematisch weergegeven. De antwoorden op de open vragen hebben wij vanwege de herleidbaarheid naar de respondenten niet opgenomen; de informatie daarin hebben wij wel gebruikt als inspiratiebron voor ons advies.

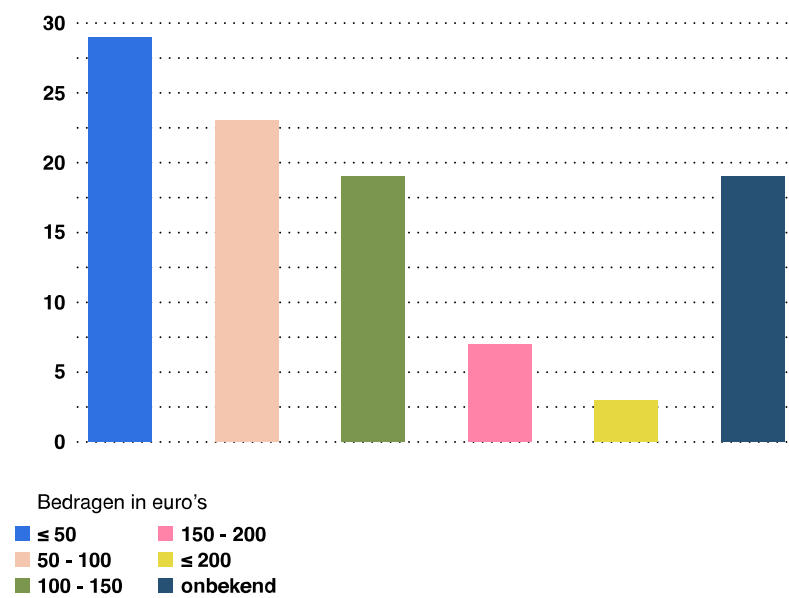
In welke categorie valt uw gemeente?
(in percentages)

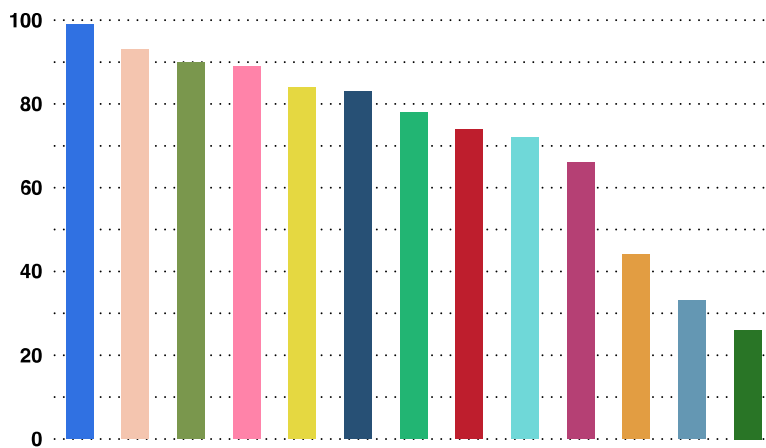
Hoeveel FTE voor cultuurbeleid heeft uw gemeente?
(in percentages)

Welk bedrag besteedt uw gemeente ongeveer aan kunst en cultuur per inwoner?
(in percentages)

Wat zijn in uw gemeente onderdelen van het cultuurbeleid?
(in percentages)

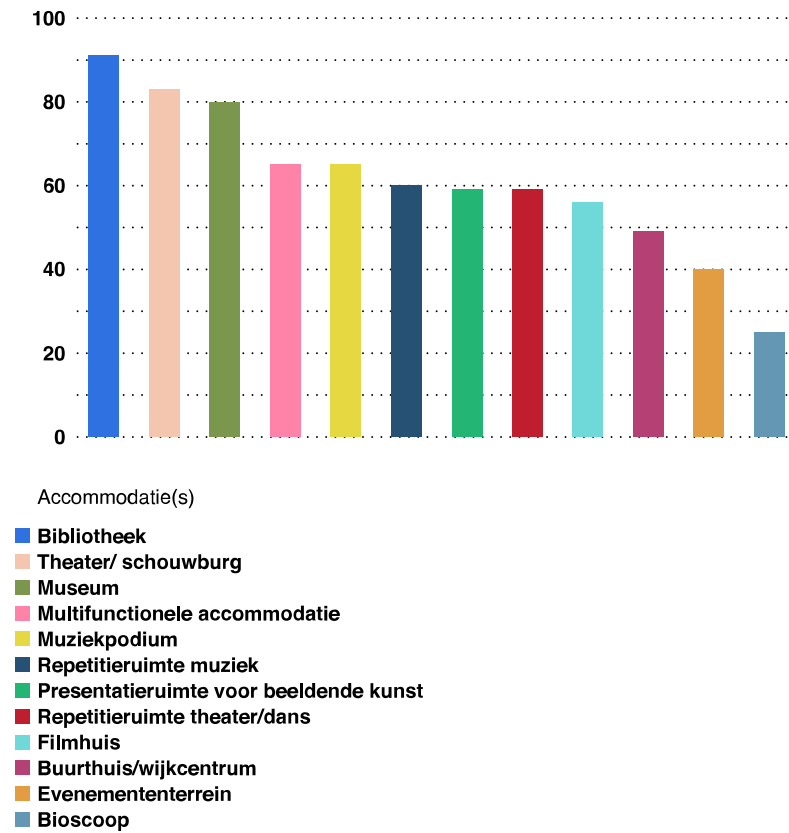

Onderdelen cultuurbeleid

- Cultuureducatie en amateurkunst
- Bibliotheekwerk en archieven
- Beeldende kunst in de openbare ruimte
- Culturele evenementen en/of festivals
- Culturele accommodaties (bijv. Schouwburg, filmhuis)
- Musea, oudheidkamer en/of gemeentelijke collecties
- Beeldende kunst
- Verbinding met andere beleidsagenda's
- Omroepen en pers
- Monumenten en/of archeologie
- Kunstenarsbeleid en/of broedplaatsbeleid
- Productie van professionele podiumkunst, letteren of film
- Vormgeving, architectuur en/of digitale cultuur

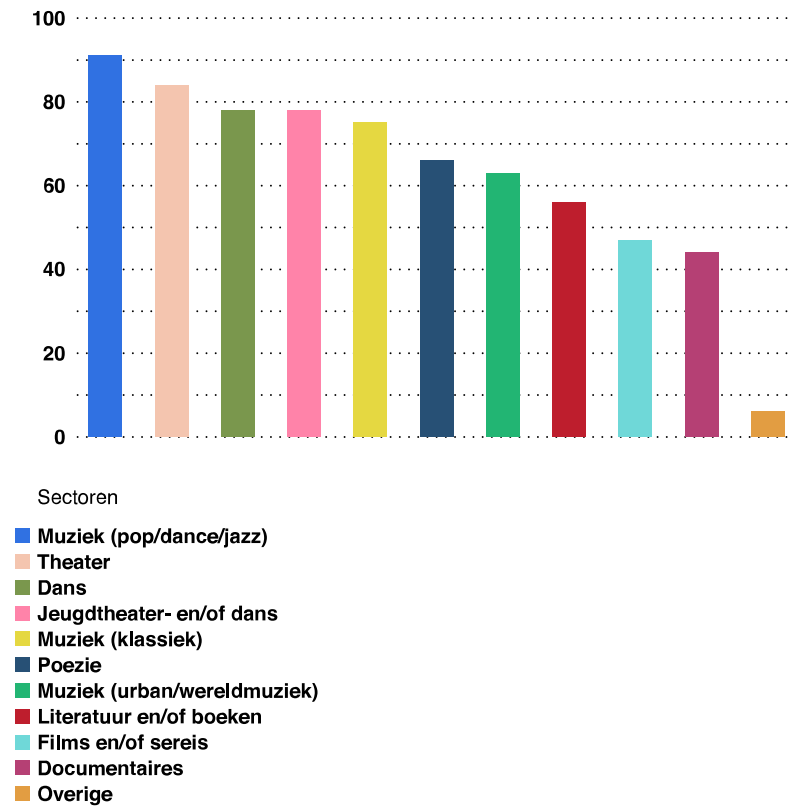
U geeft aan dat culturele accommodaties onderdeel zijn van het cultuurbeleid. Wat voor soort accommodatie(s) gaat het om?

*Dit is een extra vraag bij vraag over onderdelen van cultuurbeleid.
(in percentages)*

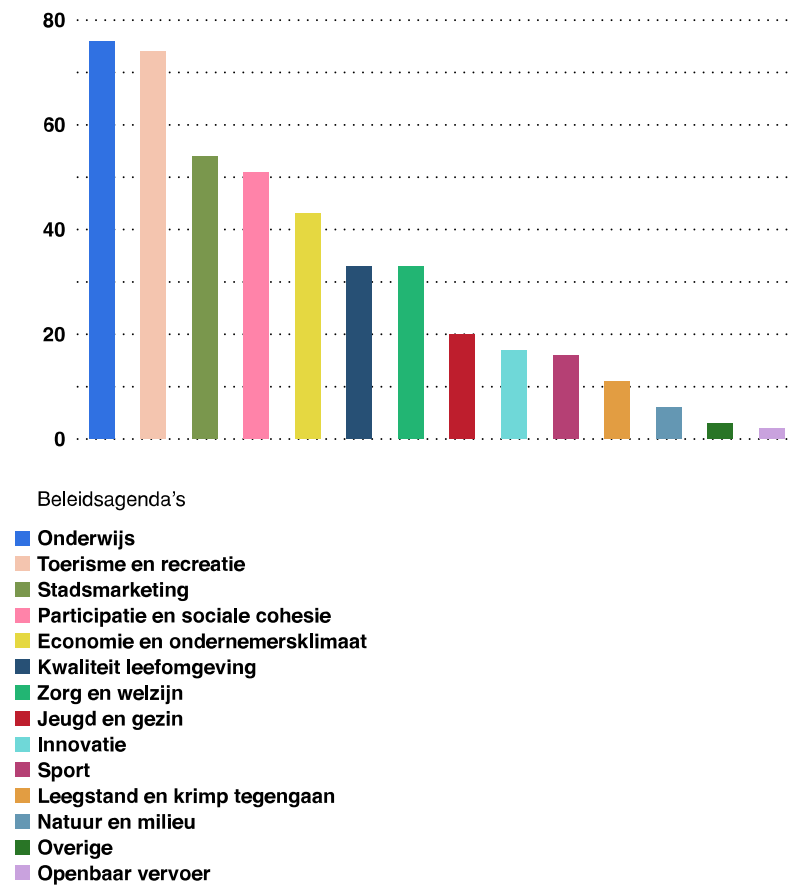

U geeft aan dat het produceren van professionele podiumkunst, letteren en/of film onderdeel is van uw cultuurbeleid. Welke sectoren gaat het om?

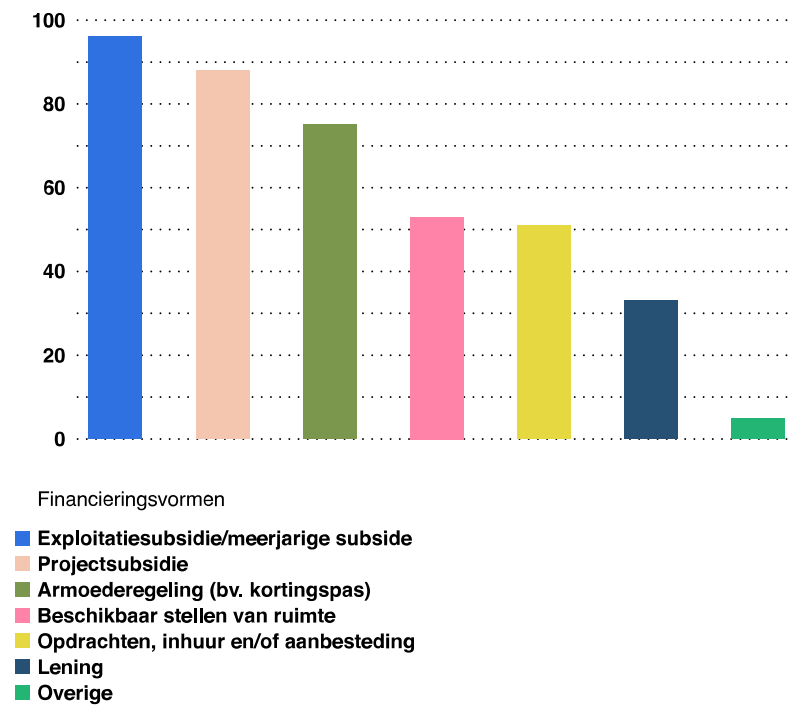
*Dit is een extra vraag bij vraag over onderdelen van cultuurbeleid.
(in percentages)*

In welke andere beleidsagenda's in uw gemeente is cultuur op dit moment expliciet opgenomen?
(in percentages)

Welke vormen van financiering past u toe?
(in percentages)

Hoe tevreden bent u over de samenwerking en afstemming tussen Rijk, provincies en gemeenten als het gaat om cultuurbeleid?

Hoe tevreden bent u met de culturele voorzieningen in (de nabije omgeving) van uw gemeente als het gaat om;

Cultuureducatie?

Cultuurparticipatie/amateurkunst?

Talentontwikkeling?

De arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector?

De spreiding van culturele instellingen over het land?

Toegankelijkheid van het culturele aanbod door uiteenlopende bevolkingsgroepen?

Ruimte voor nieuwe en interdisciplinaire stijlen?

De kwaliteit van het culturele aanbod?

Behoud en beheer van cultureel erfgoed?

Wat zijn de belangrijkste knelpunten in uw gemeente op het gebied van cultuur?

De tien meest genoemde knelpunten zijn:

1. Gebrek aan financiële middelen (bezuinigingen, wijzigen van prioriteiten)
2. Accommodaties (exploitatiekosten, gebrek aan geschikte accommodatie)
3. Toegankelijkheid van cultuur (cultuurparticipatie en publieksbereik, inclusief culturele diversiteit)
4. Beperkte samenwerking tussen culturele instellingen onderling en tussen de overheid en instellingen
5. Beperkte samenwerking met andere domeinen
6. Gebrek aan ruimte voor vernieuwing
7. Ondernemerschap culturele instellingen
8. Gebrek aan politieke aandacht en visie
9. Onvoldoende menskracht en deskundigheid
10. Het imago en de beleving van cultuur

Literatuur

- Algemene Rekenkamer
Bezuinigingen op
cultuur.
Realisatie en effect
Den Haag, 2015
- Amsterdamse Kunstraad
Advies Culturele
Investeringsrekening
Amsterdam
Amsterdam, 2017
- Barber, B.
Als burgemeesters
zouden regeren.
Haperende staten,
opkomende steden
New Haven & London,
2013
- Bartelse, J.A., Bots, P.
Tijd voor een nieuw
cultuurbestel
*In: Boekman nummer
109*
Amsterdam, 2016
- Boekman
De opkomst van de regio
Nummer 78
Amsterdam, 2009
- Brinkman, E.
Notitie Cultuurbeleid
1985 De Tafel van Zes
Minder waar het kan,
beter waar het moet, een
pleidooi voor een andere
rol van de overheid
Amsterdam, 2011
- Florida, R.
The Rise of the Creative
Class
Revisited, New York,
2014
- Florida, R.
The new urban crisis.
How our cities are
increasing inequality,
deepening segregation,
and failing the middle
class – and what we can
do about it
New York, 2017
- Holden, J.
Capturing Cultural
Value.
How culture has become
a tool of government
policy
London, 2004
- Holden, J.
The ecology of culture
Swindon, 2015
- Hoogen, Q. van der
Effectief cultuurbeleid:
leren van evalueren
Boekmanstichting,
Amsterdam, 2012
- Kunsten '92
De Provinciale Staat van
het Cultuurbeleid
Amsterdam, 2015
- Langeveld, C.,
Stiphout, M. van
Performing arts
attendance and
geographic adjacency,
z.p.
2013
- LKCA
Basis voor
Cultuureducatie.
Handreiking voor de
toekomst van binnen- en
buitenschoolse
cultuureducatie
Utrecht, 2016
- LKCA
Basis voor
Cultuurparticipatie.
Een agenda voor actieve
cultuurparticipatie in de
toekomst
Utrecht, 2017
- Markusen, A.
California's Arts and
Cultural Ecology, z.p.,
2011
- Marlet, G.,
Woerkens, C. van
Atlas voor Gemeenten
De 50 grootste
gemeenten van
Nederland op 50 punten
vergeleken
Utrecht, 2014, 2015,
2016, 2017
- Marlet, G., Ponds, R.,
Poort, J.,
Woerkens, C. van
Cultuurkaart Nijmegen.
Het belang van cultuur
voor de stad Nijmegen
Atlas voor Gemeenten,
2017

- Marlet, G., Ponds, R., Poort, J., Woerkens, C. van
Cultuurkaart Utrecht.
Het belang van kunst en cultuur voor de stad Utrecht
Atlas voor Gemeenten, 2017
- Marlet, G.,
De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden
Nijmegen, 2009
- Marlet, G.,
Muziek in de stad. Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad
Nijmegen, 2010
- Marlet, G.,
Woerkens, C. van
De nieuwe gemeentekaart Utrecht, 2014
- Ministerie van OCW
Bibliotheekwet
www.overheid.nl
geraadpleegd op 1 november 2017
- Ministerie van OCW
Cultuurbeleid in Nederland
Den Haag, 2002
- Ministerie van OCW
Cultuur als confrontatie. Cultuurnota 2001 – 2004
Zoetermeer, 2000
- Ministerie van OCW
Cultuur in Beeld 2017
Den Haag, 2017
- Ministerie van OCW
Cultuurnota 1997 – 2000.
Pantser of ruggengraat
Den Haag, 1996
- Ministerie van OCW
Erfgoedwet
www.overheid.nl
geraadpleegd op 1 november 2017
- Ministerie van OCW
Ruimte voor cultuur. Uitgangspunten cultuurbeleid 2017 – 2020
Den Haag, 2015
- Ministerie van OCW
Verschil maken. Herijking cultuurnotasystematiek
Den Haag, 2005
- Ministerie van OCW
Verslag bijeenkomsten rondetafelgesprekken Cultuurbeleid 2021 en verder
www.overheid.nl,
Den Haag, 2017
- Ministerie van OCW
Mediawet
www.overheid.nl
geraadpleegd op 31 oktober 2017
- Ministerie van OCW
Verkenningaanvraag cultuurbeleid 2021 en verder
Den Haag, 2017
- Ministerie van OCW
Wet op het Specifiek Cultuurbeleid
www.overheid.nl
geraadpleegd op 31 oktober 2017
- Pots, R.,
Cultuur, koningen en democraten.
Overheid & cultuur in Nederland.
Amsterdam, 2010 (vierde druk)
- Raad voor Cultuur
Agenda Cultuur. 2017 – 2020 en verder
Den Haag, 2015
- Raad voor Cultuur
Advies
Concessiebeleidsplan 2017 – 2025
Regionale Publieke Omroep
Den Haag, 2017
- Raad voor Cultuur
Advies Culturele Basisinfrastructuur 2017 – 2020
Den Haag, 2016
- Raad voor Cultuur
De Cultuurverkenning. Ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland
Den Haag, 2014
- Raad voor Cultuur
De tijd staat open. Naar een nieuw mediabestel
Den Haag, 2014
- Raad voor Cultuur
Innoveren, participeren! Advies agenda cultuurbeleid en culturele basisinfrastructuur
Den Haag, 2007
- Raad voor Cultuur
Meedoen is de kunst
Advies over actieve cultuurparticipatie
Den Haag, 2014

- Sociaal-Economische Raad en Raad voor Cultuur Passie gewaardeerd. Versterking van de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector Den Haag, 2017
- Sociaal-Economische Raad en Raad voor Cultuur Verkenning arbeidsmarkt culturele sector Den Haag, 2016
- Tordoir, P.P. , Poorthuis, A. Geografische structuur van culturele verzorgingsgebieden Ruimtelijk Economisch Atelier Tordoir z.p., 2016
- Tordoir, P.P.; Poorthuis, A., Renooy P. Pas de deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland. Een beleidsverkenning Regioplan en Ruimtelijk Economisch Atelier Tordoir Amsterdam, 2017
- Tweede Kamer Handelingen II 1949 – 1950 kamerstuknummer 1740, bijlagen
- VVD, CDA, D66 en ChristenUnie Vertrouwen in de toekomst Regeerakkoord 2017 – 2020 Den Haag, 2017
- Warwick Commission Enriching Britain. Culture, Creativity and Growth Coventry, 2015
- Wethouders Cultuur van de G9 Brief aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen 24 april 2015
- Wethouders Cultuur van de G9 Brief aan de woordvoerders van de Commissie Cultuur in de Tweede Kamer 31 mei 2016
- Wijn, C., De Culturele Stad. Een handboek voor beleidsmakers en zij die dat willen worden Nijmegen, 2013
- WRR Cultuur herwaarderen Den Haag, 2015
- De raad is veel dank verschuldigd aan decentrale overheden en culturele partners die ruimhartig kennis en documenten beschikbaar hebben gesteld.*

Colofon

Cultuur voor stad, land en regio.
De rol van stedelijke regio's in het cultuurbestel,
is een uitgave van de Raad voor Cultuur.

Leden

Marijke van Hees *voorzitter*

Brigitte Bloksma

Lennart Booij

Özkan Gölpinar

Erwin van Lambaart

Cees Langeveld

Thomas Steffens

Liesbet van Zoonen

Jeroen Bartelse *directeur*

Raad voor Cultuur

Prins Willem Alexanderhof 20

2595 BE Den Haag

070 – 3106686

'info@cultuur.nl'

'www.cultuur.nl'

Ontwerp

'High Rise'

Alle adviezen van de raad zijn ook te vinden op 'cultuur.nl'.

Wilt u op de hoogte blijven van de activiteiten van de raad?

Dan kunt u zich aanmelden voor de 'nieuwsbrief'.

Volg ons ook op 'Twitter'.

Het is toegestaan (delen van) de inhoud van de jaarverslagen te citeren of te verspreiden, mits daarbij de Raad voor Cultuur en het jaarverslag als bronnen worden vermeld.

Aan de jaarverslagen kunnen geen rechten worden ontleend.

© Raad voor Cultuur, november 2017

De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het terrein van kunst, cultuur en media.

De raad is onafhankelijk en adviseert, gevraagd en ongevraagd, over actuele beleidskwesties en subsidieaanvragen.